

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XVII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

19-20 січня 2026 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

**XVII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

19-20 січня 2026 року

**Львів
2026**

УДК 005
ББК 94.3(0)

Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19-20 січня 2026 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2026. – 168 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються проблеми та перспективи сучасної науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

Львівський науковий форум, 2026

ЗМІСТ

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ	7
<i>Мірошниченко А.</i> ТАКТИКА ВЕДЕННЯ ВОГНЮ З-ЗА УКРИТТЯ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ СТРЕЛІЦЬКОЇ ЗБРОЇ.....	7
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ	10
<i>Завгородня С.П.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОШИРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ . 10	
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	17
<i>Богдан Я.С., Франко Л.С.</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ	17
<i>Кизик Ю.О., Вітер О.М.</i> МОЖЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ	20
<i>Кім А.Б., Щебель А.І.</i> ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД23	
<i>Муштук О.Б., Вітер О.М.</i> УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	26
<i>Руденко Р.Р., Щебель А.І.</i> ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ В ПІДПРИЄМСТВІ	29
<i>Скрутень А.Р., Вітер О.М.</i> ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	32
<i>Стець О.А., Свелеба Н.А.</i> ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ТОРГІВЕЛЬНИХ МЕРЕЖ В УКРАЇНІ	34
<i>Теплов В.С., Свелеба Н.А.</i> СУЧАСНІ ВИКЛИКИ СИСТЕМ КОМУНІКАЦІЙ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ	37
<i>Федорів О.М., Свелеба Н.А.</i> ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ В НЕСТАБІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ (НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ЕНЗИМ»).....	40
<i>Цурак В.І., Свелеба Н.А.</i> УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	43
<i>Шукліна В.В., Іващенко С.М.</i> МЕТРИКИ ВИМІРЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ЗУСИЛЬ ПІДПРИЄМСТВА	45

ІСТОРИЧНІ НАУКИ.....48

Паперник Є.О., Алатиренко М.А. ЕТНОЛОГІКА АВТЕНТИЧНОСТІ» ГОПАКА У КОНТЕКСТІ ДИНАМІКИ ЙОГО РОЗВИТКУ (НА ЗРАЗКАХ МОДЕРНІЗОВАНИХ РІЗНОВИДІВ ЙОГО ІСТОРІЇ І СУЧАСНОСТІ).....48

МЕДИЧНІ НАУКИ 54

Кумар А., Лісовіна Л.О., Голозубова О.В. ПОРІВНЯННЯ ПІДХОДІВ ДО ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ БУЛЬОЗНОГО ЕПІДЕРМОЛІЗУ В УКРАЇНСЬКОМУ КЛІНІЧНОМУ ПРОТОКОЛІ ТА МІЖНАРОДНИХ РЕКОМЕНДАЦІЯХ.....54

Сорока К.К., Голозубова О.В. КОНТРОЛЬ АРТЕРІАЛЬНОГО ТИСКУ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ПРОФІЛАКТИКИ ІНСУЛЬТУ НА ПЕРВИННОМУ РІВНІ .57

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ 61

Глебов Р.С. МОДЕЛІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ 61

Гулевич С.В. ТАКТИЛЬНА ІЛЮСТРАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО СВІТ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ 64

Деренюк М.П., Галюк В.М. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 67

Масло І.М. КОМПЕТЕНТНІСНА МОДЕЛЬ РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 71

Семенюк Р. ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ.....75

Стеценко Є.С. ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ САМООРГАНІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ 77

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ 79

Андрієті А.В., Кранівіна Н.В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ МІФОТВОРЧОСТІ 79

Архангельська М.В. КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВІЙНИ 82

<i>Івасенко О.О.</i> САМОЗМІНЮВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕЖІ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	85
<i>Кулак О.І.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ.....	87
СОЦІАЛЬНІ НАУКИ	90
<i>Гулівець В.А.</i> СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ..	90
ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....	92
<i>Мельник О.В.</i> АЛГОРИТМ ПОШУКУ ШЛЯХУ НА ГЕКСАГОНАЛЬНОМУ РАСТРІ З ЗАСОСУВАННЯМ МАТРИЦІ ЗВ'ЯЗНОСТІ.....	92
<i>Часник Д.В.</i> ВИБІР ТА ЗАСТОСУВАННЯ КОНСТРУКЦІЙНИХ КЛЕЇВ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ МІКРОЕЛЕКТРОННИХ ВИРОБІВ.....	95
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	100
<i>Клюфінська І.</i> МІЖКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ.....	100
<i>Мироненко А.С., Євтушенко С.О.</i> СПЕЦИФІКА ІНТЕРМЕДІАЛЬНОГО ПЕРЕКОДІВАННЯ В ЕКРАНІЗАЦІЇ РОМАНУ МАЙКЛА КАННІНГЕМА «ГОДИНИ»	102
<i>Юрчишин Т.В.</i> ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНА ЛЕКСИКА ЯК ЛІНГВІСТИЧНЕ ЯВИЩЕ.....	110
ЮРИДИЧНІ НАУКИ.....	113
<i>Білик Н.І.</i> МОБІНГ І БУЛІНГ НА РОБОТІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	113
<i>Бочарова А.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЧИ ПЕРЕСИЛАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ БЕЗ МЕТИ ЗБУТУ	117
<i>Веремієнко С.В., Анікеєва Д.С.</i> ПОРЯДОК ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ НА ПОСАДУ ЯК ГАРАНТІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ.....	120
<i>Голуб Ю.Ю.</i> ВІДМЕЖУВАННЯ БАНДИТИЗМУ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	124

Гончар К.С. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ БЕЗ МЕТИ ЗБУТУ	128
Іванько Е.М. МЕЖІ ДОПУСТИМОГО ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНІСТЬ ПІД ЧАС ОСОБИСТОГО ОБШУКУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	131
Кобець О.О. ДОГОВІР ЛІЗИНГУ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	135
Крючко К.С. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗМІНИ ІСТОНИХ УМОВ ПРАЦІ В УКРАЇНІ.....	138
Крючко К.С. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПРАЦІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	141
Куліш В.О. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, УЧИНЕНИХ ПІД ЧАС ЕВАКУАЦІЇ АБО БОЙОВИХ ДІЙ (РОЗДІЛ VI ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ)	144
Лугина Є.Ю. ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ: ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ.....	147
Панчук О.О. ОСОБЛИВОСТІ ВИРШЕННЯ СПРАВ У ПРИСКОРОНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД.....	150
Перкати І.Р., Процик А.А. РОЛЬ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У ФУНКЦІОНУВАННІ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	152
Сидор Я.В. ТРУДОВІ ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ.....	155
Хлівна М.А. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ (СТАТТЯ 438 КК УКРАЇНИ)	158
Шевченко Ю.С. ПРОБЛЕМАТИКА КЛАСИФІКАЦІЇ ЕКСТРЕМІСТСЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	161
Шелкоплясова О.С. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ.....	163
Янусь Я.О. ДИСТАНЦІЙНА ПРАЦЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	166

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

Анастасія Мірошниченко

курсант

факультету підготовки фахівців для

органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Дмитро Бодирєв

старший викладач кафедри вогневої підготовки

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ТАКТИКА ВЕДЕННЯ ВОГНЮ З-ЗА УКРИТТЯ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ СТРІЛЕЦЬКОЇ ЗБРОЇ

У процесі професійної підготовки курсантів закладів вищої освіти системи МВС України особливе значення має формування навичок безпечного та ефективного застосування стрілецької зброї. Стрілецька зброя охоплює, як табельні так і нетабельні зразки, що використовуються для виконання навчальних, службових і спеціальних завдань. До неї належать револьвери та пістолети, різні типи гвинтівок і карабінів, автомати, пістолети-кулемети й кулемети, а також сигнальні пістолети та ручні гранатомети. Крім того, до цієї категорії входять запасні стволи кулеметів, засоби для проведення навчальних стрільб, спортивна й навчальна зброя, а також зразки спеціального призначення [1].

Тактика ведення вогню з-за укриття є одним із базових елементів вогневої підготовки, що дозволяє мінімізувати ризики ураження особового складу та підвищити результативність вогневого впливу. У зв'язку з цим актуальним є аналіз ефективності використання різних видів стрілецької зброї під час навчання курсантів МВС з метою вдосконалення методики вогневої підготовки.

Ведення вогню з-за укриття у сучасному бою тісно пов'язане з умінням стрільця поєднувати вогневі дії з безпечним і малопомітним переміщенням. Зокрема, стрільба в русі вперед по фронту застосовується за відсутності активного зустрічного вогню та має на меті скорочення дистанції до цілі, зайняття вигіднішої позиції або забезпечення прикриття інших дій, зокрема евакуації поранених. Таке переміщення характеризується коротким тактичним кроком без перехрещення ніг, що зменшує коливання корпусу та сприяє збереженню рівноваги, стабільності прицілювання і зниженню шуму.

Окрему роль у тактиці ведення вогню відіграє переміщення з використанням укриттів. Воно здійснюється у різних напрямках і має забезпечувати, як захист від

ураження так і ускладнення противнику можливості вести прицільний вогонь. Тактична доцільність полягає у постійній зміні положень, напрямків і темпу руху, що особливо актуально в умовах ближнього бою. Застосування одноманітних способів переміщення істотно підвищує вразливість стрільця, тоді як варіативність рухів (зигзагоподібна траєкторія, «рваний» ритм) підвищує рівень виживання.

Переміщення між укриттями може здійснюватися, як контрольованим тактичним кроком так і короткими перебіжками. У першому випадку ключовими чинниками є збереження стійкості корпусу та постійна готовність зброї до негайного застосування. У другому — пріоритет надається швидкості та мінімізації часу перебування на відкритій ділянці, при цьому принципово важливим є постійний контроль технічного стану зброї та спрямування її у бік потенційної загрози.

Тактика стрільби безпосередньо з-за укриття також має істотні особливості. Зокрема, положення тіла стрільця істотно впливає на рівень його уразливості. Стрільба з положення лежачи на животі часто призводить до надмірного висунування корпусу з-за укриття, що збільшує ризик ураження. Натомість використання положення лежачи на боці дозволяє суттєво зменшити площу відкритої поверхні тіла та підвищити захищеність стрільця [2, с. 29-31].

Під час стрільби з-за укриття положення стрільця визначається формою та висотою укриття і може бути лежачи, з коліна або стоячи. У положенні лежачи стрілець притуляється до укриття лівим передпліччям. Під час стрільби з коліна або стоячи опора здійснюється лівим передпліччям у поєднанні з лівим коліном або, залежно від конструкції укриття, лівим боком і плечем. Автомат утримується з упором прикладу в плече, при цьому правий лікоть дещо опускають, а ліва кисть і автомат не повинні торкатися укриття, щоб запобігти відхиленню куль від напрямку стрільби [3, 181-183].

У бойових умовах під час ведення вогню з автомата з правого плеча доцільно максимально використовувати наявні укриття, розміщуючи їх з лівого боку від стрільця, що дозволяє прикрити корпус і більшу частину голови. За такого розташування під вогневий вплив противника потрапляють лише руки, плече та мінімальна частина голови, що істотно знижує рівень уразливості. Натомість використання укриття, розташованого праворуч, змушує стрільця змінювати плече для стрільби, що є менш звичним, але тактично виправданим з точки зору захисту. Ведення вогню з правого плеча при укритті справа або стрільба поверх укриття призводять до надмірного відкриття тулуба і голови та розглядаються як тактичні помилки. У зв'язку з цим ефективна організація вогневого контакту передбачає розміщення власних укриттів з лівого боку та укриттів противника — з правого, чого можна досягти шляхом постійного маневрування вліво за умови, що це дозволяє бойова обстановка [5].

Стрільба з упору з-за укриття застосовується з метою підвищення точності та стійкості вогню. Вибір положення стрільця безпосередньо залежить від висоти та конфігурації упору, що зумовлює необхідність ведення стрільби стоячи, з коліна або лежачи. При використанні упору важливо, щоб опора забезпечувала стабілізацію руки, але не обмежувала природну роботу кисті.

Під час стрільби з пістолета з упору рука зі зброєю розміщується на опорній поверхні таким чином, щоб кисть залишалася вільною, а рукоятка пістолета не контактувала безпосередньо з упором. Це дозволяє уникнути порушення роботи механізмів зброї та

зменшує негативний вплив віддачі на прицілювання. Укриття при цьому використовується як засіб захисту стрільця та обмеження можливостей противника щодо спостереження і ведення прицільного вогню.

Ведення стрільби з-за укриття передбачає постійну зміну положень і позицій, особливо на коротких дистанціях. Швидкісна стрільба з пістолета поєднується з маневруванням, переходами між положеннями для стрільби та своєчасною заміною магазину. Такий комплекс дій спрямований на підвищення бойової ефективності стрільця та зниження його уразливості в умовах динамічної обстановки [4, с. 62].

Таким чином, тактика ведення вогню з-за укриття є ключовим складником вогневої підготовки курсантів закладів вищої освіти МВС України, оскільки забезпечує поєднання ефективного вогневого впливу з максимальним рівнем особистої безпеки. Раціональне використання укриттів, варіативність способів переміщення, правильний вибір положення для стрільби та врахування конструктивних особливостей різних видів стрілецької зброї сприяють зниженню уразливості стрільця й підвищенню точності вогню. Удосконалення методики навчання з урахуванням зазначених тактичних принципів є необхідною умовою формування професійних навичок, що відповідають сучасним вимогам службово-бойової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

---

1. Про затвердження Інструкції про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України : Наказ М-ва оборони України від 29.06.2005 № 359 : станом на 29 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0933-05#Text> (дата звернення: 08.01.2026).

2. Навчання поліцейських на початковому етапі вогневої підготовки: методичні рекомендації / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., доц. Поливанюка В.Д. Дніпро: ДДУВС, 2019. 52 с. URL: <http://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/3753> (дата звернення: 14.01.2026).

3. Стрілецька зброя та вогнева підготовка : підручник / В. М. Петренко, А. М. Кривошеєв, М. М. Ляпа, В. В. Семененко. Суми: Сумський державний університет, 2020. 372 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/81b1f392-367e-4bea-a09f-f3a3aa7cb43e/content> (дата звернення: 08.01.2026).

4. Командування Сухопутних військ Збройних Сил України спільно з Нац. академією сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного та Центром оперативних стандартів і методики підготовки Збройних Сил України. Керівництво зі стрілецької справи 9-мм пістолет макарова : військ. кер. деталіз. публ. Львів : Нац. акад. сухопут. військ ім. гетьм. Петра Сагайдач., 2019. 80 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zbroini_syly_Ukrainy/Kerivnytstvo_zi_striletskoi_spravy_9-mm_pistolet_Makarova.pdf (дата звернення: 14.01.2026).

5. G7 сили територіальної оборони ЗСУ. Способи пересування особового складу в населеному пункті вдень та вночі в складі відділення (взводу). URL: <https://www.psdinfo.pro/post/%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B4%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%83> (дата звернення: 14.01.2026).

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Завгородня Світлана Павлівна

кандидат наук з державного управління,

старший науковий співробітник відділу соціальної стратегії

центру економічних і соціальних досліджень

Національного інституту стратегічних досліджень

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОШИРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ

З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну відбулося стрімке зниження добробуту населення, виникла тяжка соціально-економічна криза. Масштаб негативних наслідків вважається безпрецедентним як для України, так і для Європи у перспективі десятиліть.

Статистичні дані характеризують значне зниження рівня добробуту населення в Україні в порівнянні з іноземними країнами. Індекс соціального добробуту¹ за 2025 рік [4] надає негативну оцінку рівня матеріального добробуту серед українців: щоб придбати 40 товарів і послуг українець із середньою «чистою» заробітною платою по країні має працювати 28 років, 6 місяців і 8 днів. В цей же час, щоб купити той самий кошик товарів і послуг поляк із середнім «чистим» доходом має працювати 13 років, 7 місяців, 3 дні; чех – 15 років, 10 місяців, 1 день; німець – 9 років, 11 місяців і 8 днів; американець – 7 років, 6 місяців і 15 днів. Тобто виникла ситуація, коли українець із середньою «чистою» зарплатою по країні має працювати у 3,8 раза більше, ніж американець (на 21 рік більше); у 2,9 раза більше, ніж німець (на ~19 років); у 2,1 раза більше, ніж поляк (~15 років); у 2 рази більше, ніж румун (на 14,5 років) для купівлі 40 товарів і послуг з кошика Індексу соціального добробуту. Про зниження рівня матеріального добробуту у значної частини населення за період повномасштабної збройної агресії РФ свідчать дані опитування, проведеного дослідницькою компанією «Соціополіс»: матеріальний стан погіршився у 63,8 % опитаних українців; лише у 23,3 % українців – не змінився; а у 10,8 % українців – покращився².

¹ Індекс соціального добробуту відповідає на запитання, скільки часу потрібно працювати середньостатистичному жителю країни, щоб купити кожен із 40 вимірюваних товарів і послуг та весь запропонований кошик товарів і послуг (продовольчі товари, непродовольчі товари, товари тривалого користування, послуги). Також Індекс соціального добробуту характеризує розуміння реальної економічної ситуації пересічним громадянином, оцінювання купівельної спроможності людей з урахуванням їхніх реальних доходів та реальних цін.

² Як змінився добробут українців від початку війни: дослідження. КМІС: веб-сайт URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1553&page=1>

Тенденції економічної нерівності в Україні у довоєнний період та за час дії воєнного стану охарактеризовано у глобальному вимірі та у розрізі чинників її поширення. Використання показника «ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності» дає змогу охарактеризувати динаміку економічної нерівності на глобальному рівні (оскільки охоплюються такі критерії, як доходи та населення) [2], шляхом порівняння значень в Україні з найвищими і найнижчими значеннями у країнах Європейського Союзу (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

**ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності
у 2018 – 2024 роках, дол. США³**

Країни	Роки						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Україна	12554,8	14217,5	15541	17846,4	14770,1	17665,3	18550,5
Болгарія	23997,2	26765,1	27352	30959,2	35815,3	37435,3	41519,5
Люксембург	116638,4	121371,7	122066,7	136772,4	143381,9	142424,7	150929,4

Джерело: складено автором за даними The World Bank Group.

Зокрема, серед країн Європейського Союзу у 2018 році найнижче значення ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності було у Болгарії, а найвище – у Люксембургу. В Україні у цей час (2018 р.) ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності був у 9,3 рази нижчим, ніж у Люксембургу та у 1,9 рази нижчим, ніж у Болгарії.

Попри великий масштаб наслідків для України від повномасштабного вторгнення РФ, в Україні за 2018-2024 роки ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності зріс майже у 1,5 рази, в той час у Люксембургу – лише у 1,3 рази. Тому, у 2024 році скоротився розрив за рівнем ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності між Люксембургом та Україною: став у 8,1 рази нижчим, ніж у Люксембургу. Таке співвідношення характеризує, що у 2024 році Люксембург виробляв (витрачав) у 8,1 разів більше, ніж Україна, а Болгарія – більше у 2,2 рази. Наведені дані дали змогу встановити тенденцію до зниження економічної нерівності між Україною та Люксембургом (яка має високий рівень життя в Європейському Союзі). Проте наведений аналіз не характеризує розподіл цих доходів між верствами населення в Україні, що потребує подальшого дослідження.

До повномасштабної збройної агресії РФ в рейтингу за Індексом Джині⁴ Україна перебувала серед групи країн з найнижчим рівнем, у порівнянні з країнами ЄС (Рис. 1).

³ GDP per capita, PPP (current international \$). The World Bank Group: веб-сайт. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>

⁴ Індекс Джині відбиває ступінь відхилення фактичного розподілу доходів за чисельно рівними групами населення від лінії їх рівномірного розподілу. Статистична міра рівності доходів коливається від 0 до 100 %, водночас значення 0 відображає цілковиту рівність доходів у всіх групах населення, 100 – цілковиту нерівність, коли весь дохід належить одній особі. Що вищим є Індекс Джині, то більшою є нерівність між багатим та бідним населенням країни.

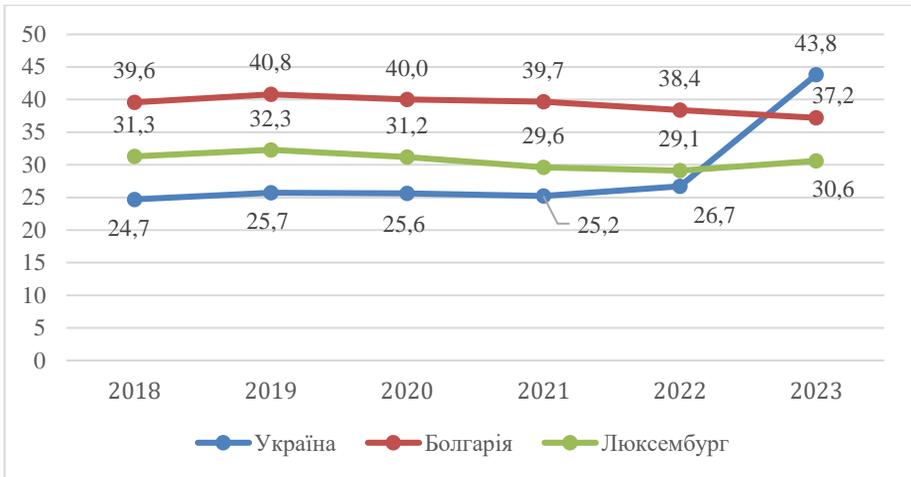

Рис. 1. Індекс Джині у 2018 – 2023 роках⁵

Джерело: складено автором за даними Держстат, ЮНІСЕФ, Eurostat

Обравши для аналізу Люксембург та Болгарію серед країн ЄС (що мали найвищий і найнижчий рівень ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності) з метою порівняння значень показника з Україною варто відмітити:

(а) за даними Державної служби статистики України в 2018 – 2022 роках Індекс Джині в Україні коливався у межах 24,7–26,7⁶, що значно нижче за значення цього показника у Болгарії (39,6–38,4 у відповідний період) та навіть у Люксембургу (коливався у межах 31,3–29,1). Така відмінність пояснюється тим, що офіційні статистичні дані стосовно диференціації життєвого рівня населення не враховують значної тінізації доходів в Україні, яка переважно стосується груп населення з найвищими доходами.

(б) з початком повномасштабного вторгнення РФ Індекс Джині різко зріс і досяг значення 43,8 у 2023 році (за даними ОЕСД⁷) та значення близько 50 у 2024 році (за даними The World Bank⁸), що є безпрецедентно високим. Для порівняння, за даними 2023 року в Люксембургу значення цього показника становило 30,6, а у Болгарії – 37,2.

⁵ Gini index in Ukraine from 2013 to 2028. STATISTA: веб-сайт. URL: <https://www.statista.com/forecasts/1165120/giniindex-forecast-in-ukrai...>

⁶ Статистичний збірник «Витрати і ресурси домогосподарств України». Доходи та умови життя. Статистична інформація / Держстат України: веб-сайт. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>

⁷ Соціально-економічний стан домогосподарств України (за результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОЕСД), проведеного у грудні 2023 року - лютому 2024 року). UNICEF Україна: веб-сайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/social-economical-state-2023-24>

⁸ Monitoring Living Conditions in Ukraine. The World Bank Group: веб-сайт. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/bf81d702093c4e7ce911cb00603d3fb9-0080012025/original/Listen-to-Ukraine-Update-2025.pdf>

Значення інших показників за період воєнного стану в Україні також свідчать про поглиблення економічної нерівності й зменшення середнього класу⁹ [1; 3]. Відбулося значне скорочення щомісячних доходів серед населення з середніми доходами і нижче, зростання розриву у рівні доходів серед категорій населення, зниження якості життя з меншим спектром використання грошових можливостей та вільного часу.

Зокрема, війна в Україні також призвела до значного скорочення щомісячних доходів населення з дуже низькими та середніми доходами. Частка домогосподарств з дуже низькими доходами (дохід на одну особу менше 3 000 грн на місяць) зросла з 21 % до 30 %, а з доходом понад 10 000 грн на особу – скоротилася з 16 до 10 %¹⁰. Крім того, більшість домогосподарств трансформують заощадження у джерело доходу, які або повністю вичерпано, або значно скоротилися: 38 % респондентів повідомили, що вичерпали всі заощадження; 36 % вказали, що витратили частину заощаджень. При цьому, 6% респондентів повідомили, що не витратили жодної копійки своїх заощаджень, а 17 % домогосподарств не мають жодних заощаджень, які можна було б витратити¹¹.

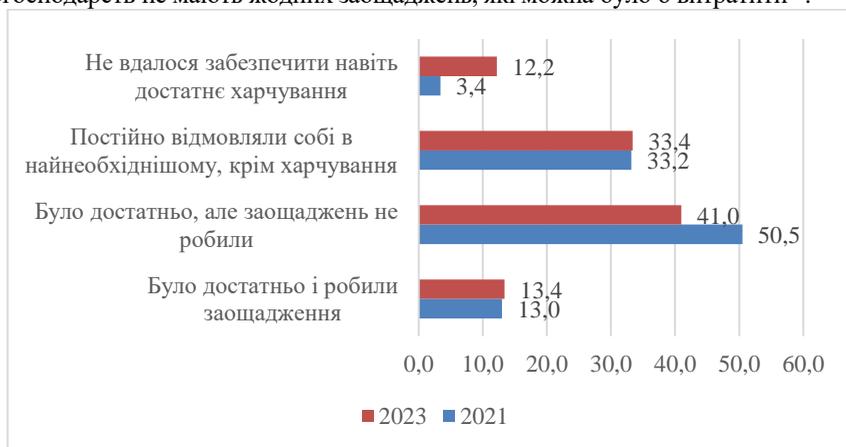

Рис. 2. Самоцінка купівельної спроможності доходів у 2021, 2023 роках

Джерело: побудова за даними UNICEF Україна

⁹ У наукових і аналітичних дослідженнях зазначається, що до домінуючих критеріїв характеристики середнього класу відносять показники матеріального добробуту, професійно-посадового статусу та самоідентифікації. У межах нашого дослідження для характеристики зміни середнього класу за час воєнного стану в Україні використано показники матеріального добробуту.

¹⁰ Економічна стійкість під час війни доходи, зайнятість та соціальна допомога в Україні. IOM : веб-сайт. URL: [https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/Economic %20Resilience %20in %20 %A0Wartime_UKR.pdf](https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/Economic%20Resilience%20in%20%20A0Wartime_UKR.pdf)

¹¹ Економічна стійкість під час війни доходи, зайнятість та соціальна допомога в Україні. IOM: веб-сайт. URL: [https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/Economic %20Resilience %20in %20 %A0Wartime_UKR.pdf](https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/Economic%20Resilience%20in%20%20A0Wartime_UKR.pdf)

Про зростання розриву у рівні доходів населення в період воєнного стану в Україні також засвідчують результати самооцінки купівельної спроможності. Зокрема, з 2021 по 2023 роки відбулося зростання частки тих, хто не може забезпечити навіть достатнє харчування в 3,6 рази, в той же час практично незмінною залишилася (навіть зросла на 0,4 в.п.) частка тих, кому вистачає грошей та роблять заощадження¹² (Рис. 2).

Судячи із самооцінки фінансового становища домогосподарств за період 2021 – 2023 років відбулося стрімке зростання кількості домогосподарств, які не можуть дозволити собі товари першої необхідності (Рис. 3). Зокрема, значно зросла частка домогосподарств, які економлять на харчуванні (з 12,2 % у 2021 р. до 26,2 % у 2023 р.) та які можуть дозволити собі будь-які покупки (з 0,5 % до 1,7 % за досліджуваний період). Водночас зменшилася частка домогосподарств, яким вистачає на харчі, одяг, взуття (з 39,3 % у 2021 р. до 22,7 % у 2023 р.), а також на придбання дрібної техніки (з 18,1 % до 13,8 % за відповідний період).

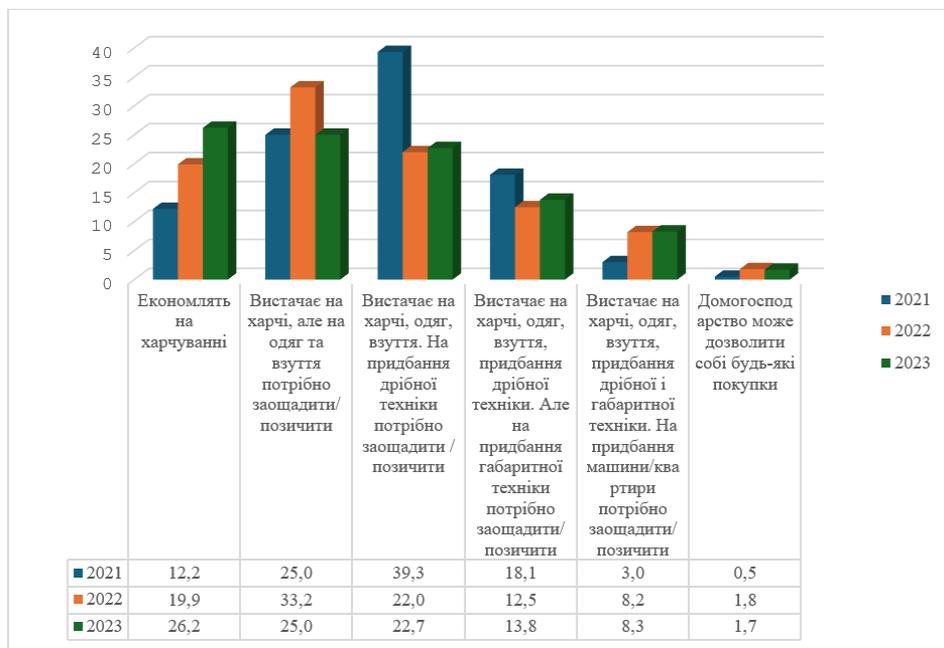

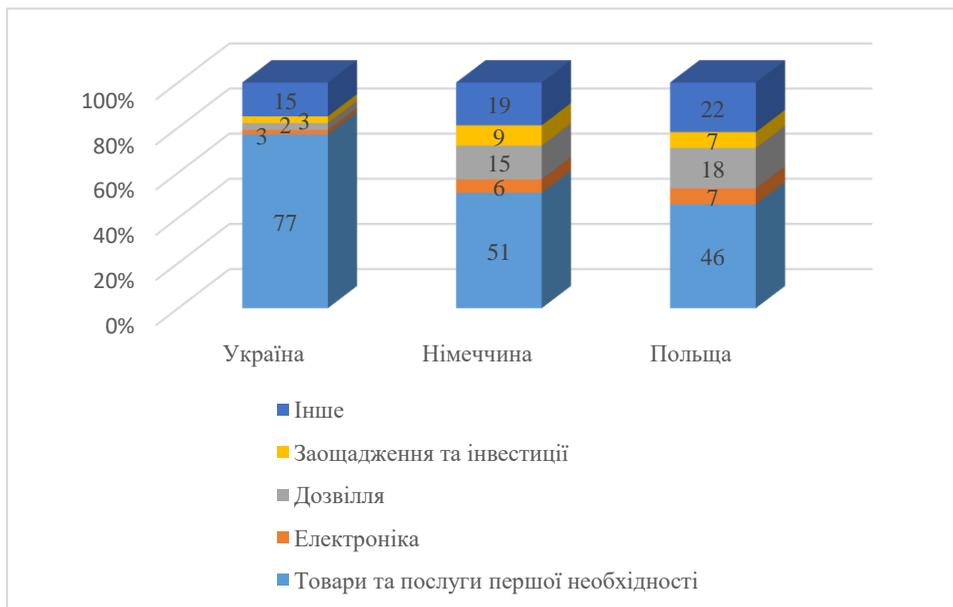
Рис. 3. Самооцінка фінансового становища домогосподарств, відсотків відповідей

Джерело: складено автором за даними Національного банку України¹³.

¹² Соціально-економічний стан домогосподарств України (за результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОСЕСД), проведеного у грудні 2023 року - лютому 2024 року). UNICEF Україна: веб-сайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/social-economical-state-2023-24>

¹³ Інфляційний звіт, жовтень 2023 року. Національний банк України: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyiviy-zvit-jovten-2023-roku>

Найбільшою видатковою частиною сімейного бюджету українців залишаються товари та послуги першої необхідності (77 % витрат), що значно перевищує показник Німеччини (51 % витрат) і Польщі (46 % витрат) (Рис. 4). Зокрема, у 2024 році частка витрат українців на комунальні послуги, на оренду та борги становила 30%, на продукти харчування – 34%, на транспорт – 5% і 8% – на охорону здоров'я.

Рис. 4. Розподіл місячного бюджету українців з бюджетом споживачів у Німеччині, Польщі

Джерело: побудовано автором за даними Deloitte¹⁴

Найбільш помітна різниця у розподілі бюджету українців та європейців відмічається за категоріями: дозвілля і відпочинок; електроніка та побутова техніка; заощадження та інвестиції. За даними 2024 року серед українців відмічається низький показник витрат на електроніку, побутову техніку та товари домашнього вжитку (2 %), в порівнянні з Німеччиною і Польщею, де цей показник становить 6 % і 7 % відповідно. Частка заощаджень та інвестицій в українців становить 3%, що у декілька разів менше, ніж у громадян Німеччини (9 %) і Польщі (7 %). На дозвілля, відпочинок і туризм українці виділяють лише 3% бюджету, що значно менше порівняно з громадянами Німеччини і Польщі, де цей показник становить 15 % і 18 % відповідно.

¹⁴ Споживацькі настрої українців у 2024 році. Deloitte: веб-сайт. URL: <https://www.deloitte.com/ua/uk/about/press-room/consumer-behavior-research-2024.html>

Таким чином, у період воєнного стану в Україні актуалізувалося питання зростання економічної нерівності, зменшення середнього класу, зростання нерівності розподілу доходів між верствами населення, попри зниження економічної нерівності між Україною і окремими країнами ЄС. Зокрема, в 2024 році скоротився розрив за рівнем ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності між Люксембургом (у досліджуваний період має найвище значення цього показника серед країн ЄС) та Україною, попри значне зростання нерівності розподілу доходів між верствами населення в Україні. В результаті такої ситуації збільшуються витрати на державну соціальну допомогу для тієї категорії населення, яка «вимивається» з середнього класу, і відповідно, переходить до вразливої категорії населення, скорочуються ресурси на зростання економіки.

З'ясування проблемних питань поширення економічної нерівності принципово важливо для визначення першочергових завдань органів державної влади щодо сприяння добробуту. Викладене вище дозволяє дійти висновку, що в Україні серед таких завдань є: встановлення і прогнозування негативних наслідків від поширення економічної нерівності та зменшення середнього класу в Україні на досягнення балансу інтересів особи, суспільства і держави щодо сприяння добробуту та вибір інструментів для реагування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Геєць В.М. Ознаки соціальної якості життя воєнного часу в Україні й завдання її повоєнного відновлення. Економіка України. 2024. №4(749). С. 3-35. DOI: <https://doi.org/10.15407/econo myukr.2024.04.003>.
2. Опалько В.В. Методика оцінювання економічної нерівності: світова практика. Економічний простір. 2018. № 129. С. 30-44.
3. Carlos Vacas-Soriano. Developments in income inequality and the middle class in the EU. 2024. Eurofound. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/all/developments-income-inequality-and-middle-class-eu>
4. Індекс соціального добробуту 2025. International Liberty Institute: веб-сайт. URL: <https://www.ilibertyinstitute.org/articles/soczialnij-dobrobut-2025>

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Богдан Я.С.

спеціальність Економіка, аспірант;

Франко Л.С.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри міжнародної економіки та

міжнародних економічних відносин,

Полтавський університет економіки і торгівлі

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ

У нинішніх реаліях розвиток туристичного ринку стає одним із ключових напрямів економічного зростання, оскільки туризм входить до числа найприбутковіших і найбільш динамічних сфер світової економіки. На туристичну індустрію припадає близько 7% глобальних інвестицій, 10% загальних споживчих витрат та значна частка міжнародної торгівлі послугами. У багатьох країнах туризм формує приблизно десятину ВВП, забезпечує вагомому частку інвестицій, створює робочі місця та стимулює споживчий попит. Щороку світова туристична галузь виробляє послуг і товарів на суму близько 7 трлн доларів США, а впродовж наступних десяти років очікується її стабільне щорічне зростання на рівні 4,6% [6]. Такі темпи розвитку значною мірою зумовлені широким застосуванням цифрових технологій у роботі туристичних компаній.

Цифровізація туристичної індустрії – це комплексне впровадження цифрових технологій у всі етапи створення, просування та споживання туристичних послуг. Вона змінює спосіб, у який туристи планують подорожі, а бізнеси працюють і взаємодіють із клієнтами [4].

Після запуску ринку онлайн-подорожей кількома американськими та європейськими компаніями в середині 1990-х років, у другій половині 2000-х мобільні додатки для подорожей значно змінили цифровий туризм. Сьогодні платформи booking.com, Airbnb, Skyscanner дають змогу самостійно бронювати житло, транспорт, тури, а використання онлайн сервісів та додатків для придбання квитків та перевірки посадкових місць, узгодження рейсів та часу прибуття і відправки, спрощують логістику. Адаже сучасні мобільні додатки містять карти, маршрути, рекомендації, при потребі, можна використовувати навігацію, AR-гід, чи переклад у реальному часі, що значно підвищує зручність подорожей [2].

Все більше готелів впроваджують елементи автоматизації та роботизації у свою діяльність для покращення рівня сервісу та наданих послуг. Зокрема, «Hilton Hotels & Resorts» використовують мобільний додаток Hilton Honors для цифрового check-in

гостей, цифровий ключ (Digital Key) дає змогу відкрити номер через смартфон, а комунікація із персоналом здійснюється через чат у застосунку [5]. У готелях мережі «CitizenM Hotels», які поширені у країнах Азії, Європи та США, надається можливість гостям заселятися через цифрові кіоски за 1-2 хвилини, а сервісами у номері керувати через планшет чи телефон [3].

Сучасні готелі все частіше залучають роботів до повсякденної діяльності закладу: проводити гостей до номерів, видавати ключі, відповідати на запитання, доставляти речі або їжу в номер. Такі рішення часто застосовують у високотехнологічних готелях Японії, Південної Кореї, США. Роботи працюють автономно, а навігація відбувається через внутрішні системи готелю. Прикладом є готель «YOTEL» у Нью-Йорку, у якому працює робот YOVOT, що зберігає багаж гостей та автоматизує частину функцій ресепшена. Робот-двірник Botlr у деяких готелях Aloft, що належать мережі «Marriott International», доставляє рушники, косметику, воду. Робот працює автономно та взаємодіє з гостьовими ліфтами [3].

Впровадження у діяльність готельно-ресторанних закладів комплексних цифрових систем (Property Management System), які автоматизують ключові процеси готелю від бронювання до фінансового обліку та комунікації з гостями, дає можливість отримати ряд переваг: швидше обслуговування та кращий клієнтський досвід; скорочення людських помилок за рахунок автоматизації; оптимізація витрат; підвищення доходів через аналітику, динамічне ціноутворення та ефективне управління завантаженням; а також збір даних про гостей, що допомагає створювати персоналізовані пропозиції. Мережа «Hilton Hotels & Resorts» активно використовують хмарну системою OnQ, що є власною комплексною цифровою системою Hilton, яка синхронізує всі готелі мережі по світу. У мережі «InterContinental Hotels Group» користуються Amadeus PMS, що дозволяє керувати бронюваннями, тарифами та комунікацією з гостями в реальному часі [3].

Штучний інтелект (ШІ) виділяється як критично важливий інструмент для підвищення залученості клієнтів у туристичній індустрії. Від семантичного аналізу до відстеження настроїв, штучний інтелект дозволяє гарантувати, що клієнти отримують найрелевантнішу інформацію саме тоді, коли вона їм потрібна, спрощуючи їхній доступ до інформації. У міру того, як розвивається сфера Generative AI, потенціал, що лежить в основі, обіцяє зміну парадигми взаємодії з клієнтами, як цифровими, так і особистими. Яскравим прикладом використання AI є мережа готелів «Four Seasons», які мають власного AI-помічника Four Seasons Chat, що працює у WhatsApp, WeChat, SMS та надає інформацію про послуги, бронювання, трансфер [2].

Щодо українських готелів та готельних мереж, які вже впроваджують або планують впровадити цифрові технології, то варто зауважити, що Ribas Hotels Group – це одна з перших українських мереж, яка відкрито говорить про «цифрову трансформацію в готельному бізнесі». У таких готелях як «Wall Street by Ribas», «Ribas Karpaty», «Bortoli by Ribas», «Hotel BossFor by Ribas», «Play Hotel by Ribas» запроваджено наступні види послуг: онлайн-реєстрацію гостей, цифрове бронювання, систему оплати, повідомлення клієнту на кожному етапі бронювання й перебування [3].

Завдяки інтеграції з державним цифровим сервісом Дія, деякі готелі отримують можливість використовувати цифрові документи для реєстрації гостей, що спрощує та пришвидшує процедуру check-in/check-out [2]. Та варто зауважити, що далеко не всі

готелі в Україні мають повноцінну цифрову стратегію. Часто використовують лише окремі інструменти, а не системну автоматизацію.

Таким чином, цифровізація туристичної індустрії стає ключовим чинником її подальшого розвитку та конкурентоспроможності на світовому ринку. В умовах стрімкого зростання туристичного сектору, який забезпечує значну частку інвестицій, зайнятості та споживчих витрат у глобальній економіці, впровадження цифрових технологій набуває стратегічного значення. Мобільні додатки, глобальні онлайн-платформи, сервіси для планування маршруту та бронювання суттєво змінюють поведінку туристів, роблячи подорожі доступнішими, зручнішими та більш індивідуалізованими. Процеси цифровізації не лише модернізують туристичну галузь, а й відкривають широкі можливості для її сталого зростання, розширення ринку, зміцнення конкурентних позицій та створення інноваційних форм надання туристичних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Андренко І.Б., Чернишова Ю.П., Андренко А.С. Безконтактне обслуговування в готелях. URL : https://www.ksau.kherson.ua/files/konferencii/2025/07/zbir_mater_konf.pdf. (дата звернення: 21.12.2025)

2. Лисак О.І. Мобільні застосунки як інструмент цифрової трансформації в індустрії гостинності та туризму. URL : https://www.ksau.kherson.ua/files/konferencii/2025/07/zbir_mater_konf.pdf. <https://ribashotelsgroup.ua/blog/tsifrovaya-transformatsiya-v-gostinichnom-biznese/> (дата звернення: 21.12.2025)

3. Лупашко А., Маренчук А. Цифрова трансформація в готельному бізнесі. URL : <https://ribashotelsgroup.ua/blog/tsifrovaya-transformatsiya-v-gostinichnom-biznese/> (дата звернення: 21.12.2025).

4. Стрілець В. Ю., Пожар А. А., Франко Л. С., Єжелей Ю. О., Гаращенко Б. В. Стратегія подолання логістичних бар'єрів у контексті розвитку міжнародного туристичного бізнесу України. Ефективна економіка. 2025. № 1. <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/5540> (дата звернення: 21.12.2025).

5. Develop a Hotel. URL : <https://www.hilton.com/en/corporate/development/> (дата звернення: 21.12.2025)

6. Statista Market Insights. URL : <https://www.statista.com/statistics/1179020/online-travel-agent-market-size-worldwide/> (дата звернення: 21.12.2025).

Кизик Юрій Олегович

магістр освітньої програми «Менеджмент»

ПВНЗ «Європейський університет»

Вітер Александра Миколаївна,

доцент кафедри менеджменту та СГД

Львівської філії ПВНЗ «Європейський університет»

м. Львів

МОЖЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

У сучасних умовах підвищеної турбулентності, що спричинена глобальними економічними потрясіннями, війсьними діями, пандеміями та технологічними викликами, підприємства дедалі частіше потрапляють у ситуації, які мають ознаки кризи. Реагування на такі виклики потребує ефективних, швидких та інноваційних управлінських рішень. Одним із ключових ресурсів, що дозволяє забезпечити адаптацію організацій до змін та підвищити їхню стійкість, є інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

Антикризове управління передбачає не лише виявлення та усунення загроз, а й переосмислення управлінських підходів, зокрема в напрямку цифрової трансформації. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження можливостей ІКТ як інструменту стабілізації та розвитку підприємства в умовах кризи [1].

Управління підприємством в умовах кризи передбачає прийняття рішень в умовах невизначеності, обмежених ресурсів та високої швидкості змін. Теоретично антикризове управління включає такі основні етапи:

- ідентифікацію ознак кризи;
- діагностику причин;
- розроблення та впровадження антикризових заходів;
- моніторинг та коригування дій [1].

Однак класичні підходи до антикризового управління, зокрема розроблені на основі моделей Ф. Хедоурі, І. Ансоффа чи К. Левіна, потребують адаптації до умов цифрової економіки. У ситуаціях надшвидких змін традиційні інструменти втрачають ефективність без підтримки сучасних технологічних рішень [2].

Перехід до наступного аспекту — ролі ІКТ — є природним, оскільки саме інформаційні ресурси й технології сьогодні забезпечують необхідну гнучкість та прозорість управління в умовах кризових ситуацій.

ІКТ стали не лише засобом підвищення продуктивності, а й стратегічним інструментом для зниження ризиків, управління невизначеністю та підтримки прийняття рішень. У межах антикризового управління ІКТ виконують такі функції:

- забезпечують моніторинг ключових показників діяльності;
- сприяють прогнозуванню сценаріїв розвитку кризи;
- дозволяють зберігати керованість у децентралізованих структурах;
- підтримують ефективну комунікацію з працівниками та зовнішніми стейкхолдерами [3].

До прикладів таких технологій належать ERP-системи (як-от SAP, Microsoft Dynamics), CRM-платформи (Salesforce, Bitrix24), BI-системи (Power BI, Tableau), сервіси для хмарної обробки даних (Google Cloud, AWS) і системи управління знаннями.

Таким чином, ІКТ інтегруються в усі рівні управління підприємством, формуючи основу для технологічної антикризової гнучкості [4].

Перехід від теоретичних положень до прикладного рівня вимагає зосередження уваги на реальних інструментах, які довели свою ефективність у ситуаціях кризи. Тому слід виділити ключові напрями використання ІКТ в антикризовому управлінні.

1. *Моніторинг та антикризова аналітика.* Системи бізнес-аналітики дозволяють виявляти аномалії у фінансових, виробничих та логістичних процесах. Наприклад, автоматизовані дашборди в Power BI чи аналітичні модулі SAP надають управлінцям можливість приймати обґрунтовані рішення в реальному часі [3].

2. *Організація дистанційної роботи та збереження операцій.* Підприємства, які впровадили інструменти дистанційної роботи (Microsoft Teams, Zoom, Trello), змогли оперативнo адаптуватися до карантинних обмежень або форс-мажорних ситуацій, пов'язаних із бойовими діями. Прикладом є компанії в IT-секторі та логістиці, які не втратили контроль над проєктами завдяки хмарним технологіям [4].

3. *Цифрова комунікація та управління персоналом.* ІКТ дозволяють зберігати єдність колективу, навіть за відсутності фізичної присутності працівників. Це включає електронні HR-системи (PeopleForce, Humana), внутрішні портали, автоматизовану систему оцінювання результатів [5].

4. *Утримання ринку через цифрову взаємодію з клієнтами.* CRM-системи та платформи електронної комерції допомагають підприємствам не лише утримати клієнтів, а й адаптувати канали продажів до нових умов. Наприклад, рітейл-компанії, що оперативнo розгорнули онлайн-канали та чат-боти, змогли стабілізувати прибутки у складні періоди [5].

Попри численні переваги, ефективне використання ІКТ залежить від низки чинників. Серед основних обмежень:

- ризики кібербезпеки, особливо в умовах зростання хакерських атак на інфраструктуру підприємств;
- кадрові труднощі — не всі працівники мають достатній рівень цифрової компетентності;
- фінансові бар'єри, зокрема для малих і середніх підприємств;

• інституційна неготовність до цифрової трансформації у державному та регуляторному середовищі [2; 4].

Отже, ефективне впровадження ІКТ вимагає поетапного підходу, інвестицій у навчання персоналу, а також побудови безпечної цифрової екосистеми.

Інформаційно-комунікаційні технології відіграють ключову роль у формуванні адаптивного, стійкого та стратегічно гнучкого антикризового управління. Їх застосування дає змогу:

- своєчасно і точно діагностувати кризу;
- зберігати керованість у нестабільному середовищі;
- підтримувати комунікацію та ефективність персоналу;
- забезпечувати лояльність клієнтів через цифрову взаємодію.

Подальший розвиток антикризового менеджменту повинен відбуватися у тісній інтеграції з цифровими технологіями, із урахуванням сучасних викликів та особливостей економічного середовища України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мельник О. Г. Антикризове управління підприємством: теоретичні засади та практичні аспекти // Економіка і організація управління. — 2022. — №3. — С. 25–30.
2. Сидоренко Н. Ю. Інформаційні технології як інструмент антикризового менеджменту // Наукові праці НУК. — 2023. — №2. — С. 45–49.
3. Deloitte Ukraine. Digital crisis response: how tech supports resilience. — 2022. — <https://www2.deloitte.com/ua>
4. KPMG. Антикризова цифрова трансформація: огляд практик українських компаній. — 2023.
5. IT Ukraine Association. Цифрові рішення для бізнесу в умовах війни та нестабільності. — 2023.

Кім Андрій Богданович

магістр освітньої програми «Менеджмент»

ПВНЗ «Європейський університет»

Щебель Андрій Іванович,

доцент кафедри менеджменту та СГД

Львівської філії ПВНЗ «Європейський університет»

м. Львів

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Повномасштабна війна в Україні спричинила глибокі трансформації у функціонуванні бізнесу, ринковому середовищі, ланцюгах постачання та споживчих пріоритетах. Водночас криза створила і нові можливості: для інновацій, реструктуризації, оновлення стратегій. В цих умовах особливого значення набуває формування конкурентних переваг, які дають змогу підприємствам не лише виживати, але й розвиватися як у період збройного конфлікту, так і в повоєнний час.

Конкурентна перевага — це унікальна характеристика підприємства, яка забезпечує його стабільну перевагу над конкурентами за рахунок кращого задоволення потреб споживача, зниження витрат або інноваційності (Porter, 1985).

У воєнних умовах класичні підходи до конкурентних стратегій (лідерство за витратами, диференціація, фокусування) доповнюються новими чинниками:

- ✓ адаптивність до змін;
- ✓ гнучкість логістики;
- ✓ соціальна відповідальність;
- ✓ цифрова мобільність;
- ✓ антикризове управління [1].

Конкурентні переваги бізнесу в умовах воєнного часу

1. *Локалізація та гнучкість постачань.* Підприємства, що оперативно перейшли від залежності від імпорتنих поставок до локалізованих або альтернативних рішень, значно знизили ризики та витрати. Наприклад, українські виробники харчової продукції переорієнтувалися на локальних фермерів, замість централізованого імпорту з ЄС.

2. *Цифрова трансформація.* Впровадження CRM-систем, онлайн-магазинів, віддаленого обслуговування клієнтів (наприклад, в IT, телекомі, банках) стало ключовим фактором утримання ринку. Згідно з дослідженням Deloitte (2023), 68% українських компаній під час війни впровадили нові цифрові продукти або модернізували IT-інфраструктуру.

3. *Репутаційна та соціальна складова.* Участь компаній у гуманітарних ініціативах, волонтерстві, підтримці ЗСУ значно підвищила соціальний капітал, довіру споживачів і лояльність працівників. Це стає нематеріальною конкурентною перевагою, особливо в поствоєнний період.

Після завершення активної фази війни бізнес стикається з новим типом викликів:

- ✓ реструктуризація ринків;
- ✓ висока конкуренція з боку міжнародних компаній;
- ✓ нестача кадрів, що виїхали або мобілізовані;
- ✓ дефіцит інвестицій та кредитів [2].

Водночас відкриваються нові можливості, участь у відбудові, грантові програми, інвестиції в інфраструктуру, розвиток сектору оборонних технологій.

Стратегії формування конкурентних переваг у поствоєнний період

1. *Інновації та R&D.* Компанії, що інвестують у наукові розробки, створюють нові продукти та адаптують технології до потреб українського ринку, матимуть перевагу. Наприклад, переробна промисловість, агросектор та медичні технології є ключовими напрямками інновацій.

2. *Сталий розвиток і ESG-стандарти.* Вихід на міжнародні ринки вимагатиме дотримання стандартів екологічного, соціального та управлінського розвитку (ESG). Компанії, які інтегрують ці стандарти, матимуть доступ до іноземних партнерств і фінансування [3].

3. *Міжнародна інтеграція.* Партнерство з іноземними фондами, доступ до європейських програм підтримки бізнесу, вихід на зовнішні ринки — це шлях не лише до фінансової стійкості, а й до посилення бренду та позиціонування.

4. *Управління талантами.* Повоєнна відбудова вимагатиме управління людським капіталом — повернення та навчання кадрів, впровадження систем мотивації, створення умов для кар'єрного розвитку молоді.

Формування конкурентних переваг бізнесу в умовах війни та післявоєнного періоду потребує не стільки збереження статус-кво, скільки глибокої трансформації бізнес-моделей. Успішні компанії — це ті, що:

- швидко адаптуються до ризиків;
- впроваджують цифрові інструменти;
- інвестують в інновації;
- розвивають соціальну відповідальність;
- вбудовуються у міжнародні економічні ланцюги [6].

Український бізнес, що зуміє інтегрувати вищенаведені підходи, отримає новий поштовх для розвитку — не лише в межах країни, а й на глобальній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press.

2. Гринчук, С. М. (2023). Конкурентні стратегії підприємств в умовах війни: антикризовий підхід. *Економіка та держава*, 3, 18–23.

3. Deloitte Ukraine. (2023). Digital adaptation of Ukrainian business in wartime. <https://www2.deloitte.com>
4. OECD. (2023). Ukraine Economic Outlook: War impact and reconstruction scenarios. <https://www.oecd.org>
5. World Bank. (2022). ESG and Sustainability in Emerging Markets. <https://www.worldbank.org>
6. Гребенюк, Н. М. (2023). Повоєнне відновлення українського бізнесу: конкурентні перспективи. Бізнес-інформ, 8, 98–104.

Муштук Олег Богданович
магістр освітньої програми «Менеджмент»
ПВНЗ «Європейський університет»
Вітер Олександра Миколаївна,
Доцент кафедри менеджменту та СГД
Львівської філії ПВНЗ «Європейський університет»
м. Львів

УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Харчова промисловість є однією з базових галузей національної економіки, що забезпечує продовольчу безпеку країни. В умовах повномасштабної війни в Україні ця галузь зіткнулася з беспрецедентними викликами: від фізичного знищення виробничих потужностей до порушення логістики, нестачі сировини, енергоносіїв та кадрів. У таких умовах ефективне управління змінами стає критично важливим для збереження операційної діяльності, адаптації до нових реалій та забезпечення функціонування ланцюгів постачання.

Управління змінами — це процес системної трансформації бізнесу відповідно до нових викликів і цілей. У воєнних умовах цей процес ускладнюється високим рівнем невизначеності, обмеженими ресурсами, інформаційними ризиками та потребою в швидкому прийнятті рішень.

Класичні моделі змін (Левіна, Коттера, ADKAR) набувають специфічного значення в кризових ситуаціях, коли пріоритет надається:

- оперативності рішень;
- збереженню персоналу;
- безперервності виробництва;
- управлінню ризиками (risk management).

Основними проблемами, з якими стикаються підприємства харчової промисловості України, є:

- порушення постачання сировини та матеріалів;
- зростання витрат на енергоносії;
- дефіцит трудових ресурсів унаслідок мобілізації та міграції;
- обмеження експорту та зміна ринків збуту [2; 3].

Крім того, значна частина підприємств була змушена змінювати географію виробництва або адаптувати асортимент продукції відповідно до платоспроможного попиту населення [4].

У контексті цих викликів особливої актуальності набувають практичні підходи до управління змінами, які дають змогу підприємствам харчової промисловості зберігати

стійкість, оперативно реагувати на зовнішні загрози та адаптувати свої внутрішні процеси до нових умов господарювання. Реалізація змін у кризовому середовищі вимагає не лише стратегічного бачення, але й ефективних тактичних рішень, заснованих на аналізі ситуації, гнучкості управління, інноваційності та мобілізації персоналу. Далі розглянемо ключові інструменти, які практично застосовуються українськими підприємствами в умовах воєнного стану.

1. *Цифровізація управлінських процесів.* Активне впровадження ERP-систем, електронного документообігу та дистанційних форм управління дозволило підприємствам зберегти контроль над ключовими бізнес-процесами навіть за умов фізичної небезпеки [5].

2. *Гнучке планування та диверсифікація.* Підприємства харчової промисловості перейшли до короткострокового планування, диверсифікації постачальників та переорієнтації на внутрішній ринок або ринки ЄС [2].

3. *Управління персоналом.* В умовах війни значну увагу приділено збереженню кадрового потенціалу, впровадженню гнучких графіків роботи, програм внутрішнього навчання та психологічної підтримки працівників [1; 5].

4. *Виробнича гнучкість.* Частина підприємств швидко переорієнтувалися на військові потреби — постачання сухпайків, консервів, продукції для ТРО та ЗСУ. Це дозволило не лише зберегти виробництво, а й забезпечити соціальну значущість бізнесу [2].

ПрАТ «Львівський холодокомбінат» є одним із провідних підприємств харчової промисловості Західної України, що спеціалізується на виробництві замороженої продукції та морозива.

В умовах воєнного стану підприємство зіткнулося з низкою викликів, зокрема нестабільністю постачання сировини, зростанням енергетичних витрат та необхідністю збереження персоналу.

У відповідь на ці виклики керівництвом підприємства було реалізовано комплекс управлінських змін, серед яких:

- оптимізація виробничих процесів та енергоспоживання;
- впровадження елементів цифрового обліку запасів і логістики;
- диверсифікація каналів збуту та розширення співпраці з національними торговельними мережами;
- посилення соціальної підтримки працівників.

Зазначені заходи дозволили ПрАТ «Львівський холодокомбінат» зберегти безперервність виробництва та стабільні позиції на ринку, що свідчить про ефективність управління змінами в кризових умовах [2; 4].

Управління змінами на підприємствах харчової промисловості в умовах воєнного стану є критично важливим чинником їхньої стійкості та конкурентоспроможності. Досвід українських підприємств, зокрема ПрАТ «Львівський холодокомбінат», підтверджує, що своєчасна цифровізація, гнучке планування, ефективне управління персоналом і соціальна відповідальність сприяють адаптації бізнесу до екстремальних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Ковальчук В. В. Управління змінами в агропродовольчому секторі в умовах війни // Економіка та держава. — 2023. — №7. — С. 38–42.
2. Deloitte Ukraine. Вплив війни на продовольчу безпеку та харчову промисловість України. — 2023.
3. KPMG. Стан та перспективи харчової промисловості України в умовах війни. — 2023.
4. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Аналітичні матеріали щодо функціонування харчової промисловості в умовах воєнного стану. — 2023.
5. HR Forum Ukraine. Управління персоналом у кризових умовах: досвід підприємств харчової промисловості. — 2022.

Руденко Роман Русланович
магістр освітньої програми «Менеджмент»
ПВНЗ «Європейський університет»
Щебель Андрій Іванович,
доцент кафедри менеджменту та СГД
Львівської філії ПВНЗ «Європейський університет»
м. Львів

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ В ПІДПРИЄМСТВІ

В умовах динамічного бізнес-середовища ефективне управління часом стає одним із критичних чинників підвищення конкурентоспроможності підприємства. Тайм-менеджмент розглядається як система методів, інструментів і технологій організації часу, спрямованих на досягнення стратегічних і тактичних цілей з мінімальними витратами ресурсів. Запровадження сучасних технологій тайм-менеджменту на підприємствах дозволяє оптимізувати внутрішні процеси, підвищити продуктивність праці, знизити рівень стресу серед персоналу, а також забезпечити більш гнучке реагування на виклики зовнішнього середовища [1].

Тайм-менеджмент охоплює сукупність інструментів і підходів до планування, делегування, контролю та аналізу часу. Він базується на таких принципах:

- ✓ цілеспрямованість — чітке формулювання цілей діяльності;
- ✓ пріоритезація — розподіл завдань за важливістю й терміновістю;
- ✓ планування — використання календарів, чек-листів, програм планування;
- ✓ контроль часу — аналіз фактичного використання часу;
- ✓ делегування — передача повноважень задля зменшення перевантаження [2].

Управління часом в контексті підприємства — це не лише індивідуальна навичка, а й організаційний процес, який охоплює командну синхронізацію, часову дисципліну, використання цифрових технологій, моніторинг ефективності тощо.

Цифровізація виробничо-управлінських процесів значно розширила можливості тайм-менеджменту. Найбільш поширені технології включають:

1. Інструменти планування та контролю завдань

- ✓ Trello, Asana, Jira — платформи, що дозволяють планувати проекти, відстежувати делайни, розподіляти обов'язки та синхронізувати командну роботу;
- ✓ Microsoft Planner, Monday.com — інтегровані рішення для великих підприємств.

Ці інструменти забезпечують прозорість виконання завдань, скорочують кількість неформальних комунікацій і підвищують відповідальність за результат.

2. Трекери часу

- ✓ Toggl, Clockify, RescueTime — програми для моніторингу витрат часу на конкретні завдання, що дозволяє виявляти неефективні дії та перерозподіляти ресурси.

3. Автоматизація рутинних процесів

✓ Впровадження RPA (Robotic Process Automation) дозволяє скоротити час на повторювані дії (звітність, обробка заявок, виставлення рахунків), вивільняючи людські ресурси для аналітичних завдань.

Ефективність тайм-менеджменту на підприємстві залежить не лише від технологій, але й від організаційної культури, мотивації персоналу та стилю управління.

Навчання співробітників базовим принципам тайм-менеджменту (методика SMART, правило Парето, матриця Ейзенхауера) дозволяє сформувати спільне розуміння цінності часу в колективі [3].

Успішні компанії впроваджують політику часової дисципліни: фіксований час зустрічей, обмеження на позапланові зібрання, узгоджене планування відпусток, тайм-слоти для глибокої роботи.

Оптимізація робочого часу впливає на зниження вигорання, підвищення лояльності та продуктивності персоналу. Це підтверджується дослідженням Gallup [4], згідно з яким компанії з впровадженими технологіями управління часом демонструють на 21% вищу ефективність праці.

Незважаючи на переваги, застосування тайм-менеджменту на підприємствах України стикається з рядом викликів:

- ✓ низький рівень дисципліни в управлінських структурах;
- ✓ опір працівників до змін;
- ✓ недостатня цифрова грамотність серед персоналу середньої ланки;
- ✓ культура «пожежного менеджменту» — реагування на проблеми замість планування наперед.

Подолання цих бар'єрів можливе через системну цифрову трансформацію, зміну управлінських підходів і активне просування тайм-менеджменту як інструменту корпоративної стійкості.

Позитивні наслідки впровадження:

- ✓ Зростання продуктивності (до +25%, згідно з дослідженням McKinsey, 2020);
- ✓ Скорочення витрат часу на координацію;
- ✓ Поліпшення корпоративної дисципліни;
- ✓ Підвищення прозорості управлінських рішень [5].

Використання технологій тайм-менеджменту є одним із ключових чинників підвищення ефективності підприємств у складному конкурентному середовищі. Успішне впровадження таких технологій вимагає не лише технічних рішень, а й зміни корпоративної культури, навчання персоналу та готовності керівництва працювати у логіці стратегічного планування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Drucker, P. (2007). *The Effective Executive: The Definitive Guide to Getting the Right Things Done*. HarperBusiness.
2. Mackenzie, A. (2009). *The Time Trap: The Classic Book on Time Management*. AMACOM.

3. Tracy, B. (2001). Eat That Frog! 21 Great Ways to Stop Procrastinating and Get More Done in Less Time. Berrett-Koehler.
4. McKinsey & Company. (2020). The future of work: Reskilling and remote working. <https://www.mckinsey.com>
5. Gallup. (2021). State of the Global Workplace: 2021 Report. <https://www.gallup.com>
6. Гальчинський, А. С. (2020). Цифрові технології в управлінні підприємствами. Економіка та прогнозування, 4, 44–51.
7. Нікітюк, О. А. (2021). Тайм-менеджмент у менеджменті підприємства. Науковий вісник Херсонського держуніверситету, 42, 137–141.

Скрутень Андрій Романович
магістр освітньої програми «Менеджмент»
ПВНЗ «Європейський університет»
Вітер Олександра Миколаївна,
Доцент кафедри менеджменту та СГД
Львівської філії ПВНЗ «Європейський університет»
м. Львів

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Сучасне економічне середовище характеризується високим ступенем нестабільності та невизначеності, що значною мірою впливає на функціонування підприємств. Особливої актуальності в таких умовах набуває ефективне використання виробничого потенціалу, адже саме він є основою забезпечення конкурентоспроможності, стійкості та здатності до адаптації суб'єктів господарювання [1].

Під виробничим потенціалом підприємства розуміють сукупність наявних ресурсів (технічних, технологічних, кадрових, енергетичних), які можуть бути використані для випуску продукції або надання послуг у межах певного періоду. Його особливість полягає в багатоконпонентності, динамічності та залежності від внутрішніх і зовнішніх чинників [2].

У науковій літературі виробничий потенціал часто розглядається як основа для стратегічного розвитку, однак в умовах невизначеності його реалізація ускладнюється через численні бар'єри [3].

Невизначеність може бути викликана як макроекономічними факторами (інфляція, валютні коливання, воєнні дії), так і мікроекономічними змінами (нестабільність попиту, порушення логістики, кадрові ризики) [1; 4].

Основні проблеми використання виробничого потенціалу в умовах невизначеності включають:

- неповне завантаження виробничих потужностей, спричинене коливанням попиту або нестачею сировини;
- відсутність стабільного планування, що унеможливує ефективний розподіл ресурсів;
- зношеність основних фондів у поєднанні з недостатніми інвестиціями в оновлення;
- відтік кваліфікованих кадрів, особливо в умовах воєнного стану в Україні [3; 5].

Таким чином, невизначеність трансформується у виробничі ризики, що знижують адаптивність підприємства.

Одним із ключових викликів у таких умовах є неможливість реалізації довгострокових інвестиційних програм, а також низький рівень гнучкості операційних

процесів. Часто управлінці зосереджуються на короткостроковій стабілізації, нехтуючи модернізаційними ініціативами [2].

Водночас багато підприємств не мають систем моніторингу ефективності використання ресурсів, що унеможливає прийняття виважених рішень щодо потенціалу виробництва [4].

Попри вищезазначені проблеми, невизначеність може виступати драйвером для переосмислення виробничої стратегії. Серед потенційних напрямів оптимізації:

- ✓ гнучке виробництво, засноване на модульних технологіях;
- ✓ діджиталізація обліку та планування ресурсів (ERP-системи);
- ✓ інвестиції в енергоефективність;
- ✓ формування мобільних команд та підвищення кваліфікації персоналу [3; 5].

Упровадження антикризових і цифрових інструментів управління дозволяє забезпечити вищу стійкість та керованість виробничим потенціалом, навіть за умов зовнішнього тиску.

Використання виробничого потенціалу в умовах невизначеності є складним багаторівневим процесом, який вимагає від підприємства адаптивності, стратегічного бачення та ефективних інструментів управління. Успішність підприємств у кризових умовах залежить від здатності гнучко реагувати на виклики, швидко перебудовувати процеси та впроваджувати інновації.

Подальші дослідження доцільно зосередити на розробці методичних підходів до оцінювання резервів виробничого потенціалу в умовах високої невизначеності та нестабільного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Савчук В. С. Виробничий потенціал підприємства: методичні основи формування та використання // Економіка України. — 2022. — №4. — С. 17–22.
2. Бондар І. Г. Проблеми реалізації виробничого потенціалу в умовах трансформаційної економіки // Вісник НТУ. — 2023. — №2. — С. 55–60.
3. Ковальчук Л. І. Управління виробничими ресурсами в умовах економічної нестабільності // Науковий вісник Полісся. — 2021. — №1. — С. 81–87.
4. Deloitte Ukraine. Виклики виробничого сектору в умовах невизначеності. — 2023. — <https://www2.deloitte.com/ua>
5. KPMG. Аналіз ефективності використання ресурсів українських підприємств у кризових умовах. — 2023.

Стець Олег Андрійович
магістр освітньої програми «Менеджмент»
ПВНЗ «Європейський університет»
Свелеба Наталія Андріївна,
доцент кафедри менеджменту та СГД
Львівської філії ПВНЗ «Європейський університет»
м. Львів

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ТОРГІВЕЛЬНИХ МЕРЕЖ В УКРАЇНІ

У сучасному світі диджиталізація охоплює всі сфери суспільного та економічного життя. Особливо значущою вона є в управлінні персоналом, яке потребує швидких, точних та ефективних рішень. Торгівельні мережі, що є одними з наймасовіших роботодавців в Україні, стикаються з викликами масштабного найму, адаптації, навчання та утримання кадрів. У цих умовах диджиталізація HR-процесів виступає ключовим інструментом оптимізації роботи з персоналом, зниження витрат і підвищення рівня задоволеності працівників [1; 2].

Диджиталізація (від англ. *digitization*) у контексті управління персоналом — це процес впровадження цифрових технологій для автоматизації та оптимізації кадрових функцій. До них належать: підбір персоналу, адаптація, навчання, мотивація, управління ефективністю, кадровий облік, аналітика тощо [1].

Згідно з концепцією HR Tech, сучасне управління персоналом поступово переходить до використання таких інструментів, як:

- ATS (Applicant Tracking System) — системи для автоматизованого підбору кадрів;
- LMS (Learning Management System) — системи дистанційного навчання;
- HRIS (Human Resources Information System) — платформи для зберігання й обробки даних працівників;
- HR-боти — для первинної комунікації та відповіді на типові запитання;
- HR-аналітика — аналіз *Big Data* з метою прогнозування поведінки персоналу [2; 5].

Ці інструменти не лише полегшують операційну роботу, а й сприяють прийняттю стратегічних управлінських рішень [1].

В умовах жорсткої конкуренції на роздрібному ринку України великі торговельні мережі, як-от АТБ, Сільпо, Novus, Varus, РУШ, активно інвестують у цифрові HR-рішення [5].

Більшість цих компаній використовують внутрішні CRM-системи або ATS-платформи (наприклад, Hurma, PeopleForce, CleverStaff) [3; 5]. Також активно застосовуються чат-боти в Telegram або Viber для автоматизованої комунікації з кандидатами.

Після прийому на роботу нові працівники проходять онлайн-інструктажі та курси на LMS-платформах. Це дозволяє стандартизувати процеси та скоротити терміни адаптації. Наприклад, АТБ-Маркет створив власний навчальний портал, де працівники можуть проходити модульне навчання, а їх прогрес контролюється автоматично [5].

Завдяки цифровим дашбордам керівники можуть відстежувати ключові показники ефективності (KPI) у реальному часі. Автоматизована система преміювання залежить від досягнення встановлених метрик [2].

Також використовуються електронні особові справи працівників та платформи самообслуговування, де працівники можуть самостійно подавати заявки на відпустку, переглядати графік роботи або змінювати персональні дані [1].

До переваг цифрової трансформації в HR слід віднести:

1. Швидкість і точність — автоматизація рутинних завдань скорочує час виконання процесів.
2. Зниження витрат — зменшення потреби в паперовому документообігу та ручній обробці даних.
3. Покращення досвіду працівників — завдяки гнучким сервісам і швидкому зворотному зв'язку.
4. Аналітичність — широке використання HR-аналітики для ухвалення стратегічних рішень [1; 4].

Також використання сучасних цифрових технологій в управлінні персоналом супроводжується і певними ризиками:

- Цифровий розрив — не всі працівники мають однаковий рівень цифрової грамотності;
- Питання кібербезпеки — потреба у надійному захисті персональних даних;
- Опір змінам — як серед працівників, так і керівного складу;
- Залежність від IT-платформ — що створює вразливість до технічних збоїв або втрати даних [2; 3].

Попри активне впровадження цифрових технологій, темпи диджиталізації HR у торгівлі залишаються нерівномірними. Малі й середні компанії часто не мають достатніх ресурсів для повноцінної трансформації. Крім того, війна в Україні спричинила:

- Відтік кадрів за кордон;
- Дестабілізацію логістичних ланцюгів;
- Перенесення фокусу бізнесу на виживання [4].

Водночас, війна й стимулювала певні процеси:

- Перехід на віддалені форми роботи;
- Активізацію внутрішнього навчання;
- Використання мобільних платформ для комунікації з персоналом у реальному часі [4; 5].

У найближчому майбутньому цифрова трансформація HR у торговельному секторі України передбачає:

- ширше впровадження AI-рішень — для прогнозування плинності кадрів і оптимізації рекрутингу;
- інтеграцію People Analytics — для стратегічного прийняття рішень щодо персоналу;

• розвиток єдиного HR-екосередовища — що об'єднує підбір, навчання, оцінювання, мотивацію та аналітику [2; 3].

Успішність цих процесів залежить від цифрової грамотності працівників, готовності керівництва до змін та інституційної підтримки цифрових інновацій на державному рівні [4].

Диджиталізація процесів управління персоналом у торговельних мережах України є не лише вимогою часу, а й необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності компаній. Цифрові HR-рішення сприяють ефективному управлінню людським капіталом, покращенню внутрішніх процесів та підвищенню мотивації працівників.

Незважаючи на існуючі бар'єри — технічні, фінансові та організаційні — позитивна динаміка вказує на поступове впровадження цифрових технологій в HR-практики українських торговельних компаній. Державна підтримка, зростання цифрової культури та поширення успішних кейсів можуть пришвидшити ці трансформації [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Литвиненко Н. М. Диджиталізація HR-процесів в українських компаніях // Економіка та держава. — 2023. — №4. — С. 45–48.

2. Deloitte Ukraine. HR Trends 2022–2023 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www2.deloitte.com/ua/uk.html>

3. Hurma System. Досвід диджиталізації рекрутингу в Україні [Електронний ресурс].

4. Аналітичний звіт Мінцифри України про цифровізацію бізнесу, 2023.

5. PeopleForce Blog. HR-диджиталізація в ритейлі: кейси та виклики, 2022.

Теплов Віталій Сергійович
магістр освітньої програми «Менеджмент»
ПВНЗ «Європейський університет»
Свелеба Наталя Андріївна,
доцент кафедри менеджменту та СГД
Львівської філії ПВНЗ «Європейський університет»
м. Львів

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ СИСТЕМ КОМУНІКАЦІЙ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Управління підприємством у XXI столітті відбувається в умовах швидких змін, цифровізації, глобалізації та посилення конкуренції. У таких умовах роль ефективної комунікації стає критично важливою. Комунікаційна система підприємства – це складний комплекс засобів, каналів, інструментів і стратегій обміну інформацією між усіма рівнями управління, а також між підприємством і його зовнішнім середовищем. Незважаючи на стрімкий розвиток цифрових технологій, сучасні підприємства стикаються з низкою викликів, що ускладнюють ефективну комунікацію.

Одним із ключових викликів сьогодення є адаптація системи комунікацій до умов цифрової трансформації. З одного боку, поява цифрових платформ, месенджерів, CRM-систем, відеоконференцій створила нові можливості для комунікації в режимі реального часу, віддаленої роботи, гнучких форм управління [1]. З іншого боку, підприємства часто зіштовхуються з проблемою фрагментації комунікацій, перевантаження інформацією, кіберзагрозами та низьким рівнем цифрової компетентності працівників.

Нерідко керівники виявляють спротив змінам серед персоналу, особливо серед старших поколінь, які звикли до традиційних методів комунікації. За даними дослідження McKinsey [3], лише 30% компаній ефективно реалізують цифрову трансформацію комунікацій, тоді як більшість зіштовхуються з труднощами в інтеграції нових технологій у корпоративну культуру.

Глобалізація ринків та міжнародна кооперація створили нові можливості для підприємств, однак одночасно – нові виклики для комунікацій. Міжкультурні бар'єри, мовні труднощі, різні управлінські стилі та норми поведінки можуть призводити до непорозумінь і конфліктів (Hofstede, 2010). Особливо це актуально для українських підприємств, що активно виходять на міжнародні ринки.

В умовах глобального середовища керівники повинні враховувати культурні контексти, адаптувати комунікаційні стратегії до особливостей партнерів та колег з інших країн. Наприклад, стиль спілкування в німецькій корпоративній культурі є значно формальнішим, ніж у США чи Україні. Ігнорування таких відмінностей може призвести до дезорганізації процесів та втрати довіри.

Пандемія COVID-19 радикально змінила комунікаційну парадигму підприємств, зробивши віддалену роботу нормою для багатьох галузей. Хоча вона забезпечила гнучкість, вона ж і створила нові бар'єри: зниження неформальної комунікації, втрата емоційного контакту, проблеми з контролем виконання завдань, труднощі з мотивацією працівників [4].

У гібридному форматі роботи особливо важливою стає прозора, регулярна та інтерактивна комунікація. Без належної цифрової інфраструктури та навичок управління віртуальними командами виникає ризик фрагментації організаційної структури. Це також породжує відчуження працівників, зниження залученості та корпоративної ідентичності.

Сучасна комунікаційна система підприємства часто страждає від інформаційного перенасичення. Працівники отримують надмірну кількість листів, повідомлень, звітів і сповіщень, що призводить до "шуму" в комунікації та втоми від інформації [5]. Це ускладнює процес прийняття рішень і знижує ефективність управління.

Крім того, виникає проблема асиметрії інформації, коли одні підрозділи мають надлишок даних, а інші – їх дефіцит. Це спричиняє затримки у виконанні завдань, неузгодженість дій, суперечливі інструкції.

Рішенням може стати впровадження системи knowledge management, що забезпечує централізований доступ до актуальної інформації, а також застосування інструментів фільтрації даних за пріоритетністю та релевантністю.

Незважаючи на технологічний прогрес, роль людського фактору в комунікації залишається ключовою. Недостатній розвиток емоційного інтелекту керівників, неефективне зворотне повідомлення, авторитарний стиль спілкування можуть руйнувати атмосферу довіри в колективі [6].

Особливо важливим є розвиток soft skills у менеджерів: вміння активно слухати, емпатично реагувати, адаптувати стиль комунікації до співрозмовника. Комунікація має не лише передавати інформацію, але й формувати відносини, підтримувати мотивацію та забезпечувати психологічну безпеку працівників.

Система комунікацій в управлінні підприємством сьогодні перебуває під впливом багатьох викликів: цифровізації, глобалізації, нових форматів роботи, інформаційного перевантаження та зміни соціальних очікувань. Для успішного функціонування сучасне підприємство має не лише впроваджувати нові технології, а й формувати культуру відкритої, ефективної, гнучкої та людяної комунікації.

Подолання зазначених викликів вимагає комплексного підходу: інвестування у розвиток персоналу, створення адаптивної IT-інфраструктури, стратегічного управління змінами та формування лідерства, орієнтованого на довіру та взаємодію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Baptista, J., Stein, M. K., Klein, S., Watson-Manheim, M. B., & Barrett, M. (2020). Digital work and organisational transformation: Emergent digital/human work configurations in modern organizations. *Journal of Strategic Information Systems*, 29(2), 101618.
2. Hofstede, G. (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. McGraw-Hill.

3. McKinsey & Company. (2021). How COVID-19 has pushed companies over the technology tipping point—and transformed business forever. Retrieved from: <https://www.mckinsey.com>
4. Waizenegger, L., McKenna, B., Cai, W., & Bendz, T. (2020). An affordance perspective of team collaboration and enforced working from home during COVID-19. *European Journal of Information Systems*, 29(4), 429–442.
5. Eppler, M. J., & Mengis, J. (2004). The concept of information overload: A review of literature from organization science, accounting, marketing, MIS, and related disciplines. *The Information Society*, 20(5), 325–344.
6. Goleman, D. (1998). *Working with Emotional Intelligence*. Bantam Books.

Федорів Олександр Михайлович
магістр освітньої програми «Менеджмент»
ПВНЗ «Європейський університет»
Свелеба Наталія Андріївна,
доцент кафедри менеджменту та СГД
Львівської філії ПВНЗ «Європейський університет»
м. Львів

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ В НЕСТАБІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ (НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ЕНЗИМ»)

У сучасних умовах ведення бізнесу економічна безпека підприємства набуває критичного значення. Постійні зміни зовнішнього середовища, воєнні дії, енергетична криза, коливання національної валюти, санкційна політика, глобальні ланцюги постачання та інші дестабілізаційні чинники формують високий рівень ризику для вітчизняних компаній.

ТОВ «ЕНЗИМ» — провідне українське підприємство з виробництва дріжджів і біотехнологічних продуктів — є прикладом адаптивного підприємства, що формує стратегії економічної безпеки у відповідь на нові загрози.

Економічна безпека підприємства — це стан захищеності його ресурсів, інтересів, діяльності від зовнішніх та внутрішніх загроз, що дає змогу забезпечити сталий розвиток, прибутковість та конкурентоспроможність [1](Олійник, 2020). Економічна безпека охоплює фінансову, виробничу, інноваційну, техногенну, інформаційну, кадрову та екологічну складові.

В нестабільному середовищі поняття безпеки розширюється, включаючи стійкість до:

- воєнних ризиків;
- перебоїв у логістиці;
- санкцій та валютних коливань;
- кібератак;
- втрати ринків збуту;
- дефіциту енергоресурсів [2].

Механізм забезпечення економічної безпеки ґрунтується на системному моніторингу ризиків, диверсифікації, стратегічному плануванні, розвитку внутрішніх резервів в ефективному управлінні в кризових ситуаціях.

ТОВ «ЕНЗИМ», розташоване у Львові, є лідером українського ринку у сфері виробництва харчових дріжджів і біотехнологічних інгредієнтів. Його продукція експортується до десятків країн Європи, Азії та Африки. З початку повномасштабної війни у 2022 році підприємство зіштовхнулося з низкою зовнішніх загроз:

✓ порушення логістичних ланцюгів, закриття портів, обмеження в залізничному та автотранспортному сполученні унеможливили постачання сировини та продукції традиційними маршрутами;

✓ енергетична криза, перебої з електропостачанням у 2022–2026 рр. змусили підприємство перебудувати графіки виробництва;

✓ загрози з боку ринку. втрата частини внутрішнього ринку через окупацію територій, загальне падіння купівельної спроможності населення, а також складність утримання міжнародних контрактів через невизначеність;

✓ валютна волатильність, коливання гривні вплинули на цінову політику як в імпорті сировини, так і в експорті продукції [4].

ТОВ «ЕНЗИМ» продемонструвало стратегію стійкості та адаптації, що охоплює кілька напрямів:

1. *Диверсифікація ринків.* Підприємство активно переорієнтувалося на нові ринки — країни Північної Африки, Латинської Америки, Азії, що дозволило компенсувати часткову втрату покупців в Європі. Така стратегія знижує залежність від окремих регіонів та сприяє фінансовій стабільності.

2. *Інвестиції в енергонезалежність.* У 2023 році підприємство реалізувало проекти зі встановлення резервного енергозабезпечення, модернізації систем освітлення, зниження споживання газу [3]. Такі заходи підвищили енергетичну автономність і дозволили уникнути зупинок виробництва.

3. *Кадрова безпека та соціальна відповідальність.* Компанія зберегла робочі місця, забезпечувала релокацію частини працівників, брала участь у гуманітарних ініціативах. Створення стабільного соціального клімату є ключовим чинником внутрішньої економічної безпеки.

4. *Інноваційність та розвиток R&D.* Попри виклики, ТОВ «ЕНЗИМ» продовжує інвестувати в науково-дослідні розробки, створює нові продукти — біоінгредієнти, пробіотики, екологічні миючі засоби. Це дозволяє зберігати конкурентоспроможність навіть у кризових умовах.

У період воєнного стану класичні моделі управління доповнюються принципами антикризового менеджменту. Зокрема:

✓ прогнозування ризиків через створення внутрішніх аналітичних центрів;

✓ гнучке планування та децентралізоване прийняття рішень;

✓ налагодження стійких партнерств з міжнародними фондами, логістичними операторами та клієнтами;

✓ інформаційна безпека через захист даних, резервне копіювання, боротьбу з кіберзагрозами [6].

ТОВ «ЕНЗИМ» ілюструє дієвість цих стратегій, демонструючи приклад ефективної адаптації до надзвичайно складних умов.

Економічна безпека підприємства у нестабільному середовищі є багатовимірною системою, що потребує комплексного підходу до управління ризиками, розвитку інфраструктури, людського капіталу та інноваційного потенціалу. Досвід ТОВ «ЕНЗИМ» засвідчує, що гнучкість, соціальна відповідальність, стратегічне мислення та інвестиції в стійкість дозволяють зберегти не лише економічну стабільність, але й закласти основи для подальшого розвитку навіть у кризові часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Олійник, О. І. (2020). Економічна безпека підприємств: теорія, методологія, практика. Київ: КНЕУ.
2. Гринчук, С. М. (2022). Економічна безпека підприємств в умовах воєнного стану: виклики та напрями забезпечення. Економічний простір, 176(2), 37–45.
3. Enzym Group (2023). Звіт про сталий розвиток. URL: <https://enzym.com.ua/>
4. Андрушків, Б. М. (2021). Стратегічне управління ризиками як інструмент економічної безпеки підприємства. Економіка та держава, 12, 54–58.
5. Korczak, R., & Kowalska, K. (2022). Economic Security of Enterprises in Crisis Situations: A Comparative Analysis. Journal of Risk and Financial Management, 15(11), 520.
6. Гребенюк, Н. М. (2023). Війна і бізнес: трансформація стратегій економічної безпеки в Україні. Бізнес-інформ, 3, 112–117.

Цурак Володимир Ігорович
*магістр освітньої програми «Менеджмент»
ПВНЗ «Європейський університет»*
Свелеба Наталя Андріївна,
*доцент кафедри менеджменту та СГД
Львівської філії ПВНЗ «Європейський університет»
м. Львів*

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Воєнні дії на території України спричинили глибокі трансформації в економічному середовищі, які безпосередньо вплинули на діяльність вітчизняного бізнесу. У нових реаліях управління підприємницькою діяльністю набуває кризового та відновлювального характеру, де ключовими завданнями стають не лише збереження операційної життєздатності, але й стратегічна підготовка до повоєнної реконструкції.

Водночас, незважаючи на складні умови, українське підприємництво демонструє високий рівень адаптивності, гнучкості та інноваційного потенціалу [1]. Метою даних тез є висвітлення актуальних аспектів управління підприємницькою діяльністю в умовах війни та окреслення перспектив розвитку у післявоєнний період.

В умовах активних бойових дій підприємницька діяльність зазнає низки системних загроз:

- ✓ руйнування фізичної інфраструктури та виробничих об'єктів;
- ✓ порушення ланцюгів постачання;
- ✓ зменшення платоспроможного попиту;
- ✓ дефіцит трудових ресурсів через мобілізацію та міграцію [2].

Значна частина підприємств була змушена частково або повністю зупинити свою діяльність, здійснити релокацію або трансформувати бізнес-модель. В умовах обмежених ресурсів зростає роль антикризового управління, цифровізації та міжрегіональної кооперації [3].

Попри глибокі шоки, малий і середній бізнес демонструє здатність до гнучкого реагування. Серед основних напрямів адаптації:

- ✓ диверсифікація діяльності — підприємства переорієнтовуються на виробництво продукції подвійного призначення або соціально важливих товарів (засоби захисту, харчові продукти, будматеріали);
- ✓ цифрова трансформація — активне впровадження e-commerce, CRM-систем, хмарних сервісів;
- ✓ участь у волонтерських ініціативах, що сприяє формуванню позитивного іміджу бізнесу та довіри клієнтів [1; 4].

Таким чином, підприємництво виконує не лише економічну, а й соціальну функцію, підтримуючи тил та формуючи основу майбутнього відновлення.

Після завершення активної фази бойових дій управління підприємницькою діяльністю має базуватися на принципах стійкості, інноваційності та партнерства. Основними пріоритетами стануть:

- ✓ відновлення виробничого потенціалу через інвестиції, технічну модернізацію, державно-приватне партнерство;

- ✓ розвиток людського капіталу, повернення трудових ресурсів, впровадження програм перекваліфікації;

- ✓ експортна переорієнтація та інтеграція в європейські ринки;

- ✓ екологізація та цифровізація як обов'язкові елементи бізнес-моделей [2; 5].

Таким чином, повоєнне управління підприємництвом передбачатиме перехід від виживання до відновлення і стратегічного розвитку, що потребує гнучких інституційних умов та стимулювання інновацій [3].

Необхідною умовою сталого розвитку підприємництва є інституційна підтримка з боку держави та міжнародних партнерів. Серед ефективних інструментів:

- ✓ пільгове кредитування;

- ✓ податкові стимули;

- ✓ грантові програми;

- ✓ підтримка релокації та інфраструктурного відновлення [4].

Ключову роль також відіграє стабільне правове поле та забезпечення безпеки бізнесу, що стимулює повернення інвесторів та капіталу [5].

Управління підприємницькою діяльністю в умовах воєнного стану та повоєнної реконструкції є багатограним і динамічним процесом, що поєднує елементи кризового менеджменту, стратегічного планування та інституційної взаємодії.

Українське підприємництво має всі передумови для розвитку: адаптивність, гнучкість, патріотизм і відкритість до інновацій. Для реалізації цього потенціалу необхідні системна підтримка, сприятливий бізнес-клімат і доступ до ресурсів у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузнецова І. А. Адаптація підприємств до умов воєнного стану: інструменти управління // Економіка і організація управління. — 2023. — №2. — С. 34–40.

2. Deloitte Ukraine. Doing Business During and After War: Scenarios and Recommendations. — 2023. — <https://www2.deloitte.com/ua>

3. Барановська С. Ю. Підприємництво в умовах нестабільності: виклики та перспективи // Вісник економіки. — 2022. — №4. — С. 17–23.

4. KPMG. Small Business Recovery and Resilience in Ukraine. — 2023.

5. Міністерство економіки України. Стратегія розвитку підприємництва в післявоєнний період. — 2023.

Шукліна Вікторія Вікторівна

к. е. н., доцент кафедри менеджменту, маркетингу і туризму

Іващенко Сергій Миколайович

аспірант спеціальності 075 «Маркетинг»

Херсонський національний технічний університет

МЕТРИКИ ВИМІРЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ЗУСИЛЬ ПІДПРИЄМСТВА

Зміни трендів і умов ведення бізнесу відбуваються при константі такого активу підприємства як якісна інформація, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення, мінімізувати ризики, розуміти потреби клієнтів і отримувати стійку конкурентну перевагу, що на пряму визначає прибутковість. Компонентами системи вимірювання успіху та якості інформаційного забезпечення маркетингових зусиль підприємства є критерії, умови та метрики, що є індивідуальними для ринкових суб'єктів.

В умовах цифрової трансформації інформація стає критичним ресурсом. Проте надлишок даних без належної системи вимірювання веде до «інформаційного шуму». Ефективність маркетингу сьогодні залежить не лише від креативу, а й від точності інформаційного забезпечення (Data-driven marketing). Відповідно якісних або кількісних ознак, за якими визначають відповідність інформації встановленим вимогам тобто таких критеріїв як точність, достовірність, повнота, своєчасність (актуальність), релевантність (відповідність запиту), зрозумілість, корисність підприємства розробляють сукупність відповідних метрик – конкретних числових показників для вимірювання, це KPI, що відображають стан, якість або ефективність певного аспекту [1]. Разом вони допомагають об'єктивно зрозуміти, наскільки інформація чи процес відповідають поставленим цілям.

Основними групами метрик вимірювання ефективності інформаційного забезпечення маркетингових зусиль підприємства є кількісні: кількість завантажень, відсоток помилок, середній час відповіді, вартість залучення клієнта, відсоток виконання плану та якісні (через індикатори): рейтинг задоволеності клієнтів, кількість позитивних відгуків, що обираються за контекстом, цілями проекту (завдання) та цільовою аудиторією [2].

Для комплексного аналізу варто розділити метрики інформаційного забезпечення маркетингових зусиль підприємства на три рівні [3]:

1) метрики якості даних (технологічний рівень) – це показники, які визначають, наскільки «чистою» та придатною до роботи є інформація:

- повнота тобто наявність усіх необхідних характеристик про клієнта/ринок,
- актуальність – швидкість оновлення даних у системі (CRM/ERP),
- точність – рівень відповідності даних реальному стану об'єктів,

2) процесні метрики (операційний рівень) щодо ефективності роботи з інформацією всередині маркетингової структури:

- час на аналітику тобто співвідношення часу на збір даних до часу на їх інтерпретацію,
- вартість інсайту – витрати на отримання однієї одиниці корисної інформації, що призвела до зміни стратегії,

3) результативні метрики (бізнес-рівень), що вимірюють прямий вплив інформації на фінансові результати:

- ROMI (Return on marketing investment): рентабельність маркетингових інвестицій,
- приріст конверсії завдяки використанню персоналізованих даних,
- точність прогнозування життєвого циклу клієнта.

Ефективність інформаційного забезпечення або результативність маркетингових зусиль підприємства можна представити як функцію від якості даних, швидкості доступу та вартості їх отримання [4]. Практичним засобом її застосування можливо запропонувати матрицю вимірювання як стратегічний інструмент, що систематизує розрізнені метрики у єдину структуру, тим самим, дозволяє побачити, як інформаційне забезпечення конкретних маркетингових зусиль (дій) перетворюється на реальний прибуток підприємства. Це не просто набір формул, а багаторівнева система, що адаптована до епохи штучного інтелекту та конфіденційності даних. Найефективнішим підходом є поділ матриці за етапами клієнтського шляху (вирва продажів) та рівнем управління інформаційним забезпеченням [5]:

– рівень А: охоплення та обізнаність – вимірюємо якість інформаційного впливу на аудиторію: частка згадок бренду порівняно з конкурентами, вартість 1000 інформаційних контактів, співвідношення позитивних/негативних згадок (аналізується за допомогою ІШ);

– рівень Б: залучення та дія – вимірює, наскільки якісною є маркетингова інформація для споживача: показник клікабельності, кількість потенційних клієнтів, які відповідають профілю ідеального покупця, коефіцієнт взаємодії з контентом;

– рівень В: конверсія та рентабельність – кінцевий результат маркетингових зусиль: вартість залучення одного клієнту, окупність маркетингових витрат, скільки грошей принесе клієнт за весь час співпраці.

У дослідженні доцільно використовувати візуалізацію матриці вимірювання ефективності інформаційного забезпечення маркетингових зусиль підприємства за двома осями «витрати-результат» (табл. 1).

Таблиця 1

Матриця вимірювання ефективності інформаційного забезпечення маркетингових зусиль підприємства

Категорія	Низька вартість отримання даних	Висока вартість отримання даних
Короткостроковий результат	Vanity Metrics (Лайки, перегляди, кліки)	Direct Response (Продажі з конкретної акції)
Довгостроковий результат	NPS (Індекс лояльності клієнтів)	MMM (Marketing Mix Modeling — складне моделювання)

В сучасних умовах традиційні метрики відстеження стають менш точними, тому матрицю вимірювання ефективності інформаційного забезпечення маркетингових зусиль підприємства (табл. 2) треба базувати на даних, які підприємство збило самостійно, сучасна матриця не просто фіксує минуле, а прогнозує майбутнє, наприклад, ймовірність відтоку клієнтів через Churn Rate, допомагає зрозуміти, який канал був вирішальним (чи це був Google Ads, чи рекомендація блогера).

Таблиця 2

Матриця вимірювання ефективності інформаційного забезпечення маркетингових зусиль підприємства

Категорія	Ключовий показник (KPI)	Що вимірює
Охоплення	Share of Voice (SOV)	Частка бренду в інформаційному просторі
Залучення	CTR / Engagement Rate	Реакція аудиторії на інформаційні повідомлення
Економіка	CAC (Customer Acquisition Cost)	Вартість залучення клієнта через різні канали
Лояльність	Churn Rate	Здатність даних вчасно сигналізувати про відтік клієнтів

Отже, в умовах цифрової трансформації та надлишковості даних, ефективність інформаційного забезпечення маркетингових зусиль визначається не обсягом накопиченої інформації, а інкрементальністю та здатністю підприємства трансформувати її у стратегічні активи та прибуток. Визначальним є комплексність підходу за багаторівневою системою метрик, в якій синергія цих показників дозволяє оцінити реальний внесок маркетингової інформації у формування доданої вартості підприємства за прогнозними моделями. Впровадження запропонованої матриці метрик у діяльність підприємства забезпечує прозорість маркетингових витрат, дозволяє оптимізувати комунікаційні канали та підвищити лояльність клієнтів шляхом глибшої персоналізації пропозицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ареф'єва О.В. Технології проєктного підходу при оптимізації фінансових ресурсів інноваційного підприємства з використанням інструментів Big Data в умовах сталого розвитку. *Бізнес Інформ.* 2025. №7. С. 203-209. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-7-203-209>
2. Мостова А.Д. Оцінювання ефективності просування бізнесу в соціальних мережах. *Економіка та суспільство.* 2022. Вип. 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-27>
3. Титикало В., Ареф'єв С. Розвиток підприємства на основі комплексної вартості в контексті цифрового маркетингу. *Адаптивне управління: теорія і практика.* Серія Економіка. 2023. Т.15. №30. DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-15\(30\)-07](https://doi.org/10.33296/2707-0654-15(30)-07)
4. Крахмальова Н.А. Значення інформаційно-комунікаційної технологізації для забезпечення інтегрованих маркетингових комунікацій вищих навчальних закладів. *Економіка та суспільство.* 2024. №70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-145>
5. Рикованова І.С., Жолобович М.І. Адаптивні системи управління технічними проєктами в умовах невизначеності та турбулентності. *Академічні візії.* 2025. Вип. 42. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15516767>

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК: 9/930::39::78::[791+792+793+796+798+391]

*Паперник Єлизавета Олександрівна,
здобувачка освіти (учениця) 10-А класу
Комунальний заклад «Чернігівський обласний науковий ліцей»
Чернігівської обласної ради (Україна)*

*Алатиренко Мирослава Андріївна,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Комунальний заклад «Чернігівський обласний науковий ліцей»
Чернігівської обласної ради*

*ORCID: 0009-0002-0271-144X, elenabarilo@meta.ua
(Україна)*

ЕТНОЛОГІКА АВТЕНТИЧНОСТІ ГОПАКА У КОНТЕКСТІ ДИНАМІКИ ЙОГО РОЗВИТКУ (НА ЗРАЗКАХ МОДЕРНІЗОВАНИХ РІЗНОВИДІВ ЙОГО ІСТОРІЇ І СУЧАСНОСТІ)

Сучасні події нової історії воєнного стану України, актуалізує різні теми, як у суспільних прошарках літніх людей, так і у колах шкільної і учнівської молоді. Але історична традиція, яка є втіленням культури, мистецьких ідей, історичної пам'яті і історичних подій завжди була, є, і буде актуальною.

Попередні розвідки етнологічної природи народного танцю дають можливість стверджувати, що танок, за свідченнями науковців, різних дослідників і дослідників-практиків є ресурсним видом діяльності людини, який може навчити знанням історії, може реабілітувати військових після участі у бойових діях [11], може окрилити і стати натхненням для поетів (які часто пишуть вірші про танці) [13], може надихнути глядача концерту, який споглядає сюжет і майстерність хореографів і відчуває разом з членами ансамблю енергетику руху і позитиву, а також, може захопити зразками спортивних змагань і виступів і, навіть, стати, якщо не постійним хобі, то справою життя [1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 15]. Тому, у черговий раз, увагу дослідників (молодих і досвідчених) привернув історичний народний танець – «Гопак» (далі - Г).

Оскільки Г вже був предметом досліджень різних галузей, цього разу одним з рідких варіантів стало його дослідження як предмету етнології. Адже ресурсні можливості і зміст Г має надто широке поле варіацій.

Так, запропонуємо поняття «етнологіка автентичності» Г, як його процеси трансформації у часі і просторі, які можна проспостерігати за результатами наявних на

сьогодні нових і модернізованих різновидів Г, і його модерних функцій, які висвітлюються у публікаціях і ЗМІ, впродовж останніх десятиріч.

Отже, Г, (як свідчать джерела), гіпотетично існував ще у шостому столітті до нашої ери (Анти у вишиванках) [13] і був бойовим танцем. Фігурки чоловічків з Мартинівського скарбу (IV - VII ст.) різні автори розглядають як першопочатки і зародження українського танцю, і Г [14, с.12], [6]. Іноді, Танок демонструють з шаблями, щоби відтворити колишню, художньо оформлену сучасними хореографами, сцену бою або ситуацію боротьби, зазначаючи на походженні Г як бойового танцю козаків-запорозжців періоду Запорозької Січі [4].

Нову історію Г, дослідники і митці визначають з 1940-1955 року, зі створення ансамблю Павлом Вірським [6, с.16,17]. За Н.Кіптіловою, балетмейстер «створював академічні танцювальні композиції на основі класики і традиційного фольклору, і поставив той знаменитий гопак, яким до тепер завершує концерти академічний ансамбль танцю України його імені» [7, с.78].

Сучасні втвари навчальних програм зазначають на сучасному місці танцю у мистецтві. Зокрема Комаровська О.А. У розділі «Танець у палітрі мистецтв. Різновиди танцю» розглядає танець як художній образ, танець-простір і сценографічний оформлений танець. Сценографічна інтерпретація танцю як «Картина «Козак», «Весняночка», та ін. Отже, є народний автентичний і народний сценічний різновиди танцю [14, с.26]. Тому завдяки майстрам хореографії з'явивсь сценічний гопак (далі-СГ), як витвір передсучасного (до XXI ст.) мистецтва сценічної творчості згаданого вище автора, створеного виключно для представлення і презентабельності етнічного танцю, який несе в своєму виконанні дух історії.

Як зазначають різні автори, сучасний Г (*авт.*- СГ) використано в операх, балетах, – «Сорочинський Ярмарок» М. Мусоргського, «Мазепа» П.Чайковського, «Горбоконик» Ц.Пуні, «Тарас Бульба» В.Соловйова-Седого та інших. Також, Г внесено до програм танцювальних ансамблів та солістів [7, с.79], а також у навчальні програми курсів [6], [14]. Г згадується і у творах відомих українських письменників та поетів (І.Котляревський, Т.Шевченко, М.Кропивницький та ін.) [7].

Існує також сучасний напрям Г, як напрям спортивних змагань і бойових мистецтв. У даному різновиді простежується відродження традиції Г, як історичного гопака (ПГ), який зазнав модифікацій майстрів бойових мистецтв, і отримав назву «Бойового гопака» (далі-БГ) [1], [2], [5]. Для більш зрозумілого сприйняття матеріалів з проаналізованих джерел дослідження, узагальнимо їх, і подамо у вигляді таблиці (див. Таблицю 1).

Отже, як бачимо з таблиці, поняття «Гопак» є дуже загальним. Адже у своїй історії етнорозвитку українськими виконавцями, він вже може класифікуватись за різними видами - ПГ(Запорозжці), СГ (П.Вірській та ін.), ХХГ (А.Безсонова), БГ (В.Пілат, К.Тарнавська та ін.). Етно-динаміка його розвитку, згідно розглянутих джерел може зображуватись орієнтовно у таку історичну «Лінію»:

IV–VII ст. _ XVI-XVIII ст. _1940-1955 (XX ст.) _1975_2008 (XXI ст.)_2025 - ...

Таблиця 1.

**Порівняльна етно-динаміка трансформації ідеї гопака
у різних видах динамічних мистецтв.**

Джерело: автор публікації (на основі розглянутих джерел).

Характеристика	Бойовий Гопак (В.Пилат)	Сценічний Гопак (П.Вірський)	Художньо-хореографічний гопак (Г.Безсонова, Пекін 2008)	Гопак (Запорозькі Запорозької Січі)
Основна мета	Прикладний бій, самозахист	Естетика, хореографічна презентація історичної культури і продовження козацького родоводу	Показати емоційний характер, стрічка як символ продовження і підкреслення роду, руху історії і жіночої ролі у цьому	Військовий танець
Ключові рухи	Стусани (удари руками), копняки (удари ногами), зачепи і блоки	Присядки, повзунці, великі стрибки	глибокі прогини корпусу, плавні повороти і оберти	Присядки, великі стрибки, удари ногами
Динаміка	Різкі, короткі, робота зі зброєю	Широкі, летучі рухи, синхронність ансамблю	Чергування повільних і різких акцентів	Різкі, швидкі, енергійні з елементами змагання, з використанням зброї
Жіноча роль	Напрямок «Асгарда» (самооборона і гнучкість); від оздоровчої функції корекції фігури до самооборони і оборони	Ліричний образ, д., наче плывуть, створюючи контраст хлопцям	Образ сильної, але витонченої жінки, яка пам'ятає свій рід	Жінки не допускались
Століття	1955 – 2025 - ...р.	1955-1975 рр.	2008 р.	XVI-XVIII ст.
Джерела	[1], [2], [5]	[6],[7],[14],[15]	[3], [16]	[4], [7], [13]

Так, найновішими варіаціями, (згідно опрацьованих джерел), які не увійшли до таблиці і опису стали категорії «Переможний Гопак» (ПГ) і «Художньо-Хореографічний Гопак» (ХХГ). Нові види трансформації етногопака (оскільки по ньому визначають саме українців у різних Міжнародних і Світових олімпіадах і змаганнях), стали відомими, завдяки непомірній і надважкій праці олімпійських чемпіонів українського спорту, яку зробили наш ПГ своєрідною «олімпійською візитівкою».

Так, наприклад, свої перемоги кожного разу, прямо на рингу після переможного бою, «святкував» український боксер – Д.Берінчик (2012, Лондон, й інші чемпіонські змагання) і інші майстри спортивної галузі різних вікових категорій (Ж.Беленюк, О.Усик, К.Макогоненко) [8], [10], [17], [18], [та ін. ЗМІ-повідомлення]. Це визначило новий вид «переможного гопака» (ПГ) Але ця тема вимагає детальнішого розгляду у окремі публікації.

Окрема варто акцентувати увагу на ХХГ (А.Безсонової), який варто виділити в окремий майстерський вид, на відміну від широкого загального ширококовзжаного поняття «Гопак».

Фото 1. (скріни з відео)
Етнічні символи ХХГ Г. Безсонової
Пекін, олімпійські змагання 2008)
Джерела: [3], [16].

Аналіз джерел з електронних ресурсів і застосування методу вивчення суспільної думки, свідчить, що позитивні відгуки, наведені у коментарях глядачів виступу української переможниці у змаганнях зі спортивної художньої гімнастики (А.Безсонова, Пекін, 2008) високо оцінюють виступ з художньою композицією. Танець «Гопак» (у її виконанні), всупереч заниження оцінок суддів, на думку переважної більшості глядачів і коментаторів відео – «zasлужує на золото» (!). Але, навіть, після апеляції їй всеодно надали лише «бронзу». Та це не впливає на цінність авторського витвору успішної учениці і майстра.

Подібний рівень розвитку ідеї народного танцю доцільно виокремити у окремий вид – Художньо-Хореографічний гопак (ХХГ). Адже авторський витвір хореографічного мистецтва окрім майстерної техніки виконання надскладних технічних елементів художньої гімнастики, містить також сюжетну лінію, з рухами, й роботою з етнічними символами (стрічка, вишивка, стилізоване декольте – «віночок», стилізований мак, калина, листя, барвінок, стрічки) які в сукупності передають не лише історичну ідею етнічного танцю, а й мають велике навантаження сенсами і насичені емоційним забарвленням динаміки їх змісту.

Таким чином, дослідження зазначеної наукової проблематики і аналіз різноманітних джерел, дає підстави стверджувати, що лінія «етно-динаміки» розвитку його історичних і модернізованих різновидів починається, гіпотетично аж з IV століття (Мартинівський скарб, Анти у вишиванках у напівприсядках) і, проходячи період ПГ, продовжується і у наш час. Адже, відомо, що саме Національний ансамбль імені П.Вірьського був першим, хто відкрив культурний фронт з туром солідарності: «Містами Європи» у період протиукраїнської агресії відомої країни (згідно даних електронних ресурсів). Тому автентичність танцю «Г» проходить вже нову «фазу» своєї етно-динаміки, яка обґрунтовується, як його історичними зразками, так і його зразками сучасності. Можливо, що тур солідарності і продовження боротьби за наше майбутнє породить «Гопак солідарності», або «Гопак збереження автентичної культури», як то проілюстрували нещодавні учасники шоу «Австралія має Талант» (березень, 2015; серпень 2023; серпень 2025) українські діаспоріанці, як найскладніший танок у світі хореографії. Але на відміну від виконання яскравих кольорів згуртованим змішаним колективом, останнє виконання (2023) було символічним, виключно чоловічим, у темних вбраннях (яке нагадувало чорних запорожців). Що ще має стати майбутніми дослідженнями і новими трансформаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. В.Пилат. Бойовий гопак. (Навчально-методичний підручник для учнів Центральної школи бойового гопака). Львів. ЛА «ПРАМІДА». 2026, 228 с. (ч/б, кольор. ілюстрації)
2. В.Пилат., К.Тарновська. Асгарда. Бойове мистецтво жінок. Львів. ЛА «ПРАМІДА». 2003, 228 с. (ілюстрації)
3. ГОПАК НА ОЛІМПІАДІ Танець «гопак» (відеозапис виступу А.Безсонової на Олімпіаді в Пекіні, 2008) ... @Pride_of_Ukraine Глобальна відеоспільнота TikTok URL: /tiktok.com
4. Гопак. Український народний танець. Підготувала студентка ДДПУ Голуб'єва Я. С. URL: <https://naurok.com.ua/gopak-ukra-nskiy-narodniy-tanec-345492.html> (дата звернення: 2026)
5. Шевченко К. На фронті її називають Амазонкою. Історія спортсменки з Нью-Йорка, яка вступила до лав ЗСУ. 20 червня 2022 URL: <https://newyorker.city/articles/219338/na-fronti-ii-nazivayut-amazonkoyuistoriya-sportsmenki-z-nyu-jorka-yaka-vstupila-do-lav-zsu> (дата звернення: 13.01.2026)
6. Історія українського народного танцю. Методичний посібник та довідкові матеріали щодо історії українського народного танцю: для використання в роботі клубними працівниками. Донецький обласний навчально-методичний центр культури; [укладачі: Козирева А.А., Бурлей Л.О.]. Краматорськ, 2020. 58с.
7. Кіптілова Н. Гопак як один з феноменів українського танцю. Вісник Львівського університету. Серія мистецтво. 2014. Вип.14., с.75-80.
8. Кіра Макогоненко - Біографія на Tribuna.com. Світлини. URL: <https://ua.tribuna.com>; URL: <https://pravdatutnews.com/society/2021/08/22/7751-ukrayinka-pislya-peremogy-nad-rosiyankoyu-stancyuvala-gopak-video> (дата звернення: 15.01.2026)

9. Климчук І.С. Українське хореографічне мистецтво 1950-1980-х років як чинник формування національної ідентичності. 26.00.01. Дисертація. [Електронний ресурс] І.С. Климчук. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytutu/dysertatsii/Dysertatsia_Klymchuk_I_S.pdf (дата звернення: 12.12.2025)

10. К. Макогоненко станцювала гопак після завоювання золота на турнірі у Польщі 15.05.2023. Щецин. URL: <https://www.instagram.com/reel/CsRQsz4IFB5/embed/captioned/> (дата звернення: 16.01.2026)

11. Нечіпоренко О. В. Оптимізація психоемоційних станів військовослужбовців засобами танцювально-рухової та музичної терапії: кваліфікаційна робота. Кривий Ріг, 2024. 110 с. [Електронний ресурс] О.В.Нечіпоренко. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11371> (дата звернення: 21.12.2025).

12. Новосадова, А.А., Єрмакова, Я.А. Мистецтво хореографії: виклики та перспективи у світі сучасного танцю. Проблеми та інновації в мистецькій, технологічній та професійній освіті. Т.П.Пузяк (голова та ін. Вінниця, ВДПУ, 2024. Вип.4. С.12-15. [Електронний ресурс] URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/items/d7481dc0-cff3-4cf3-91ef681a1e0e38eb> (Дата звернення 15.12.2025)

13. Пономаренко С. Український «Гопак» – найвідоміший танець чи лицарське бойове мистецтво? // Україніка. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека. URL: [https://www.libr.dp.ua/?do=ukrainica&lng=1&id=44&idg=270="" pre="">](https://www.libr.dp.ua/?do=ukrainica&lng=1&id=44&idg=270=) (дата звернення 16.12.2025)

14. Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Історія танцю» середнього (базового) підрівня . Укладачі Комаровська О.А., Корнакова Т.М.

15. Virsky - Норак / Вірський - Гопак (ukrainian dance). Відеозапис виступу. [Електронний ресурс] URL: https://www.youtube.com/watch%3Fv%3DALzZ69HLXuY&sa=U&sqi=2&ved=2ahUKEwietNzrYGSAXV0RvEDHYvoM4YQtwJ6BApEAE&usg=AovVaw0IU1bpX8EoxelwrjoLV_Y8 (дата звернення: 25.12.2025)

16. "Норак!" Anna Bessonova's Ukrainian folk dance at Beijing 2008 |Music Monday/Olympics [Електронний ресурс] URL: <https://youtu.be/DwnxgtEGTqw?si=kdb0nmCobNdcEoJI> (дата звернення: 16.12.2025)

17. Як «золотий» Жан Беленюк гопака на олімпіаді станцював. 04 серпня, 2021, 17:19. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/31393609.html> (дата звернення: 27.12.2025)

18. Боксер Берінчик перемоги відзначає...гопаком // Сіверщина: Всеукраїнський незалежний медійний центр. 2012. URL: https://siver.com.ua/news/bokser_berinchik_peremogi_vidznachae_gopakom/2012-08-11-10671 (дата звернення: 19.01.2026).

МЕДИЧНІ НАУКИ

*Кумар А.,
Лісовіна Л.О.,
Голозубова О.В*

Харківський національний медичний університет

ПОРІВНЯННЯ ПІДХОДІВ ДО ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ БУЛЬОЗНОГО ЕПІДЕРМОЛІЗУ В УКРАЇНСЬКОМУ КЛІНІЧНОМУ ПРОТОКОЛІ ТА МІЖНАРОДНИХ РЕКОМЕНДАЦІЯХ

Вступ: Бульозний епідермоліз є захворюванням, яке відносять до групи рідкісних генетичних захворювань, що характеризуються утворенням буль на шкірі та слизових оболонках навіть після мінімальної травми. Оскільки етіотропна терапія відсутня, ведення хворих, що засноване на мультидисциплінарному підході, профілактиці ускладнень та паліативній допомозі є критично важливим для якості та тривалості життя пацієнтів.

Мета: Дослідити та порівняти сучасні підходи до діагностики та лікування бульозного епідермолізу.

Матеріали та методи: Проведено порівняльний аналіз офіційного клінічного протоколу України «Бульозний епідермоліз» (2023 р.) [1] та консенсусних міжнародних рекомендацій, розроблених експертами мережі ERN-Skin та DEBRA International [2, 3]. Методи включали зіставлення таких аспектів, як критерії діагностики, принципи терапії, організація мультидисциплінарної команди, протоколи догляду за ранами та системи диспансеризації. Аналіз проводили за категоріями: повна відповідність, часткова відповідність та відмінність.

Результати дослідження:

Щодо діагностичних алгоритмів, в клінічних підходах обидва документи схожі, вони базують первинну діагностику на оцінці анамнезу (сімейного, часу дебюту) та фізикального огляду (наявність міхурів, ерозій, міліумів, рубцевих змін, ураження нігтів) [1, 2]. Український протокол детально описує диференційну діагностику в неонатальному періоді та у старших дітей, що повністю відповідає міжнародним алгоритмам [1, 3].

Головною відмінністю є рівень верифікації діагнозу. Міжнародні рекомендації визначають імуногістохімічне дослідження біоптата шкіри та молекулярно-генетичний аналіз як «золотий стандарт» для підтвердження типу та підтипу бульозного епідермолізу, що критично важливо для прогнозування, генетичного консультування та майбутніх методів лікування [2, 3]. Вітчизняні рекомендації згадують біопсію (електронну мікроскопію) в описі клінічних проявів, проте в переліку обов'язкових діагностичних дій на вторинному та третинному рівні акцент зміщений на лабораторно-

інструментальне обстеження (ЗАК, біохімія, УЗД) та консультації спеціалістів, без чіткого вказівня на обов'язковість генетичного тестування [1].

В лікуванні та веденні пацієнтів перевага надається мультидисциплінарному підходу. Обидва джерела співпадають у думці щодо необхідності залучення широкої команди спеціалістів (дерматолог, педіатр/терапевт, хірург, стоматолог, психолог, фізіотерапевт, дієтолог тощо). Українське джерело надає чіткий перелік фахівців для дітей та дорослих, що структуровано відображає міжнародні вимоги [1, 2].

Догляд за ранами узгоджений в забороні адгезивних матеріалів, атравматичному дрениванні міхурів, профілактиці інфекції. Український документ деталізує вибір перев'язувальних засобів (гідрогелі, гідроволокно, контактні шари) залежно від типу рани та включає рекомендації щодо антисептиків (хлоргексидин, розчин оцту), що відповідає сучасним міжнародним стандартам [1, 3].

Щодо системних ускладнень, джерела згодні у необхідності нутритивної підтримки (моніторинг антропометрії, рівня альбуміну, консультація дієтолога, при необхідності — накладення гастростомії), корекції анемії (призначення препаратів заліза, трансфузії еритроцитарної маси при тяжкій анемії), менеджменті болю та свербіж (стратифікований підхід з використанням парацетамолу, НПЗЗ, опіоїдів, антигістамінних, антидепресантів (амітриптилін, габапентин) [1, 2]) та хірургічної корекції (необхідність лікування псевдосиндактилій, дилатації стриктур стравоходу).

Обидва підходи визначають довгочасне диспансерне спостереження. Вітчизняний протокол встановлює конкретну періодичність планових обстежень (1 раз на 6 місяців) і перелік обов'язкових консультацій, що деталізує загальні міжнародні рекомендації щодо регулярного моніторингу для раннього виявлення плоскоклітинного раку та інших ускладнень [1, 3].

Відмінністю в структурі надання допомоги є детальна регламентація в українському протоколі дій для первинної, вторинної та третинної ланок охорони здоров'я, включаючи маршрутизацію пацієнтів та вимоги до документообігу (форми 025/о, 027/о), що відображає національні організаційні особливості. Міжнародні документи в свою чергу є більш клінічними, ніж адміністративними [1].

Кожен з документів визначає медико-генетичне консультування та пренатальну діагностику для сімей групи ризику як ключовий компонент первинної профілактики [1, 2].

Висновки: Вітчизняний протокол відповідає сучасним міжнародним рекомендаціям, оскільки охоплює базові принципи ведення пацієнтів, зокрема мультидисциплінарний підхід, стандарти догляду за ранами, контроль болю, харчову підтримку та профілактику системних ускладнень. Різниця ж полягає в підході до діагностики, адже в українському алгоритмі молекулярно-генетичне дослідження визначене як «золотий стандарт», тоді як у міжнародних настановах цей акцент менш категоричний і при цьому за кордоном наполюгають на поєднанні імуногістохімії та генетичного аналізу для точної верифікації діагнозу, що має вирішальне значення для прогнозу, генетичного консультування та персоналізованої терапії.

Щоб відповідати провідним міжнародним стандартам, доцільно поступово закріпити в українському протоколі імуногістохімічне та генетичне підтвердження діагнозу на рівні третинних центрів, що потребуватиме паралельного розвитку спеціалізованої лабораторної бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

---

1. МОЗ України. УНІФІКОВАНИЙ КЛІНІЧНИЙ ПРОТОКОЛ ПЕРВИННОЇ, ВТОРИННОЇ (СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ) ТА ТРЕТИННОЇ (ВИСОКОСПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ) МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ, 2016 р.
2. Has C., Bauer J.W., Bodemer C. et al. Consensus reclassification of inherited epidermolysis bullosa and other disorders with skin fragility. *Br J Dermatol*. 2020;183(4):614-627.
3. Fine J.D., Mellerio J.E. Extracutaneous manifestations and complications of inherited epidermolysis bullosa: part I. Epithelial associated tissues. *J Am Acad Dermatol*. 2009;61(3):367-384.

Сорока Каріна Костянтинівна

студентка,

Голозубова Олена Валеріївна,

кандидат медичних наук,

асистент кафедри загальної практики,

сімейної медицини та внутрішніх хвороб

Харківський національний медичний університет

КОНТРОЛЬ АРТЕРІАЛЬНОГО ТИСКУ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ПРОФІЛАКТИКИ ІНСУЛЬТУ НА ПЕРВИННОМУ РІВНІ

Вступ. Інсульт і надалі лишається провідною у світі причиною смерті та непрацездатності, особливо в Україні. Найбільш вагомим, незалежним, керованим чинником ризику розвитку як ішемічного, так і геморагічного інсульту є високий кров'яний тиск, або гіпертонія. Захворюваність на інсульт може бути суттєво зменшена за допомогою первинної профілактики, яка сфокусована на дієвому контролі артеріального тиску (АТ) на первинній ланці здоров'я (сімейна медицина, терапія). Завданням цієї роботи є окреслення практичних способів запровадження контролю артеріального тиску на первинному рівні медичної опіки та аналіз наукових доказів, що обґрунтовують його значення як головного чинника запобігання інсульту.

Епідеміологічний зв'язок між гіпертонією та інсультом. Високий артеріальний тиск безпосередньо веде до утворення атеросклеротичних нашарувань, потовщення стінки лівого відділу серця, а також є чинником, що провокує розвиток фібриляції передсердь; до того ж, він викликає руйнівні зміни у найдрібніших судинах мозку. У випадку, коли показник систолічного тиску підіймається на двадцять міліметрів ртутного стовпчика, а діастолічного — на десять, ризик смерті внаслідок інсульту стає вдвічі вищим. Згідно з результатами досліджень, майже половина (п'ятдесят чотири відсотки) усіх госпіталізацій через інсульт трапляється через неконтрольоване підвищення тиску [1]. Навіть помірне зниження показників АТ (наприклад, систолічного на 5 мм рт. ст.) гарантує зменшення ймовірності інсульту на 34% [2].

Доказова база контролю АТ для первинної профілактики інсульту. Ефективність антигіпертензивних препаратів у первинній профілактиці інсульту достатньо продемонстрована мета-аналізом багатьох рандомізованих контрольованих досліджень. Широкі метааналітичні дослідження та комплексні систематичні огляди показали, що гіпотензивне лікування знижує відносний ризик інсульту приблизно на 35–40%[3]. Іншими словами, належне й систематичне медикаментозне втручання при підвищеному кров'яному тиску здатне убезпечити від інсульту кожного третього чи четвертого пацієнта. Підхід до жорсткого регулювання артеріального тиску (де цільове значення сягає менше ніж 130/80 мм рт. ст. згідно деякими новітніми настановами, зокрема

рекомендаціями ACC/AHA 2017 та оновленими протоколами для визначених категорій пацієнтів) демонструє вищу результативність у запобіганні судинним патологіям, зокрема інсульту, відносно традиційного моніторингу (<140/90 мм рт. ст.), що було доведено експериментально у дослідженні SPRINT [4]. Тим не менш, індивідуальна стратегія, яка враховує вік, супутню патологію та реакцію організму на ліки, повинна залишатися необхідною. Більшість профілактичного ефекту, безсумнівно, досягається зниженням артеріального тиску, незалежно від класу медикаментозного лікування. Але є переваги в певних ситуаціях. Наприклад, діуретики та антагоністи кальцію особливо корисні для запобігання інсульту, а інгібітори АПФ або блокатори рецепторів ангіотензину-II мають додаткові нейропротекторні ефекти.

Первинна медична допомога відіграє важливу роль у запобіганні інсульту завдяки контролю кров'яного тиску, що зумовлено трьома основними факторами. Масштаб і доступність на першому місці. Сімейні лікарі та терапевти надають медичну допомогу переважній більшості дорослих, що робить їх найдоступнішими професіоналами. Вони мають шанс першими помітити підвищення артеріального тиску, як під час планових обстежень, так і у пацієнтів, які виступають з іншими виправданнями (так звана випадкова знахідка). В результаті первинна ланка служить первинним "фільтром" для виявлення як недіагностованої гіпертензії, так і неконтрольованого прогресування захворювання у пацієнтів, які вже отримали діагноз. По-друге, встановлені "стосунки між лікарем і пацієнтом" і довгострокова співпраця мають вирішальне значення. Лікар первинної ланки залишається з пацієнтом протягом багатьох років, на відміну від спеціалізованих закладів, де контакт часто епізодичний. Це дає можливість для динамічного спостереження за здоров'ям, планової оцінки ризику, своєчасної зміни режиму лікування, коли він неефективний, і частого моніторингу артеріального тиску. Такі обставини дозволяють сформувати та підтримувати потяг пацієнта до лікування (дотримання), що є важливим для успіху тривалої терапії. По-третє, лікар первинної медичної допомоги має особливий шанс застосувати на практиці ретельну стратегію профілактики. Оскільки інсульт є багатофакторним захворюванням, гіпертонія часто співіснує з іншими факторами ризику, такими як діабет, ожиріння, куріння, низька фізична активність, порушення ліпідного обміну (дисліпідемія) і порушення толерантності до глюкози. Оцінюючи загальний стан здоров'я пацієнта, сімейний лікар може одночасно впливати на кожен із цих елементів: призначити ліки, пропонувати змінити спосіб життя та проводити диспансерне спостереження. Знижуючи артеріальний тиск і усуваючи пов'язані з цим ризики для серцево-судинної системи, таке синхронне втручання значно посилює загальний профілактичний ефект.

Стратегії ефективного контролю артеріального тиску (АТ) на первинному рівні. Первинна профілактика інсульту матиме успіх, якщо послідовно впроваджуватимуться настанови, що базуються на клінічних рекомендаціях (таких як ESC/ESH, вітчизняних, NICE)[5, 6]. Існує шість ключових, взаємозалежних аспектів, яким слід приділяти пильну увагу. Не можна ігнорувати необхідність систематичного контролю рівня артеріального тиску (АТ) у кожній дорослій особі при будь-якому зверненні по медичну допомогу. Щоб достовірно виявити надмірний тиск (гіпертензію) і уникнути хибного діагнозу, спричиненого так званим "ефектом білої сорочки", життєво важливо застосовувати такі

методи, як моніторинг АТ протягом доби (ДМАТ) або ж дозволити самому пацієнту проводити заміри вдома (СВПАТ). Щойно діагноз остаточно верифіковано, першочерговим завданням стає оцінка загального ризику для серцево-судинної системи, що найкраще робити за допомогою визнаних шкал (наприклад, SCORE-2). Саме цей розрахунок встановлює індивідуальні граничні значення для артеріального тиску та визначає інтенсивність подальшого медичного втручання. Перегляд щоденних звичок (ЗЩЗ) є відправною точкою для будь-якого плану лікування. Фахівець, який вперше бачить пацієнта, зобов'язаний енергійно наполягати на впровадженні таких коректив: суттєво скоротити надходження натрію до менше ніж п'ять грамів на день, перейти на збалансований раціон харчування (наприклад, схеми DASH чи популярна середземноморська модель), забезпечити собі регулярну фізичну активність, досягти оптимальних показників маси тіла та утримувати їх, мінімізувати вживання спиртних напоїв і повністю припинити будь-яке вживання продуктів тютюну. Якщо не спостерігається достатньої віддачі від заходів, не пов'язаних із застосуванням медикаментів, слід негайно задіяти фармакотерапевтичний підхід, дотримуючись чітких zasad: спершу треба призначати найменші дози якогось одного лікарського засобу; варто швидко переходити до схем комбінованого лікування (у пріоритеті – готові лікарські склади) з метою посилення очікуваної відповіді на терапію; коригування обсягу доз має відбуватися поступово, аби досягти цільового рівня артеріального тиску, одночасно докладаючи зусиль для мінімізації небажаних реакцій.

Для того щоб пацієнти краще дотримувалися призначеної терапії, варто: спростити порядок вживання ліків (наприклад, перейти на однократний денний прийом або застосовувати готові комбіновані препарати); залучати самого хворого до узгодження плану терапії; використовувати новітні технології (як-от сповіщення через мобільний телефон); підтримувати постійний зв'язок (через дзвінки чи електронну пошту). Загальна працездатність системи прямо залежить від її структури: зокрема, від того, чи існують електронні бази даних пацієнтів із підвищеним тиском; чи проводяться систематичні медичні огляди; як розподілені обов'язки (наприклад, інструктування, моніторинг тиску, освітні заходи) між середнім медперсоналом (медсестрами, фельдшерами).

Висновки. Найдієвішим, ощадливим та науково підтвердженим способом запобігання інсульту визнано регулювання показників артеріального тиску. З огляду на свою гнучкість, легку досяжність та спроможність забезпечити послідовний, уважний моніторинг станів хворих, первинна ланка охорони здоров'я відіграє ключову роль у втіленні цієї стратегії. Для досягнення успіху потрібна спільна робота лікаря та пацієнта, запровадження ефективних організаційних схем та застосування новітніх, доказових клінічних практик (раннє виявлення, посилений нагляд, поєднане лікування). Щоб реально впровадити можливості профілактики високого тиску та зменшення кількості інсультів у громаді, необхідно зробити пріоритетом фінансування системи первинної медичної допомоги, поглиблення знань фахівців та просвітницьку роботу серед громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. O'Donnell, M. J., Xavier, D., Liu, L., Zhang, H., Chin, S. L., Rao-Melacini, P., Rangarajan, S., Islam, S., Pais, P., McQueen, M. J., Mondo, C., Damasceno, A., Lopez-Jaramillo, P., Hankey, G. J., Dans, A. L., Yusuf, K., Truelsen, T., Diener, H. C., Sacco, R. L., Ryglewicz, D., ... INTERSTROKE investigators (2010). Risk factors for ischaemic and intracerebral haemorrhagic stroke in 22 countries (the INTERSTROKE study): a case-control study. *Lancet (London, England)*, 376(9735), 112–123. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(10\)60834-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(10)60834-3)
2. Ettehad, D., Emdin, C. A., Kiran, A., Anderson, S. G., Callender, T., Emberson, J., Chalmers, J., Rodgers, A., & Rahimi, K. (2016). Blood pressure lowering for prevention of cardiovascular disease and death: a systematic review and meta-analysis. *Lancet (London, England)*, 387(10022), 957–967. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(15\)01225-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(15)01225-8)
3. Law, M. R., Morris, J. K., & Wald, N. J. (2009). Use of blood pressure lowering drugs in the prevention of cardiovascular disease: meta-analysis of 147 randomised trials in the context of expectations from prospective epidemiological studies. *BMJ (Clinical research ed.)*, 338, b1665. <https://doi.org/10.1136/bmj.b1665>
4. SPRINT Research Group, Wright, J. T., Jr, Williamson, J. D., Whelton, P. K., Snyder, J. K., Sink, K. M., Rocco, M. V., Reboussin, D. M., Rahman, M., Oparil, S., Lewis, C. E., Kimmel, P. L., Johnson, K. C., Goff, D. C., Jr, Fine, L. J., Cutler, J. A., Cushman, W. C., Cheung, A. K., & Ambrosius, W. T. (2015). A Randomized Trial of Intensive versus Standard Blood-Pressure Control. *The New England journal of medicine*, 373(22), 2103–2116. <https://doi.org/10.1056/NEJMoa1511939>
5. Williams, B., Mancia, G., Spiering, W., Agabiti Rosei, E., Azizi, M., Burnier, M., Clement, D. L., Coca, A., de Simone, G., Dominiczak, A., Kahan, T., Mahfoud, F., Redon, J., Ruilope, L., Zanchetti, A., Kerins, M., Kjeldsen, S. E., Kreutz, R., Laurent, S., Lip, G. Y. H., ... ESC Scientific Document Group (2018). 2018 ESC/ESH Guidelines for the management of arterial hypertension. *European heart journal*, 39(33), 3021–3104. <https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehy339>
6. Whelton, P. K., Carey, R. M., Aronow, W. S., Casey, D. E., Jr, Collins, K. J., Dennison Himmelfarb, C., DePalma, S. M., Gidding, S., Jamerson, K. A., Jones, D. W., MacLaughlin, E. J., Muntner, P., Ovbigele, B., Smith, S. C., Jr, Spencer, C. C., Stafford, R. S., Taler, S. J., Thomas, R. J., Williams, K. A., Sr, Williamson, J. D., ... Wright, J. T., Jr (2018). 2017 ACC/AHA/AAPA/ABC/ACPM/AGS/APhA/ASH/ASPC/NMA/PCNA Guideline for the Prevention, Detection, Evaluation, and Management of High Blood Pressure in Adults: Executive Summary: A Report of the American College of Cardiology/American Heart Association Task Force on Clinical Practice Guidelines. *Hypertension (Dallas, Tex. : 1979)*, 71(6), 1269–1324. <https://doi.org/10.1161/HYP.0000000000000066>

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Глєбов Роман Сергійович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки,

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

МОДЕЛІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

«Справді, кажуть, що демократія – це найгірший устрій, якщо не брати до уваги решту, до яких вдавалося людство час від часу»: такими словами Вінстон Черчилль звернувся до Британської Палати громад у 1947 році [1]. Попри іронію, ці слова, на мою думку, вельми влучно передають сподівання на демократію як на гарантію миру, які Європа поклала на неї після кількох світових війн, що підштовхнули народи до переосмислення цінності людського життя та прав людини. Відомий політолог Майкл Дойл зауважував, що мир і демократія – дві сторони однієї медалі. [2]. Ця ідея стала фундаментальною опорою повоєнного світу.

Важливо зазначити, що опорою стійких демократій передусім є громадяни, які мають відповідні знання, цінності та досвід участі в демократичному житті. Дослідження Г. Алмонда та С. Верби доводять, що демократична стабільність ґрунтується на громадянській культурі, яка включає ставлення та дії, що підтримують інституції [3]. А дослідження Р. Патнема дозволяють дійти висновку, що високий рівень громадянської взаємодії та щільність громадянських зв'язків позитивно корелюють з ефективністю інститутів демократії на місцях [4]. І навпаки: правовий нігілізм підриває верховенство права – конститутивний елемент демократії [5, 6]. Професор Б. Ледевіц зазначає: «Нігілізм несумісний із демократією та верховенством права. Якщо нігілізм неминуче стане нашою долею, то у нас не буде ані демократії, ані верховенства права» [7].

На жаль, дослідники Інституту V-Dem при Гетеборзькому університеті у звіті за 2025 продовжують фіксувати загальносвітовий тренд на погіршення показників демократії. Він зачіпає й Україну [8]. Саме тому питання формування громадянської компетенції, а також вимірювання рівня її сформованості є надзвичайно актуальними.

Водночас варто зазначити, що аналіз наукових досліджень та нормативної бази демонструють відсутність однозначного визначення структури громадянської компетентності.

Дослідження науково-методичних джерел дозволяє зробити припущення, що в Україні переважає 3-4 компонентна модель. Зокрема О. Пометун до компонентів громадянської компетентності відносить знанневий (знання, уявлення), діяльнісний (уміння й навички), ціннісний чи мотиваційно-ціннісний (ставлення, ціннісні орієнтації,

переживання тощо), а також процесуальний, технологічно-процесуальний або особистісно-творчий (сфера самореалізації) [9, 10].

Т. Ремех до компонентів відносить когнітивний та операційно-поведінковий, також пропонує розділити мотиваційно-ціннісний блок на окремо мотиваційний – інтерес до суспільного життя, ініціатива, а також ціннісний – усвідомлення та визнання демократичних цінностей, відповідальність. У інших дослідженнях до компонентів також пропонується відносити знанневий, ціннісний, діяльнісний і процесуально-особистісний [9; 11, с. 11].

Н. Череповська, Н. Макогончук виокремлюють також емоційний (емотивний) компонент як систему почуттів і переживань, пов'язаних з усвідомленням себе громадянином, емоційною прихильністю до держави, мови, співпереживанням спільноті, підкреслюючи, що без цього підґрунтя громадянська позиція та практики участі набувають формального характеру [15, 16]. Емоційний компонент, разом з когнітивним, мотиваційним та поведінково-вольовим, виокремлено й у дослідженні під науковим керівництвом І. Д. Бега, що зафіксоване у звіті про завершення дослідно-експериментальної роботи за темою «Формування громадянської компетентності учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу» за 2015–2020 роки [17].

За О. Кучер та Н. Богомоловою одним зі складників громадянської компетентності пропонується вважати також рефлексивний – він характеризується ідентифікацією особистості з державою, усвідомленням власної громадянськості та відповідальністю за власні дії та вчинки [12; 13, с. 91].

Можна також відзначити соціально-психологічну модель, запропоновану І. Жадан, яка відрізняється дворівневим підходом. До компетентностей першого рівня Жадан відносить соціально-психологічні якості – фундаментальні, глибинні особистісні конструкти, що набуваються в процесі соціальної взаємодії. До них належать: цінності, мотивації, когнітивні настановлення, ставлення та ідентичність. До компетентностей другого рівня – кваліфікаційні характеристики, які є діяльними проявами, формуються на основі якостей першого рівня та поділяються на здатності та готовності [14].

Отже, можна зробити висновок, що в українському науково-педагогічному дискурсі існує дискусія та різноманіття бачень змісту моделі громадянської компетентності. З одного боку це сприяє різнобічному дослідженню явища, але з іншого може ускладнювати створення єдиного стандартизованого діагностичного інструментарію. Рішенням може бути синтез підходів та розробка комплексної моделі, яка стане підґрунтям для валідного вимірювання рівня сформованості громадянської компетентності та ефективності освітніх втручань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Parliament Bill : HC Deb. 11 November 1947. Hansard [Електронний ресурс]. URL: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1947/nov/11/parliament-bill> (дата звернення: 12.01.2026).
2. Doyle M. W. Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy [Електронний ресурс]. URL: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/#22 (дата звернення: 12.01.2026).

3. Almond G. A., Verba S. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Princeton: Princeton University Press, 1963. 562 p. DOI: 10.1515/9781400874569.
4. Putnam R. D., Leonardi R., Nanetti R. Y. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press, 1993. 258 p. DOI: 10.2307/j.ctt7s8r7.
5. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О. В. Зайчук та ін.; відп. ред. О. В. Зайчук. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
6. O'Donnell G. The Quality of Democracy: Why the Rule of Law Matters. Journal of Democracy, 2004, vol. 15, no. 4, pp. 32–46. DOI: 10.1353/jod.2004.0076.
7. Ledewitz B. Two Ways Law Professors Can Defend American Democracy. 2024. URL: https://am.aals.org/wp-content/uploads/sites/4/2024/01/two_ways_law_professors_can_defend_american_democracypaper_2-1.pdf (дата звернення: 10.01.2026).
8. V-Dem Institute. Democracy Report 2025: 25 Years of Autocratization – Democracy Trumped? University of Gothenburg, 2025. URL: https://www.v-dem.net/documents/60/V-dem-dr_2025_lowres.pdf (дата звернення: 20.10.2025).
9. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. Український педагогічний журнал, 2018, № 2, с. 34–41. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/486> (дата звернення: 10.01.2026).
10. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 66–72.
11. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів / уклад. Н. М. Степанова. Черкаси, 2014. 42 с.
12. Кучер О. А. Формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2014. 252 с.
13. Богомолова Н. М. Формування рис громадянськості у старшокласників в умовах полікультурного регіону : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2019. URL: https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/dis_Bogomolova.pdf дата звернення: 10.01.2026).
14. Жадан І. В. Громадянська компетентність: соціальні очікування і реалії : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. 110 с.
15. Череповська Н. І. Медіаосвітні ресурси розвитку патріотизму і критичного мислення молоді : навч.-метод. посібник. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2017. 156 с.
16. Макогончук Н. В. Сутність, зміст та структура громадянської компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2012. № 6. С. 96–100.
17. Міністерство освіти і науки України. Звіт про завершення дослідно-експериментальної роботи за темою «Формування громадянської компетентності учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу» : 2015–2020 роки. Затверджено наказом МОН України від 30.10.2020 № 1348.

Гулевич Світлана Василівна
Науковець-дослідник-практик
випускниця аспірантури
Львівська національна академія мистецтв
м. Львів, Україна

ТАКТИЛЬНА ІЛЮСТРАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО СВІТ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Соціалізація дітей з порушеннями зору є складним і багатомірним процесом, що безпосередньо залежить від доступності інформації про навколишній світ. У зрячих дітей провідну роль у формуванні уявлень про предметне, просторове та соціальне середовище відіграє зорове сприйняття тоді як у дітей з порушеннями зору його функцію перебирають альтернативні сенсорні канали, насамперед тактильний [1; 2]. У цьому контексті особливого значення набуває тактильна ілюстрація як педагогічний інструмент пізнання, комунікації та соціальної адаптації.

Тактильна ілюстрація у тактильних книгах розглядається як спеціально створене рельєфне зображення, адаптоване до сприйняття через дотик. Вона виконує не лише навчальну, а й соціалізуючу функцію, сприяючи формуванню уявлень про світ у доступній і структурованій формі. На відміну від зорової ілюстрації, тактильне зображення потребує відбору суттєвих ознак, спрощення форми та чіткої логіки побудови, що відповідає особливостям тактильного сприйняття [2; 6].

Формування уявлень про світ у дітей з порушеннями зору відбувається через активне тактильне обстеження предметів, їх форми, текстури, взаєморозташування та функціонального призначення. Саме тому тактильні ілюстрації мають не відтворювати візуальний образ, а «перекладати» його мовою дотику, забезпечуючи зрозумілість і послідовність пізнання [5].

Важливим аспектом соціалізації є формування уявлень про побут і повсякденне життя. Практика створення тактильних книг свідчить, що ефективним є принцип поділу побутового матеріалу за окремими приміщеннями житлового простору. Такий підхід дозволяє структуровано репрезентувати побут, пов'язуючи кожен предмет із конкретними діями та сенсорними асоціаціями [3].

Тактильні книги побутової тематики доцільно створювати у форматі окремих тематичних блоків або книг, де кожен розділ відповідає певній кімнаті. Наприклад, тактильна ілюстрація ванної кімнати може містити рельєфні елементи, що імітують холодну плитку на стінах, округле дзеркало над умивальником, контури раковини та крана. Такі елементи формують у дитини асоціації з гігієнічними процедурами —

умиванням, чищенням зубів, доглядом за собою — і сприяють усвідомленню послідовності повсякденних дій.

Житлова кімната у тактильній книзі може бути представлена через знайомі та емоційно значущі об'єкти: підвіконня з рельєфними квітами, текстильні поверхні меблів, м'які фактури. Квіти на підвіконні виконують роль тактильного маркера домашнього простору, асоціюючись із затишком, спокоєм і безпекою. Такі образи сприяють формуванню позитивного емоційного ставлення до житлового середовища, що є важливою складовою соціалізації [1].

Кухня як простір активної побутової взаємодії доцільно зображується через тактильні образи чайника та чашки. Додавання улюбленого пакетика ароматного чаю (у безпечному виконанні) створює мультисенсорний досвід, поєднуючи дотик і запах. Це не лише підсилює запам'ятовування, а й формує асоціації з конкретними соціальними діями — приготуванням напою, спільним чаюванням, спілкуванням у родинному колі.

Таким чином, побутові тактильні ілюстрації виконують функцію «навігації» у повсякденному житті, нагадуючи дитині про послідовність дій та сприяючи розвитку самостійності й практичних навичок.

Не менш важливим напрямом соціалізації є формування уявлень про професії та соціальні ролі. У тактильних книгах професій ефективним є предметно-орієнтовний підхід, за якого професія репрезентується не через детальне зображення людини, а через характерні предмети та інструменти її робочої діяльності.

Так, професія двірника може бути представлена через тактильне зображення мітли та снігової лопати, що асоціюються з прибиранням і турботою про навколишнє середовище. Професія медика — через безпечний шприц без голки, елементи медичного приладдя або сумки, які символізують допомогу, лікування та піклування про інших.

Професія швачки доцільно репрезентується через різні фактури тканин, гудзики та пластикову голку для шиття. Такий підхід дозволяє дитині не лише впізнавати атрибути професії, а й виконувати елементарні дії, що моделюють реальний процес роботи. Професія міліціонера (поліцейського) може бути зображена за допомогою іграшкових наручників, свистка та нагрудного знака, які виконують символічну функцію та формують уявлення про порядок, безпеку й соціальну відповідальність.

Атрибутивне представлення професій у тактильних ілюстраціях сприяє формуванню чітких і доступних уявлень про соціальну структуру суспільства та ролі людей у ньому, що є важливою складовою соціальної компетентності [6].

У межах інклюзивної освіти тактильні ілюстрації набувають додаткового значення як засіб комунікації між зрячими та незрячими дітьми. Спільне використання тактильних книг сприяє розвитку емпатії, взаєморозуміння та прийняття різноманіття, що відповідає принципам інклюзивної освіти та універсального дизайну навчання [3; 7].

Водночас ефективність тактильних ілюстрацій залежить від дотримання педагогічних і тифлопсихологічних принципів: виділення суттєвих ознак об'єкта, тактильної читабельності, логічної послідовності та вікової відповідності. Надмірна деталізація або формальне використання тактильних елементів можуть призводити до фрагментарних або викривлених уявлень про світ [2; 5].

Отже, тактильна ілюстрація у книгах для дітей з порушеннями зору є важливим інструментом соціалізації, який забезпечує формування уявлень про побут, професії та соціальні взаємодії. Вона створює умови для набуття життєвого досвіду, розвитку самостійності та інтеграції дитини в освітнє й соціокультурне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Виготський Л. С. Психологія розвитку дитини. Київ : Радянська школа, 1991. 256 с.
2. Кобильченко В. В. Тифлопсихологія : навч. посіб. Київ : Освіта, 2014. 336 с.
3. Колупасва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ : Самміт-Книга, 2012. 272 с.
4. Hatwell Y., Streri A., Gentaz E. Touching for Knowing: Cognitive Psychology of Haptic Manual Perception. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2003. 416 p.
5. Millar S. Understanding and Representing Space: Theory and Evidence from Studies with Blind and Sighted Children. Oxford : Clarendon Press, 1994. 364 p.
6. UNESCO. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. Paris : UNESCO, 2005. 38 p.
7. Mace R. Universal Design in Education: Principles and Applications. Raleigh : North Carolina State University, 1998.

Деренюк Мар'яна Петрівна
*доктор філософії, асистент кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника*

Галюк Василина Миколаївна
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності А5 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника*

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах XXI століття професійна освіта потребує не лише високої професійної майстерності, але й розвинених соціально-емоційних компетентностей. Однією з таких критично важливих компетентностей є емоційний інтелект (далі – ЕІ) – інтегральна характеристика особистості, що визначає здатність усвідомлювати, аналізувати та регулювати власні емоції, розуміти емоції інших людей і ефективно взаємодіяти з ними у професійній діяльності [1].

Так, структура емоційного інтелекту включає когнітивний компонент (усвідомлення емоцій), емпатійний (розуміння емоцій інших людей) та діяльнісний (активне застосування емоційних знань у професійних ситуаціях) [1]. Такий підхід дозволяє не лише теоретично окреслити суть ЕІ, але й створює основу для його емпіричного вимірювання та подальшого розвитку в процесі професійної підготовки.

Українські науковці також акцентують увагу на тому, що розвиток ЕІ є невід'ємним елементом формування професійної компетентності майбутніх педагогів і фахівців освітньої сфери. Так, Н. Степанова зазначає, що ЕІ як «гнучка навичка» (soft skill) не лише інтегрується в педагогічну діяльність, але й підсилює інші професійні компетентності, такі як комунікативна культура, стресостійкість та здатність до адаптації у динамічних професійних умовах [5].

Положення про ключову роль емоційного інтелекту підтверджуються й іншими українськими дослідженнями. Наприклад, М. Пантюк аналізує феномен ЕІ як одного з визначальних чинників професійної успішності педагога; автори зазначають, що ефективна регуляція власних емоцій і розуміння емоційних станів учнів сприяє підвищенню якості навчального процесу та взаємодії у педагогічному середовищі [4].

Емоційний інтелект виступає не лише як окрема особистісна характеристика, а як інтегральна здатність, яка модерує професійну адаптацію, стресостійкість і здатність до рефлексивної діяльності. О. Балахонова та ін. стверджують що ЕІ здатний перетворювати

сильні емоційні переживання на конструктивні форми поведінки, що суттєво знижує ризик професійного вигорання та емоційного виснаження викладачів і здобувачів освіти [2, с. 2043].

Таким чином, теоретичне осмислення емоційного інтелекту у вітчизняній науці ґрунтується на поєднанні класичних концепцій емоційної компетентності та сучасні педагогічних підходів до формування професійної майстерності. Важливо, що українські дослідники не обмежуються лише дефініціями, а систематично розглядають ЕІ як інтегральну компетентність, що має чітку структуру, спроможна бути предметом педагогічного впливу та наукового вимірювання в освітньому процесі.

Водночас результати сучасних українських наукових досліджень свідчать про наявність низки системних проблем і суперечностей у процесі формування емоційного інтелекту здобувачів професійної освіти. Це актуалізує необхідність виокремлення та ґрунтовного аналізу ключових викликів, які ускладнюють розвиток емоційного інтелекту майбутніх фахівців у сучасних умовах.

Українські дослідження підкреслюють, що відсутність системного включення емоційного інтелекту в освітні програми залишається суттєвим викликом. Водночас результати дослідницьких спостережень свідчать про усвідомлення здобувачами значення емоційного інтелекту для професійної діяльності, структуровані курси чи дисципліни, присвячені розвитку цих навичок, у багатьох освітніх програмах відсутні або не мають чітко визначеної методології [1]. Це ускладнює формування цілісної компетентності, орієнтованої не лише на знання, а й на практичні емоційно-соціальні уміння.

Сучасна система професійної освіти в Україні традиційно орієнтована на освоєння технічних і спеціалізованих професійних знань, тоді як *soft skills* – зокрема емоційний інтелект – часто залишаються на периферії освітнього процесу. Такі навички, як емпатія, саморегуляція, здатність до управління емоціями у складних ситуаціях, стають ключовими у професійній діяльності, але не завжди отримують належної уваги в навчальних практиках і оцінюванні [3].

Українські науковці (Г. Федоришин, А. Лукіячук, В. Зеленін та ін.) підкреслюють, що ефективний розвиток емоційного інтелекту неможливий без належної психологічної підтримки здобувачів освіти [1]. Брак спеціалізованих тренінгів, консультацій та індивідуальної роботи з емоційними стратегіями створює труднощі у засвоєнні навичок саморегуляції, розпізнаванням емоцій інших людей та адаптації до професійних викликів. У тому числі психолого-педагогічні аспекти розвитку соціально-емоційних навичок залишаються недостатньо розвинутими в практиці ЗВО.

Сучасні українські реалії, зумовлені комплексом соціально-політичних та психологічних чинників, зокрема умовами воєнного стану, актуалізують підвищені вимоги до рівня сформованості емоційного інтелекту. Водночас зазначені умови створюють додаткові обмеження для його розвитку. Студентське середовище характеризується підвищеним рівнем стресу, тривожності та емоційної напруженості, що обумовлює необхідність забезпечення в освітньому процесі не лише когнітивної, а й психоемоційної підтримки. Сукупність цих факторів ускладнює не лише процес навчальної діяльності, але й формування здатності до ефективної професійної взаємодії, емоційної саморегуляції та адаптації до професійних викликів [6].

Для успішного формування емоційного інтелекту необхідні науково підтверджені методичні підходи та педагогічні технології, адаптовані до особливостей професійної освіти. Нині в Україні декілька досліджень демонструють потенційні методики (тренінги, коучинг, інтерактивні групові вправи та ін.), але великі масштабні впровадження цих методик в освітню практику є поодинокими та непослідовними [3]. Це створює виклики щодо стандартизації й ефективного використання таких технологій у професійній підготовці.

Відтак, на основі аналізу виявлених викликів та узагальнення положень сучасних українських наукових досліджень нами визначено основні перспективи розвитку емоційного інтелекту у системі підготовки майбутніх фахівців професійної освіти, серед яких виокремлюємо:

1. *Системна інтеграція емоційного інтелекту в освітні програми професійної підготовки*, що передбачає включення його компонентів до освітніх стандартів, навчальних планів і програм дисциплін не як фрагментарного елемента, а як наскрізної компетентності, яка формується протягом усього періоду навчання.

2. *Розвиток педагогічних технологій і методик формування емоційного інтелекту*, зокрема впровадження інтерактивних форм навчання (тренінгів, рольових і ділових ігор, групових проєктів, рефлексивних практик), що сприяють розвитку емпатії, емоційної саморегуляції, навичок конструктивної комунікації та управління власними емоціями.

3. *Посилення психолого-педагогічної підготовки викладачів професійної освіти*, що зумовлено їхньою ключовою роллю у формуванні емоційного інтелекту здобувачів через стиль педагогічної взаємодії, характер комунікації та створення сприятливого освітнього середовища.

4. *Створення емоційно безпечного та підтримувального освітнього середовища*, яке передбачає розвиток психологічної служби в закладах професійної освіти, упровадження програм психоемоційної підтримки здобувачів та формування умов для розвитку емоційної стійкості в ситуаціях підвищеного стресу.

5. *Поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти*, що відкриває додаткові можливості для практичного розвитку емоційного інтелекту через участь у тренінгах, волонтерських ініціативах, професійних спільнотах та інших формах освітньої взаємодії.

Таким емоційний інтелект розглядається як ключова складова професійної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти, що забезпечує ефективну професійну взаємодію, розвиток емоційної саморегуляції та адаптацію до вимог професійної діяльності. Аналіз сучасних досліджень свідчить про необхідність системного інтегрування розвитку емоційного інтелекту в освітній процес шляхом комплексного поєднання змістових, методичних та організаційних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

---

1. Андрющенко Т., Лохвицька Л., Мартовицька Н., Куліш О. Емоційний інтелект у професійній підготовці здобувачів системи формальної освіти України. Український педагогічний журнал. 2025. № 3. С. 74-92.

2. Балахонова О., Давиденко Г., Найчук В. Емоційний інтелект як чинник розвитку комунікативної компетентності викладачів закладів вищої освіти. Наукові перспективи. 2025. № 11 (65). С. 2037–2050.
3. Данилевич Л. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх фахівців методом коучингу. Вчені записки Університету «КРОК». 2025. № 3 (79). 488-494.
4. Пантюк М., Садова І., Ілляш С., Синьчук О. Емоційний інтелект як основа професійної успішності вчителя початкових класів. Молодь і ринок. 2024. № 4 (224). 7-11.
5. Степанова Н. Розвиток емоційного інтелекту в майбутніх вихователів як однієї з важливих навичок професійної діяльності. Вища освіта України. 2023. № 3. 67-72.
6. Chervinska I., Haliuk N., Mergel T. (2025). The role of emotional intelligence in the interaction of participants of the educational process of a higher educational institution. Mountain School of Ukrainian Carpaty. 2025. № 31. С. 78-85.
7. Fedoryshyn H., Lukiianchuk A., Zelenin V., Lunchenko N., Ivashchenko A. The role of psychology in the formation of emotional intelligence in Ukrainian education. Amazonia Investiga. 2024. № 13 (76). С. 297-307.

УДК 811.111'276.6:378.147.091.33-027.22

Масло І.М.

orcid.org/0000-0002-8637-5000

*старший викладач кафедри іноземних мов,
Національний університет водного господарства та
природокористування,
Україна, м. Рівне*

КОМПЕТЕНТНІСНА МОДЕЛЬ РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Компетентнісний підхід у викладанні англійської мови для спеціальних цілей (English for Specific Purposes – ESP) базується на зміні освітньої парадигми: від трансляції теоретичних мовних знань до формування здатності фахівця здійснювати професійну діяльність в іншомовному середовищі [2, р. 45; 9, с. 21]. Це передбачає перехід до моделі «навчання через дію», де мова розглядається як інструмент розв'язання прагматичних завдань.

Процес навчання переорієнтовується на конкретний результат через:

- ✓ *деформалізацію граматики*: мовні структури засвоюються не як абстрактні правила, а як засоби реалізації професійних інтенцій (звітування, опис процесів);
- ✓ *контекстуалізацію*: інтеграцію навчального матеріалу у фахові сценарії (юридичний, медичний або технічний дискурс);
- ✓ *методологію Task-based Learning*: структурування занять навколо вирішення реальних кейсів, де успіх оцінюється за досягненням позамовного результату [4, р. 112; 7, с. 215].

Іншомовна компетентність сучасного фахівця є комплексною і містить наступні взаємопов'язані компоненти: *лінгвістичний компонент* забезпечує володіння фаховою терміносистемою та граматичними нормами; *соціокультурний аспект* передбачає дотримання норм ділового етикету й врахування міжкультурних розбіжностей у професійній взаємодії; *стратегічна складова* дозволяє використовувати компенсаторні механізми (парафраз, уточнення) для подолання комунікативних збоїв; *прагматичний компонент* визначає здатність фахівця реалізувати поставлені цілі: переконувати, інформувати або досягати консенсусу [1, р. 108-110].

У контексті ESP критерієм якості підготовки є **комунікативна доцільність** – здатність фахівця ефективно функціонувати в професійній ситуації, де змістовна точність є пріоритетнішою за лінгвістичну бездоганність [3, р. 14].

Системоутворювальним елементом розробки програми є **аналіз потреб** (Needs Analysis), що дозволяє визначити параметри цільової ситуації використання мови (Target Needs), а саме [5, с. 8-10]:

✓ *Професійний профіль*: ідентифікація мовленнєвих дій фахівця (наприклад, ведення технічної документації в ІТ, збір анамнезу в медицині або інтерпретація креслень в інженерії).

✓ *Аналіз дефіциту (Lacks)*: виявлення розриву між актуальним рівнем іншомовної комунікації студента та вимогами професійного стандарту.

✓ *Диференціація пріоритетів*: визначення домінантних видів мовленнєвої діяльності (рецептивних чи продуктивних) залежно від спеціалізації (наприклад, пріоритет аудіювання для авіадиспетчерів чи письма для науковців).

Навчальний контент формується на засадах функціональної релевантності та автентичності:

✓ *Дискурсивна автентичність*: використання першоджерел (стандарти ISO, фінансові звіти, наукові публікації в журналах) замість адаптованих текстів.

✓ *Мультимедійна інтеграція*: залучення професійно спрямованих подкастів, вебінарів та записів міжнародних конференцій для формування навичок сприйняття живого фахового мовлення.

✓ *Екстралінгвістична актуальність*: постійна оновлюваність матеріалів відповідно до сучасного стану галузі (технології та стандарти останніх років).

Для імітації реальних робочих процесів у навчальний план інтегруються **інтерактивні методики** [3, р. 22-25]:

1. *Кейс-стаді (Case Studies)*: аналіз та розв'язання професійно-виробничих проблемних ситуацій іноземною мовою.

2. *Професійні симуляції*: рольове моделювання типових ситуацій (судові засідання для юристів, переговори для менеджерів, Sprint Planning для ІТ-фахівців).

3. *Міждисциплінарна проєктна діяльність*: створення інтегрованих продуктів (бізнес-планів, технічних проєктів), що демонструють конвергенцію фахових знань та мовної компетенції.

Отже, **практична спрямованість програм** забезпечує перехід від лінгвоцентричної до діяльнісної моделі навчання, що суттєво підвищує внутрішню мотивацію здобувачів освіти. Мова трансформується з об'єкта вивчення в інтелектуальний актив фахівця, забезпечуючи його професійну мобільність.

Перехід до компетентної моделі вимагає ревізії традиційної **ролі викладача** – зміщення фокусу з викладання (teaching) на учіння (learning) [4, р. 650; 6, с. 426]. Викладач виконує **функції**:

✓ *організатора комунікативного простору*: створення умов, за яких студенти стають активними суб'єктами взаємодії, що максимізує показник Student Talking Time (STT);

✓ *модератора дискусій*: виконання ролі посередника, який керує груповою динамікою та стимулює професійну полеміку, мінімізуючи безпосереднє втручання в процес продукування мовлення заради збереження його спонтанності;

✓ *розробника специфічного контенту*: адаптація силабусів (робочих програм) відповідно до динамічних запитів ринку праці та конкретного професійного профілю

групи й дидактичний відбір з методичною обробкою автентичних матеріалів (scaffolding), що дозволяє адаптувати складні професійні тексти до лінгвістичного рівня здобувачів [7, с. 140].

Викладач виступає інструментом інтеграції мовної підготовки з розвитком **надпрофесійних навичок**: формування культури командної роботи через реалізацію групових проєктів іноземною мовою і розвиток критичного мислення через використання мовних інструментів для аналізу, синтезу та верифікації фахової інформації.

Кінцевий етап реалізації компетентнісного підходу у розробці навчальних програм з англійської мови для немовних спеціальностей полягає у створенні штучного іншомовного середовища та впровадженні адекватних систем оцінювання.

Ефективність формування компетентностей залежить від рівня психологічного комфорту та мотивації, тому необхідним є зняття мовного бар'єру (пріоритет змістовної цінності повідомлення над лінгвістичною формою на етапах продукування мовлення) та створення ситуацій «інформаційної недостатності», Information Gap (використання методичних прийомів, що ініціюють природну потребу в обміні даними для розв'язання спільного завдання) [8, с. 198].

Викладач-філолог забезпечує засвоєння логіко-семантичних особливостей професійної мови через: роботу з професійною тезаурусною сіткою (вивчення термінології в контексті стійких колокацій та синтаксичних моделей, характерних для конкретної галузі) й опанування жанрової специфіки (навчання структуризації професійних текстів – анотацій, звітів, специфікацій – згідно з міжнародними стандартами).

Компетентнісний підхід передбачає перехід до оцінювання реальної здатності фахівця діяти:

✓ *Діяльнісний контроль*: оцінювання якості виконання практичного завдання (презентації, участі в дискусії, написання ділового листа) замість перевірки ізольованих граматичних знань.

✓ *Прозорість критеріїв*: застосування дескрипторів, що базуються на успішності комунікації та досягненні прагматичної мети.

✓ *Автономізація оцінювання*: впровадження методів самооцінки (self-assessment) та взаємного оцінювання (peer-assessment) для розвитку рефлексії та професійної відповідальності [6, с. 428; 8, с. 201].

Таким чином, **компетентнісний підхід у системі іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей** зумовлює фундаментальну ревізію всіх компонентів освітнього процесу – від цілепокладання до оцінювання результатів. Перехід від традиційної лінгвоцентричної моделі до діяльнісної дозволяє розглядати іноземну мову не як окрему дисципліну, а як невід'ємний складник професійної придатності майбутнього фахівця.

Ключовими **аспектами** реалізації цього підходу є:

1. *Прагматизація навчання*: Проєктування навчальних програм на основі ретельного аналізу потреб (Needs Analysis) гарантує релевантність контенту реальним викликам ринку праці.

2. *Автентичність середовища*: Використання професійно спрямованих кейсів, симуляцій та автентичних матеріалів забезпечує формування не лише лінгвістичної, а й стратегічної та соціокультурної компетенції.

3. *Функціональна трансформація ролі викладача*: Успіх компетентнісної моделі залежить від здатності викладача адаптуватися до ролей фасилітатора, дизайнера курсу та коуча, який інтегрує мовну підготовку з розвитком м'яких навичок (soft skills).

4. *Результативність оцінювання*: Впровадження методів Performance-based Assessment дозволяє об'єктивно виміряти рівень готовності студента до професійної комунікації, де пріоритетом є успішне розв'язання виробничих завдань [2, р. 18].

Отже, компетентнісний підхід забезпечує конвергенцію мовної та професійної підготовки, що сприяє формуванню конкурентоспроможного фахівця, здатного до безперервного професійного розвитку та ефективного функціонування в умовах глобалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Council of Europe. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 260 p.
2. Dodge L., Bushway L., Long M. A Leader's Guide to Competency-Based Education: From Inception to Implementation. New York : Routledge, 2018. 214 p.
3. Harding K. English for Specific Purposes. Oxford : Oxford University Press, 2007. 170 p.
4. Richards J. C. Key Issues in Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. 842 p.
5. Бакаєва Г. Є., Борисенко О. А., Зуєнок І. І. Програма з англійської мови для професійного спілкування. Київ : Ленвіт, 2005. 119 с.
6. Бондар Л. А. Технологія організації компетентнісного підходу в контексті вищої освіти. Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. 2012. Вип. 34. С. 424-430. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2012_34_60 (дата звернення: 11.01.2026)
7. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. За загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
8. Панасюк Ю. Компетентнісний підхід у викладанні іноземної мови. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2015. № 3. С. 196-202. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnufm_2015_3_38 (дата звернення: 11.01.2026)
9. Якимчук О. Компетентнісний підхід в освіті: українські реалії. Вища освіта України. 2020. № 3. С. 19-25. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-VOV.2020.3\(78\).02](https://doi.org/10.31392/NPU-VOV.2020.3(78).02) (дата звернення: 11.01.2026)

Семенюк Роман,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Антонова Олена,
завідувач кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління,
доктор педагогічних наук, професор
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Житомир, Україна

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ

Стрімкий розвиток цифрових технологій і зростання ролі штучного інтелекту (ШІ) у сучасному суспільстві зумовлюють необхідність трансформації системи професійної підготовки педагогічних кадрів, зокрема і майбутніх вчителів інформатики. Сучасний вчитель має не лише володіти ґрунтовними теоретичними знаннями та практичними навичками, а й бути готовим до використання інноваційних технологій у навчальному процесі. Технології ШІ відкривають нові можливості для персоналізації навчання, автоматизації освітніх процесів, підвищення якості зворотного зв'язку та формування професійних і цифрових компетентностей майбутніх педагогів.

Педагогічний потенціал технологій штучного інтелекту полягає у здатності забезпечувати адаптивність і гнучкість навчального процесу, враховуючи індивідуальні особливості, навчальні потреби та рівень підготовки здобувачів освіти. Інтелектуальні навчальні системи, віртуальні асистенти, чат-боти та аналітичні платформи на основі ШІ створюють умови для формування персоналізованих освітніх траєкторій і підвищення мотивації студентів.

У професійній підготовці майбутнього вчителя інформатики технології ШІ можуть використовуватися для підтримки навчання програмуванню, аналізу алгоритмів, перевірки програмного коду, моделювання навчальних ситуацій і розробки цифрових освітніх ресурсів. Використання таких інструментів сприяє розвитку алгоритмічного та критичного мислення, навичок самостійної навчальної діяльності та дослідницької культури.

Важливою складовою педагогічного потенціалу штучного інтелекту є можливість автоматизованого моніторингу навчальних досягнень студентів і надання оперативного зворотного зв'язку. Це дозволяє майбутнім вчителям аналізувати власний прогрес, виявляти прогалини у знаннях і своєчасно коригувати освітню діяльність.

Ефективне використання технологій штучного інтелекту у професійній підготовці майбутнього вчителя інформатики можливе за умов дотримання низки педагогічних і цифрових методів навчання, підготовка викладачів до роботи з інтелектуальними системами, а також формування у студентів етичної та інформаційної культури. Важливим аспектом є розвиток критичного мислення та усвідомленого використання інструментів ШІ, що дозволяє уникати некритичного копіювання результатів роботи інтелектуальних систем і сприяє формуванню відповідального ставлення до цифрових технологій.

Разом із тим впровадження технологій ШІ потребує формування у студентів відповідального ставлення до їх використання. Майбутні вчителі інформатики мають усвідомлювати етичні аспекти застосування ШІ, питання захисту персональних даних, авторського права та академічної доброчесності. Це зумовлює необхідність включення до освітніх програм відповідних модулів і навчальних курсів.

Технології штучного інтелекту мають значний педагогічний потенціал у професійній підготовці майбутнього вчителя інформатики. Їх інтеграція в освітній процес сприяє підвищенню якості підготовки педагогічних кадрів, розвитку професійних, цифрових і методичних компетентностей, а також формуванню готовності до роботи в умовах цифрової трансформації освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про Освіту». Стаття 42 “Академічна доброчесність”. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/>
2. Ленчук І. Г., Мосіюк О. О. Технології штучного інтелекту для формування критичного мислення учнів старшої школи під час навчання геометрії. Інформаційні технології і засоби навчання. 2025. Т. 107, № 3. С. 20–38. DOI: [10.33407/itlt.v107i3.6165](https://doi.org/10.33407/itlt.v107i3.6165).
3. Мосіюк О. О. Вивчення тривимірної графіки в умовах глобального поширення технологій штучного інтелекту. Педагогічна Академія: наукові записки. 2025. № 24. С. 1–24. DOI: [10.5281/zenodo.17832495](https://doi.org/10.5281/zenodo.17832495).
4. Сікора Я. Б. Адаптивне навчання: сучасні технології у формуванні індивідуальних освітніх траєкторій. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2025. № 57. С. 183–187. DOI: [10.24144/2524-0609.2025.57.183-187](https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.57.183-187).

Стеценко Євген Сергійович

аспірант 2 курсу спеціальності А1 Освітні науки

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

ORCID ID: 0009-0009-7889-4079

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ САМООРГАНІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Використання інструментів штучного інтелекту в освітній діяльності здобувачів вищої освіти перестало бути епізодичним явищем і набуло системного характеру. Генеративні моделі, інтелектуальні системи пошуку та аналізу інформації, автоматизовані засоби створення текстів і навчальних матеріалів дедалі активніше інтегруються в індивідуальні освітні практики здобувачів. Це зумовлює зміну не лише технологій навчання, а й способів організації пізнавальної діяльності та відповідальності за її результати, що безпосередньо пов'язано з проблемою формування академічної культури.

Академічна культура в цих умовах набуває значення внутрішньої готовності здобувача діяти добросовісно, автономно та відповідально в цифровому освітньому середовищі. Як зазначає О. Шинкарук, «академічна культура є способом мислення і діяльності суб'єктів освітнього процесу, що виявляється у їх ставленні до знання, відповідальності та добросовісності» [4, с. 11]. Саме тому проблема використання штучного інтелекту не може розглядатися ізольовано від розвитку академічної культури та навичок самоорганізації навчальної діяльності.

У сучасних наукових дослідженнях академічна культура розглядається як цілісне особистісне утворення, що поєднує систему цінностей, етичних норм, мотиваційних установок і способів організації навчально-пізнавальної діяльності. В. Кубко підкреслює, що «ядром академічної культури виступає система цінностей, на основі яких вибудовуються норми та моделі поведінки в освітньому середовищі» [2, с. 119].

У контексті використання штучного інтелекту академічну культуру доцільно розглядати не лише як засвоєння формальних вимог, а як здатність здобувача здійснювати усвідомлений вибір між власною інтелектуальною діяльністю та технологічною підтримкою. Штучний інтелект може суттєво підвищувати ефективність навчання, однак за відсутності сформованих навичок самоорганізації існує ризик підміни пізнавальної діяльності автоматизованими рішеннями.

М. Бойченко наголошує, що академічна добросовісність ґрунтується на моральній цілісності особистості, оскільки «дотримання академічних принципів є наслідком внутрішньо прийнятої відповідальності за істину та результат пізнання» [1, с. 100]. У цьому сенсі проблема використання штучного інтелекту постає як виклик саме ціннісному виміру академічної культури.

Цифрові інструменти самоорганізації - системи управління навчанням, електронні календарі, планувальники завдань, цифрові портфоліо, сервіси фіксації прогресу й рефлексії - виконують не лише технічну, а й педагогічну функцію. Вони структурують навчальну діяльність, сприяють плануванню освітньої траєкторії та формують навички відповідального ставлення до власних навчальних результатів.

О. Фенцик зазначає, що «розвиток навичок самостійної організації навчальної діяльності є необхідною умовою формування відповідального ставлення до професійного й академічного зростання» [3, с. 199]. У поєднанні з використанням штучного інтелекту цифрові інструменти самоорганізації дозволяють здобувачам чітко розмежовувати етапи власної інтелектуальної роботи та етапи технологічної підтримки.

Таким чином, цифрова самоорганізація виступає механізмом збереження академічної автономії здобувача в умовах активного використання інструментів штучного інтелекту.

Особливістю використання штучного інтелекту в освітній діяльності здобувачів є те, що межа між допоміжною функцією технології та підміною пізнавальної діяльності часто залишається не усвідомленою. У цьому контексті самоорганізація виступає механізмом внутрішнього контролю, що дозволяє здобувачеві визначати допустимі межі застосування ШІ та усвідомлювати власну відповідальність за кінцевий результат навчальної роботи.

У рекомендаціях UNESCO зазначається, що використання генеративного штучного інтелекту в освіті має ґрунтуватися на принципах відповідальності, прозорості та академічної доброчесності. Це передбачає розвиток у здобувачів здатності критично оцінювати результати, отримані за допомогою ШІ, та інтегрувати ці інструменти в навчання без втрати самостійності.

Таким чином, штучний інтелект виступає не лише технологічним викликом, а й чинником актуалізації потреби в цілеспрямованому формуванні академічної культури.

Проблема використання штучного інтелекту у вищій освіті виходить за межі технічного забезпечення навчального процесу та набуває виразного ціннісного виміру. Цифрові інструменти самоорганізації здобувачів створюють умови для формування відповідального, усвідомленого та академічно доброчесного використання ШІ. Саме через поєднання навичок самоорганізації та етичного ставлення до цифрових технологій забезпечується розвиток академічної культури та підвищення якості освітніх результатів у вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко М. І. Інституційні засади академічної доброчесності: філософська та правова концептуалізація. *Філософія освіти*. 2019. № 1. С. 97–114.
2. Кубко В. П. Аксіологічний вимір академічної культури. *Культурологічний альманах*. 2022. Вип. 4. С. 118–124.
3. Фенцик О. М. Роль академічної культури у процесі професійної підготовки майбутнього педагога. *Science, Education, Innovation: Topical Issues and Modern Aspects*. Таллінн, 2023. С. 198–200.
4. Шинкарук О. Формування культури академічної доброчесності здобувачів вищої освіти. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*. 2025. Т. 13, № 3. С. 9–22.
5. UNESCO. *Guidance for generative AI in education and research*. Paris, 2023.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Андрієті А.В.

Національна академія Служби безпеки України

Кранівіна Н.В.

Національна академія Служби безпеки України

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ МІФОТВОРЧОСТІ

Сучасна психологічна наука володіє широким масивом досліджень з проблеми етнокультурної міфотворчості, котра є складним соціально-психологічним феноменом. Він детермінується саме тим, що поєднує соціальні та психологічні аспекти, впливаючи на формування національної ідентичності, групової консолідації та збереження культурних традицій.

Етнокультурну міфотворчості особистості вивчали різні вчені в галузях антропології, міфології, філософії, етнології та психології. Серед них: швейцарський психоаналітик, засновник аналітичної психології К. Юнг, який вважав, що міф – це не ілюзія або вигадка, а історична необхідність, міфи створюються не тільки для пояснення навколишнього світу, а й для того, щоб встановити з цим світом контакт; французький дослідник Л. Леві-Брюль, який розглядав міф як стадію розвитку свідомості; американсько-німецький психолог Е. Еріксон, який розробив поняття «ідентичності особистості» як зв'язку людини з навколишнім соціальним світом, що включає етнокультурні аспекти; американський психолог, засновник гуманістичної психології А. Маслоу, ідеї якого про самоактуалізацію та самовираження також можуть бути застосовані до розуміння етнокультурної міфотворчості та ін.

Феномен етнокультурної міфотворчості особистості активно досліджували такі українські вчені, як: І. Білявський, В. Васютинський, О. Гриценко, О. Донченко, Т. Ковалевська, С. Кримський, О. Лозова, В. Перегуда, В. Роменець, В. Татенко, Т. Титаренко, Т. Яблонська, Н. Яковенко, О. Яремчук та ін.

Наукові дослідження О. Яремчук, що охоплюють психологічний аспект етнокультурної міфотворчості, викладені в її докторській дисертації та низці наукових робіт. Згідно з її концепцією, «етнокультурна міфотворчість – це процес створення суб'єктивного міфологічного простору (індивідуального авторського міфу), який корелює з певним типом культурно-історичного, етносоціального та екзистенціального досвіду» [1, с. 346].

Відповідно до наукових доробків О. Лозової, Т. Яблонської та О. Яремчук центральною ідеєю соціально-психологічної концепції етнокультурної міфотворчості особистості є можливість досягнення розвитку людини в культурі шляхом спільного вчинку етнокультурної міфотворчості.

Зокрема, сутність соціально-психологічної концепції етнокультурної міфотворчості особистості сформульовано наступним чином: етнокультурна міфотворчість – це синтетичне і багаторівневе явище, що відображує здатність людини розпізнавати архетипово-символічні змісти і, взаємодіючи з ними, розкривати свій культурно-історичний і соціально-психологічний потенціал. Етнокультурна міфотворчість виступає важливою формою пізнання, самоактуалізації, саморозвитку та самоздійснення особистості, особливо в умовах культурної глобалізації. У процесі спільного вчинку етнокультурної міфотворчості створюються ціннісно-сміслові та предметно-дієві передумови консолідації етнонаціональної спільноти. Етнокультурна міфотворчість ґрунтується на індивідуальному авторському міфотворенні, яке узгоджує етнокультурну картину світу та індивідуальний образ світу суб'єкта і лежить в основі формування та розвитку національного міфу, оскільки відображає взаємозв'язок ментальності особистості як суб'єкта й етносу як колективного суб'єкта [2].

У свою чергу, основними сферами застосування соціально-психологічної концепції етнокультурної міфотворчості особистості є такі: створення нового ціннісно-сміслового простору особистості та етнічної спільноти шляхом спільного вчинку етнокультурної міфотворчості; формування ідентичності особистості та спільноти шляхом етнокультурної міфотворчості в мультикультурних регіонах; історичне самопроєктування суб'єкта культуротворчості [2].

Виявлення соціально-психологічних механізмів актуалізації етнокультурної міфотворчості особистості базувалося на зв'язку психо-естетичних та морально-ціннісних її складових, які оприяновалися у спільному вчинку як особливої системи взаємостосунків та взаємодії між людьми [1].

Т. Ковалевська, досліджуючи особливості політичної міфології в українському суспільстві, зазначає, що міфотворчість в Україні за сучасних умов виявляється через низку нових міфологем – «відродження», «європейський вибір», «помста окупантам», а також через архаїстику – відродження козацьких традицій, звернення до джерел трипільської культури, язичницького міфу тощо. У колективній свідомості української нації укорінилися політичні міфи, орієнтовані на європейське майбутнє України. Обґрунтування подібного підходу можна знайти ще у М. Грушевського, який виділяв в українців таку психологічну рису як почуття власної гідності, що наближає українця до цінностей західноєвропейської культури [3].

Під час роботи П'ятого круглого столу «Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті» (25 жовтня 2021 року), де розглядалися актуальні питання впливу історичної нарації на національну свідомість українців, В. Перегуда зазначив, що у новітніх дослідженнях міф часто розглядається, як альтернатива науковому мисленню і невід'ємна складова сучасної культури. Яскравим прикладом впливу міфу на розвиток культури є славнозвісний уманський парк «Софіївка», який побудований на основі грецьких міфів та до сьогоднішнього дня є невичерпаним джерелом натхнення для творчих особистостей [4].

Найбільш узагальнено українська міфотворчість та міфологія опрацьовані в теоретичних працях О. Гриценка, у яких вчений визначає провідні засади української

національної міфотворчості, виокремлює суспільні міфи, що існують на рівні загальної української свідомості [5].

Отже, етнокультурну міфотворчість можна розглядати як певний процес створення суб'єктивного міфологічного простору, котрий ґрунтується на спільному етнокультурному та історичному досвіді й відображається в символах, творах, поведінці тощо. Зазначений феномен пов'язаний зі створенням міфів, котрі допомагають формувати колективну ідентичність, світогляд та цінності етносу.

Міфи надають пояснення походження світу, людини та суспільства, допомагають зрозуміти процеси життєдіяльності, що дозволяє людям відчувати себе більш захищеними і контролювати своє власне сприйняття реальності.

Через спільне переживання міфів та дотримання пов'язаних з ними ритуалів формується соціальна згуртованість. Саме міфи об'єднують людей навколо спільних цінностей, історії та цілей, зміцнюючи міжособистісні зв'язки всередині соціальної групи.

Міфи також відіграють значну роль у формуванні ставлення до інших етнічних груп. Ключовими факторами виступають етнічна ідентичність, національні стереотипи, культурні відмінності та етнополітика.

Міфи створюються та поширюються на основі колективної свідомості та історичної пам'яті, що пов'язано з переосмислення минулого та спільним емоційним переживанням.

Модель створення міфів успішно працює на етапі, коли люди в суспільстві об'єднуються та мотивуються спільною метою.

Зважаючи на вищевикладене, можна зробити висновок, що етнокультурна міфотворчість особистості:

- це складний і багатогранний феномен, що відображає здатність людини творити символічну реальність, яка, в свою чергу, формує світогляд, систему цінностей та ідентичність етнічної спільноти, це;
- процес, котрий актуалізує культурно-історичну спадщину в сучасних реаліях;
- це важливий механізм пізнання, самоактуалізації, саморозвитку та самореалізації особистості, особливо в умовах глобалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

---

1. Яремчук О. В. Психологія етнокультурної міфотворчості особистості : монографія. Одеса : Фенікс, 2016. 431 с.
2. Лозова О. М., Яремчук О. В., Яблонська Т. М. Етнопсихологічний вимір України: семіоз, міфотворчість, ідентичність : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2014. 194 с.
3. Ковалевська Т. А. Особливості політичної міфології в українському суспільстві. Науковий журнал «Політікум». 2024. Випуск 2. С. 106-112.
4. Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті : матеріали П'ятого круглого столу круглого столу (з міжнародною участю). Спецпроект «Історична нарація та її вплив на національну свідомість українців»; (25 жовтня 2021 р.). [Електронний ресурс] / наукова редакція О.В. Яремчук, В.М. Саєнка. – Київ : ІСПП НАПН України, 2021. 159 с.
6. Гриценко О. А. «Своя мудрість» : національні міфології та «громадянська релігія» в Україні. Київ : УЦКД, 1998. 183 с.

Архангельська М.В.

аспірантка Інституту психології імені Г. С. Костюка

Національної академії педагогічних наук України,

м. Київ

КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах війни в Україні особливої актуальності набуває проблема підготовки фахівців, здатних надавати якісну, науково обґрунтовану психологічну допомогу населенню. Тривале перебування громадян у ситуації небезпеки, вимушене переміщення, досвід травматичних подій та хронічний стрес зумовлюють зростання кількості осіб із тривожно-депресивними розладами, посттравматичним стресовим розладом та іншими проявами психічної дезадаптації. Потреби у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки є значними та продовжують зростати, що підвищує вимоги до професійної підготовки психологів і психотерапевтів [1; 2].

Воєнні дії формують контекст тривалого, непередбачуваного та частково неконтрольованого стресу, який змінює не лише запити клієнтів, а й логіку психотерапевтичної роботи. Типовими стають скарги на фонову тривогу за близьких, порушення сну, емоційне виснаження, «перемикання» між періодами напруженої мобілізації та знесилення, а також когнітивні викривлення, зокрема катастрофізацію та переоцінку загроз. У таких умовах когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) визнається доказово ефективним підходом для роботи з тривожними та депресивними розладами [3; 4], а також демонструє ефективність у широкому спектрі психічних порушень за узагальненнями метааналітичних даних [5]. Для систем охорони здоров'я та кризових контекстів КПТ є привабливою завдяки структурованості, логіці, орієнтації на навички самопомогі та можливості застосування у форматах короткострокових інтервенцій [6].

Ефективна професійна підготовка психологів у сфері КПТ ґрунтується на поєднанні сучасних наукових підходів, практикоорієнтованого навчання та врахуванні особливостей освіти дорослих. Методологічно значущими є положення теорії досвідного навчання К. Левіна та Д. Колба, а також концепції андрагогіки М. Ноулза, які розглядають досвід слухачів як ключове джерело пізнання, а навчальний процес – як циклічну взаємодію досвіду, рефлексії, осмислення та практичного застосування знань [8; 9; 10; 11]. Для підготовки КПТ фахівця це означає, що навчання має включати: (1) засвоєння теорії, (2) тренування навичок на моделях і кейсах, (3) супервізійний розбір реальної практики, (4) рефлексію професійної позиції та етичних меж.

Відповідно до стандартів Європейської асоціації з поведінкової та когнітивної терапії (ЕАВСТ), базова підготовка має поєднувати теоретичний компонент, розвиток практичних навичок, регулярну супервізію, етичні принципи та формування здатності до саморефлексії [11; 12]. Довгострокові, комплексні програми підготовки з достатнім обсягом

супервізованої практики є тривалими та потребують значних ресурсів [11; 12]. За таких обставин постає потреба у поетапній моделі підготовки, в межах якої короткостроковий базовий курс може виконувати функцію базового етапу підготовки: формувати мінімально необхідну рамку КПП мислення, базові навички стабілізації та роботи з тривогою. Подальше професійне зростання фахівця відбувається шляхом продовження навчання у триваліших сертифікаційних програмах, що забезпечує поступове підвищення рівня компетентності та розширення спектра професійних втручань [11].

Повноформатні програми підготовки з достатнім обсягом супервізованої практики є тривалими та ресурсомісткими [11; 12]. В умовах війни це актуалізує потребу у поетапній моделі підготовки, де короткостроковий базовий курс може виконувати роль «першої ланки», формувати мінімально необхідну рамку КПП мислення, навички стабілізації та роботи з тривогою, після чого фахівець продовжує навчання у довших сертифікаційних програмах зі зростанням компетентності та розширенням спектра професійних втручань [11].

Окремого значення набуває питання професійної витривалості психолога як здатності зберігати ефективність у ситуаціях небезпеки й невизначеності. У межах підготовки з КПП перспективним є навчання, в якому майбутній фахівець не лише опановує техніки для роботи з клієнтом, а й застосовує їх для власної саморегуляції [7]. Зокрема, використання КПП-інструментів самопомоги (щоденник думок, перевірка доказів, робота з катастрофізацією, планування поведінкових кроків і відновлювальних активностей) може підсилювати ресурсність, стабілізувати когнітивну ясність і знижувати ризики емоційного виснаження в умовах спільної травматизації [6]. Таким чином формується не лише «технічна» компетентність, а й метакомпетентності: клінічне судження, гнучкість у виборі втручань, здатність витримувати невизначеність, а також підтримувати колаборативну, дослідницьку позицію в роботі з клієнтом.

Отже, когнітивно-поведінковий підхід у професійній підготовці психологів поєднує доказовість, структурованість і відповідність актуальним запитам психологічної допомоги [4; 5; 6]. Поетапна професійна підготовка фахівців, що передбачає базове навчання, подальші програми із супервізійним супроводом і застосування практик когнітивно-поведінкової саморегуляції, сприяє підвищенню якості психологічних послуг та готовності до професійної діяльності в умовах тривалої невизначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. World Health Organization. (2023). WHO 2023 Emergency Appeal: Ukraine & refugee response (PDF). https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/emergencies/2023/who-ukraine-emergency-appeal.pdf?download=true&sfvrsn=f5a87fcc_3
2. World Health Organization Regional Office for Europe. (2025, February 24). Three years of war: rising demand for mental health support, trauma care and rehabilitation. <https://www.who.int/europe/news/item/24-02-2025-three-years-of-war-rising-demand-for-mental-health-support-trauma-care-and-rehabilitation>
3. Hofmann, S. G., & Smits, J. A. J. (2008). Cognitive-behavioral therapy for adult anxiety disorders: A meta-analysis of randomized placebo-controlled trials. *Journal of Clinical Psychiatry*, 69(4), 621–632. <https://doi.org/10.4088/JCP.v69n0415>

4. Cuijpers, P., et al. (2013). A meta-analysis of cognitive-behavioural therapy for adult depression, alone and in comparison with other treatments. doi: 10.1177/070674371305800702
5. Butler, A. C., Chapman, J. E., Forman, E. M., & Beck, A. T. (2006). The empirical status of cognitive-behavioral therapy: A review of meta-analyses.
6. Вестбрук Д., Кеннерлі, Г., Кірк, Д. (2021). Вступ у когнітивно-поведінкову терапію. Львів: Галицька Видавнича Спілка.
7. Beck, J. S. (2005). Cognitive therapy for challenging problems: What to do when the basics don't work. New York: Guilford Press.
8. National Institute for Health and Care Excellence. (2011). Generalised anxiety disorder and panic disorder in adults: Management. <https://www.nice.org.uk/guidance/cg113>
9. Lewin, K. (1946). Action research and minority problems. *Journal of Social Issues*, 2(4), 34–46.
10. Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.
11. Knowles, M. S. (1980). *The modern practice of adult education: From pedagogy to andragogy*. Cambridge Adult Education.
12. European Association for Behavioural and Cognitive Therapies. Training standards. <https://eabct.eu/training-and-accreditation/training-standards/>

Івасенко Олександр Олегович
*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
аспірант*

САМОЗМІНЮВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕЖІ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Сучасні соціокультурні умови характеризуються високою мінливістю, невизначеністю та підвищеними вимогами до адаптивності й відповідальності особистості за власний життєвий шлях. У цих умовах актуалізується проблема самозмінювання як здатності людини не лише пристосовуватися до зовнішніх обставин, а й свідомо ініціювати внутрішні трансформації, спрямовані на узгодження власного Я з викликами середовища та особистісними цінностями.

Попри активне використання поняття «самозмінювання» у науковому та прикладному психологічному дискурсі, воно залишається концептуально розмитим, часто ототожнюється з саморозвитком або особистісним зростанням і потребує чіткого теоретичного окреслення. Це зумовлює необхідність системного аналізу феномену самозмінювання особистості та визначення його місця у структурі психологічного знання.

Проблематика особистісних змін представлена у працях вітчизняних і зарубіжних учених у різних теоретичних площинах. У гуманістичній психології А. Маслоу та К. Роджерс акцентували на внутрішній тенденції до зростання та самоактуалізації. О. Леонтьев та С. Рубінштейн, які досліджували діяльнісний підхід, розглядали особистісні зміни як результат включеності суб'єкта в діяльність і перебудови мотиваційної сфери [1;2].

Екзистенційні психологи В. Франкл та Р. Мей інтерпретували самозмінювання крізь призму вибору, відповідальності та смислотворення. У когнітивно-поведінкових моделях А. Бек та А. Бандура пов'язують зміни особистості з трансформацією дисфункційних переконань і формуванням нових патернів поведінки. Водночас суб'єктний підхід Т. Титаренка підкреслює активну, авторську позицію особистості у процесі власних змін [3;4].

Незважаючи на значний науковий доробок, самозмінювання рідко виступає як самостійний предмет аналізу, що зумовлює фрагментарність його теоретичних інтерпретацій.

Метою нашого дослідження є теоретичне осмислення феномену самозмінювання особистості, визначення його концептуальних меж та аналіз основних психологічних інтерпретацій у межах провідних наукових підходів.

Самозмінювання особистості доцільно розглядати як процес свідомо ініційованих внутрішніх перетворень, спрямованих на зміну способів самосприйняття, мислення, емоційного реагування та поведінки відповідно до усвідомлених цілей і цінностей. На відміну від саморозвитку, який може мати спонтанний або еволюційний характер, самозмінювання передбачає акт внутрішнього рішення та відповідальності за результат змін.

Важливо відмежовувати самозмінювання від саморегуляції, що здебільшого спрямована на підтримання стабільності психічних станів, та від особистісного зростання, яке не завжди включає кризовий або трансформаційний компонент. Самозмінювання, натомість, часто актуалізується у ситуаціях життєвих переломів, професійних криз або екзистенційного вибору.

У гуманістичному підході самозмінювання розглядається як розкриття автентичного потенціалу особистості та рух у напрямі конгруентності між досвідом і Я-концепцією. Тут ключову роль відіграють усвідомлення, прийняття себе та внутрішня мотивація до змін.

Діяльнісна парадигма інтерпретує самозмінювання як результат перебудови системи діяльностей і мотивів. Зміни особистості відбуваються через зміну провідної діяльності, що опосередковує розвиток свідомості та самосвідомості.

Екзистенційний підхід акцентує увагу на смисловому вимірі самозмінювання. Особистісні трансформації постають як наслідок усвідомлення екзистенційних даностей буття та прийняття відповідального вибору щодо власного життя [4].

У когнітивно-поведінковій традиції самозмінювання пов'язується з цілеспрямованою роботою над переконаннями, автоматичними думками та поведінковими стратегіями. Тут воно набуває технологічно структурованого характеру [1].

Суб'єктно-вчинковий підхід розглядає самозмінювання як вчинок — акт самотворення, у якому особистість виступає автором власної життєвої історії. Саме вчинок інтегрує мотиваційний, ціннісний та смисловий виміри змін.

Самозмінювання є важливим індикатором сформованості суб'єктності, що проявляється у здатності до рефлексії, самодетермінації та відповідальності за власний розвиток. Чим вищий рівень суб'єктності, тим більш усвідомленими, послідовними та ціннісно зорієнтованими стають процеси самозмінювання.

Висновки. Отже, самозмінювання особистості постає складним багатовимірним феноменом, що поєднує когнітивні, емоційні, мотиваційні та смислові компоненти. Його концептуальні межі визначаються свідомою ініціацією змін, рефлексивністю та ціннісною зумовленістю. Аналіз провідних психологічних підходів засвідчує відсутність єдиної інтерпретаційної моделі, що водночас відкриває перспективи для інтегративних досліджень.

Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на емпіричне вивчення механізмів самозмінювання в контексті професійного саморозвитку, кризових періодів життєвого шляху та психокорекційних практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бек А. Когнітивна терапія депресії: теоретична рефлексія та особисті роздуми. Психологія і суспільство, 2019. № 1. С. 90-100.
2. Роджерс К. Погляд на психотерапію. Становлення людини. Київ, 2001. С.57-59.
3. Франкл Віктор. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків, 2023. 159 с.
4. Швалб, Ю. Мотиваційні підстави життєдіяльності особистості. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія, 2018, с.60-64. <https://psychology.bulletin.knu.ua/article/view/7699>

Кулак Олександра Іванівна

*здобувач освіти другого (магістерського) рівня
спеціальності 053 «Психологія»*

*Харківського національного університету внутрішніх справ,
лейтенант поліції*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5981-9545>

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Агресивна поведінка неповнолітніх правопорушників залишається однією з найбільш актуальних проблем сучасної психології, педагогіки та кримінології, оскільки вона не лише ускладнює процес соціальної адаптації підлітків, але й суттєво підвищує ризик рецидивної злочинної поведінки. Особлива увага до цієї проблеми зумовлена тим, що агресія в підлітковому віці часто виступає не ізольованим проявом, а результатом складної взаємодії індивідуально-психологічних та соціальних чинників.

Актуальність дослідження психологічних чинників агресивної поведінки неповнолітніх правопорушників посилюється сучасними соціально-політичними та економічними умовами. Зокрема, вплив воєнних дій, хронічних стресогенних факторів, психоемоційного виснаження та дезорганізації сімейного середовища істотно підвищує рівень тривожності, фрустрації та внутрішньої напруги у підлітків. За відсутності належної психологічної підтримки ці стани нерідко трансформуються в агресивні реакції, спрямовані як на оточення, так і на саму особистість.

Таким чином, дослідження психологічних чинників агресивної поведінки неповнолітніх правопорушників є необхідною передумовою для розроблення ефективних профілактичних та корекційних програм, спрямованих на зниження рівня агресії, попередження повторних правопорушень та забезпечення успішної соціальної реінтеграції підлітків.

Агресивна поведінка неповнолітніх правопорушників є складним соціально-психологічним та кримінологічним феноменом, що має стійку тенденцію до відтворення та істотно впливає на рівень злочинності в державі. У кримінологічних дослідженнях **агресія** розглядається як один із провідних чинників формування злочинної мотивації неповнолітніх та переходу від ситуативних девіантних проявів до стійкої протиправної поведінки [1]. Саме агресивні реакції часто виступають безпосереднім механізмом реалізації насильницьких і корисливо-насильницьких правопорушень у підлітковому середовищі.

Згідно з узагальненими даними Міністерства внутрішніх справ України, частка кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми, стабільно становить близько 10 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів, при цьому значна частина з них має насильницький або конфліктний характер. У структурі ювенальної злочинності переважають крадіжки, грабежі, хуліганські дії та злочини, пов'язані з умисним

спричиненням тілесних ушкоджень, що прямо вказує на домінування агресивних форм поведінки як способу розв'язання міжособистісних і соціальних конфліктів [2].

Теоретичне обґрунтування психологічних механізмів агресії подається в межах фрустраційно-агресивної теорії Дж. Долларда та Л. Берковіца, відповідно до якої агресія виникає як реакція на блокування значущих потреб або неможливість досягнення бажаних цілей [3]. У кримінологічному контексті це положення набуває особливої значущості, оскільки неповнолітні правопорушники часто перебувають у ситуації соціальної депривації, сімейної дезорганізації, освітньої неуспішності та обмежених життєвих перспектив. За таких умов агресивна поведінка стає засобом компенсації почуття безсилля та фрустрації, а також способом самоствердження через протиправні дії.

Вагомий внесок у розуміння механізмів формування агресивної поведінки зробив соціально-навчальний підхід А. Бандури, згідно з яким агресія засвоюється шляхом спостереження та наслідування моделей поведінки, що отримують підкріплення у значущому соціальному середовищі [4]. Кримінологічні спостереження підтверджують, що значна частина неповнолітніх правопорушників виховується в умовах, де насильство є звичним способом взаємодії — у дисфункційних сім'ях, криміногенних мікрогрупах або середовищі однокласників із девіантними нормами. Це сприяє формуванню стійких агресивних установок і знижує внутрішні психологічні бар'єри щодо вчинення злочину.

Українські дослідники у сфері юридичної та кримінальної психології наголошують, що агресивна поведінка неповнолітніх правопорушників зумовлена поєднанням психологічної незрілості, імпульсивності, зниженого рівня самоконтролю та деформації ціннісно-нормативної сфери [1; 2]. Аналіз судової практики свідчить, що у справах щодо насильницьких злочинів, учинених неповнолітніми, часто фіксується неспроможність підлітків прогнозувати правові наслідки власних дій, а також домінування афективних реакцій над раціональним контролем поведінки.

Окремого значення у сучасних умовах набуває психотравматичний підхід до аналізу агресивної поведінки. Згідно з дослідженнями Б. ван дер Колка, хронічний стрес і травматичний досвід порушують механізми емоційної регуляції та підвищують рівень реактивної агресії, яка може проявлятися у формі імпульсивних і насильницьких дій [5]. В українських реаліях цей чинник суттєво посилюється впливом воєнних дій, втрати близьких, вимушеного переміщення та тривалого перебування у стані небезпеки.

Як зазначає Т. Титаренко, у підлітків, які переживають тривалий психоемоційний стрес, агресія часто виконує захисну функцію, спрямовану на збереження цілісності особистості в умовах дестабілізованого життєвого простору [6]. За відсутності своєчасної психологічної допомоги та корекційного впливу така агресія може набути стійкого асоціального та криміногенного характеру, що підтверджується повторністю правопорушень у ювенальній злочинності.

Таким чином, агресивна поведінка неповнолітніх правопорушників формується під впливом комплексу психологічних, криміногенних і психотравматичних чинників, а її поширеність підтверджується офіційними статистичними даними та судовою практикою. Це зумовлює необхідність комплексного міждисциплінарного підходу до профілактики та корекції агресії, спрямованого на зниження рівня повторної злочинності та забезпечення ефективної ресоціалізації неповнолітніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

---

1. Костицький М. В. Психологія злочинної поведінки : навч. посіб. Київ : Атіка, 2011. 320 с.
2. Васильєв В. Л. Юридична психологія : підручник. Київ : Алерта, 2016. 448 с.
3. Berkowitz L. Aggression: Its Causes, Consequences, and Control. New York : McGraw-Hill, 1993. 485 p.
4. Bandura A. Aggression: A Social Learning Analysis. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall, 1973. 390 p.
5. Van der Kolk B. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York : Viking, 2014. 464 p.
6. Титаренко Т. М. Психологія життєстійкості особистості. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. 360 с.

СОЦІАЛЬНІ НАУКИ

Гулівець Владислав Андрійович

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Соціальна відповідальність бізнесу в сучасній економічній науці сформувалася як окремих соціально-економічний інститут. Вона інтегрована у систему корпоративного управління та пов'язана з практичною діяльністю підприємств [1]. Спочатку соціальна відповідальність існувала у формі поодиноких благодійних ініціатив. Згодом вона набула системного характеру. Сьогодні вона охоплює сукупність норм, стандартів і управлінських механізмів, які визначають межі допустимої господарської поведінки та рівень відповідальності бізнесу перед заінтересованими сторонами.

Еволюція соціальної відповідальності бізнесу відбувалася разом зі зміною домінуючих економічних підходів. Неокласична модель зосереджувалася на максимізації прибутку. Натомість стейкхолдерський, інституційний та ресурсно-орієнтований підходи розширили уявлення про роль підприємства. Бізнес почали розглядати як економічного суб'єкта, вбудованого у соціальне середовище. Його діяльність має економічні, соціальні та екологічні наслідки [2]. Із 2010-х років соціальна відповідальність бізнесу набуває ознак формалізованого інституту, поширюється нефінансова звітність та відбувається стандартизація управлінських практик.

Повномасштабна війна в Україні суттєво змінила зміст соціальної відповідальності бізнесу. У воєнних умовах вона виходить за межі класичних теоретичних моделей. Соціальна відповідальність набуває функціонального та безпекового характеру. Підприємства виконують не лише економічні завдання, а й беруть участь у забезпеченні критичної інфраструктури, гуманітарної логістики та соціального захисту населення. Бізнес також сприяє підтриманню інституційної стабільності, що змінює його роль у воєнній економіці з ринкового учасника до суб'єкта підтримки соціальних процесів.

Оцінювання соціальної відповідальності бізнесу в умовах війни потребує розширеного методологічного підходу, що поєднує економічні, інституційні, гуманітарні та безпекові критерії. У дослідженні узагальнено ризик-орієнтований підхід, модель створення кризової цінності, стейкхолдерсько-гуманітарну парадигму та інституційно-середовищну модель [4]. Війна розширює коло заінтересованих сторін бізнесу, до яких належать внутрішньо переміщені особи, громади прифронтових територій, гуманітарні організації та органи державного кризового управління, що зумовлює потребу у нових показниках оцінювання соціального впливу [3].

На прикладі компанії «Rozetka» проаналізовано основні соціально-економічні виклики воєнного періоду, серед яких руйнація логістичних ланцюгів, зміна структури попиту та зростання операційних витрат. Значно підвищилися ризики для безпеки персоналу та посилилася регуляторна нестабільність, виникла потреба у прискореній цифровій адаптації. Емпіричний аналіз свідчить, що ключовими чинниками стійкості

бізнесу стали гнучкість управлінських рішень, системне управління ризиками та збереження людського капіталу. Важливу роль відіграла також формалізація соціально відповідальної діяльності.

Воєнні умови спричинили трансформацію стратегій корпоративної соціальної відповідальності. У діяльності компанії «Rozetka» простежується формування гібридної моделі відповідальності, що поєднує гуманітарний, економічний, політичний та інституційний виміри. Компанія виконує функції гуманітарного координаційного центру, забезпечуючи доступ до товарів першої необхідності, підтримує Збройні Сили України та співпрацює з волонтерськими організаціями, водночас зберігаючи робочі місця й стабільність цифрової інфраструктури.

Соціальний капітал компанії «Rozetka» розглянуто як стратегічний ресурс у кризових умовах, що охоплює довіру, репутацію, мережу партнерських зв'язків та внутрішню згуртованість персоналу. На основі сучасних підходів доведено, що високий рівень соціального капіталу сприяв безперервності операційної діяльності, підтримці малого й середнього бізнесу та збереженню лояльності споживачів [3].

У практичному аспекті обґрунтовано доцільність виокремлення реактивної та стратегічної моделей соціальної відповідальності бізнесу у період війни. Реактивна модель спрямована на екстрене гуманітарне реагування, а стратегічна модель передбачає системне впровадження соціальної відповідальності у ключові управлінські процеси: стратегічне планування, кадрову політику, логістику та цифрові рішення й управління ризиками. Досвід «Rozetka» свідчить про поступовий перехід до стратегічної моделі.

Отже, соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни виступає важливим інститутом підтримки суспільних і економічних процесів. Вона змінює роль бізнесу та посилює його соціальні функції, що сприяє частковому згладжуванню наслідків інституційних втрат і зниженню соціальних ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Ніколаєнко І.В. Етика та соціальна відповідальність бізнесу // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». — 2025. — DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.32.2025.328553>.
2. Огінок С.В., Когут М.В., Когут А.В. Етика та корпоративна соціальна відповідальність у міжнародному бізнесі // Київський економічний науковий журнал. — 2024. — DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-4-24>.
3. Гривківська О.В., Король О.А., Фільченко І.Ю., Дудковський Т.Г., Братух В.В. Соціальна відповідальність українського бізнесу в умовах невизначеності // Київський економічний науковий журнал. — 2024. — DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-7-8>.
4. Butyrskiy O. State policy in the field of socially responsible business development: foreign experience for Ukraine // Economics. Management. Innovations. — 2024. — DOI: [https://doi.org/10.35433/ISSN2410-3748-2024-1\(36\)-1](https://doi.org/10.35433/ISSN2410-3748-2024-1(36)-1)

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Мельник Олександр Васильович

к. т. н., доцент кафедри програмного забезпечення

Вінницький національний технічний університет

vinncei@gmail.com

АЛГОРИТМ ПОШУКУ ШЛЯХУ НА ГЕКСАГОНАЛЬНОМУ РАСТРІ З ЗАСОСУВАННЯМ МАТРИЦІ ЗВ'ЯЗНОСТІ

В комп'ютерних іграх пошук шляху є одна з найбільш популярних та складних задача комп'ютерній ігровій індустрії [1]. Складність задачі полягає в тому, що її необхідно вирішувати в режимі реального часу, при цьому завжди існує обмежений доступу до пам'яті та ресурсів процесора, оскільки мають опрацьовуватись більш затратні задачі графіки, рендерингу і інше. Тому пошук шляху для руху персонажів на великих ігрових картах створює критичні точки у швидкодії, графічному відображенні та продуктивності [2].

Задача знаходження шляху від початкової точки до точки призначення може мати ряд різних рішень, та мають обов'язково бути виконані такі умови – запропоновано спосіб дістатися від початкової точки до точки призначення; запропоновано спосіб обійти перешкоди на шляху; запропоновано спосіб якнайшвидше знайти шлях [3].

Коли під час виконання задачі знаходження шляху виникнуть непрохідні точки і точку призначення не буде досягнуто, потрібно проаналізувати точки в яких не виконалась передумова і змінити маршрут [4]. Якщо і у випадку зміни маршруту сусідні точки, через які спрямований шлях, теж будуть непрохідні, то шлях між заданими точками прокласти неможливо.

Покроковий алгоритм

Гексагональний растр, на якому необхідно провести пошук шляху, подається у вигляді зв'язного графу (рис. 1).

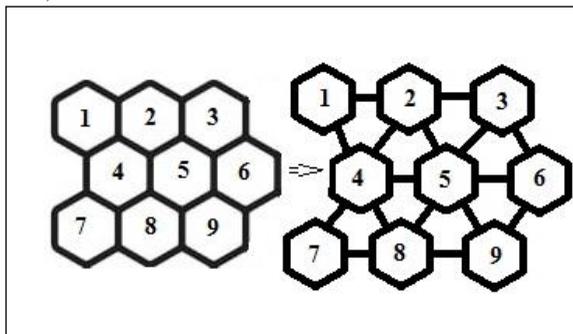

Рисунок 1 - Представлення гексагонального растру у виді зв'язного графу

Зв'язний граф записується у формі двовірної матриці (рис.2).

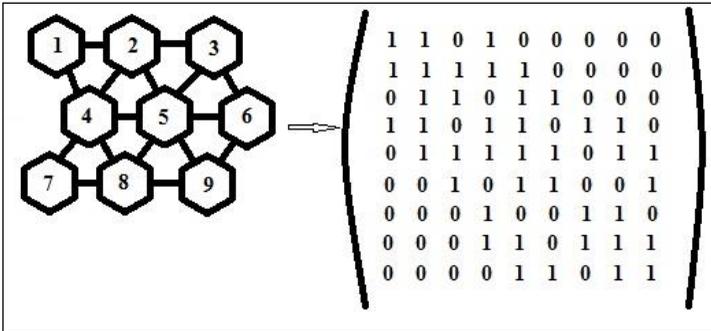

Рисунок 2 - Представлення зв'язного графу у виді матриці

Цифра “1” у матриці зв'язності вказує на наявність шляху між точками, а “0” – відсутність шляху. Використовуючи такі матриці можна легко визначати наявність шляху між визначеними вершинами зв'язного графа, а значить і наявність шляху між точками. Вершини уявних квадратів на матриці зв'язності, в яких у вершинах значення цифра “1” - означає наявність шляху між точками на (рис. 3).

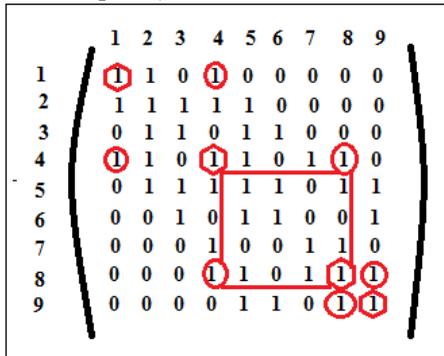

Рисунок 3 - Шлях між точками на матриці зв'язності

На першому етапі з обох точок, які розташовані на шляху визначається можливий шлях в зустрічному напрямку і точки, які найближчі на цьому шляху. На наступних етапах повторюється така ж процедура в якій початковими точками виступають ті, що визначені на першому етапі. Такі дії повторюють до знаходження прямого зв'язку між точками призначення.

Такий спосіб пошуку шляху зручний та оптимальний для комп'ютерної обробки і обчислень програмними засобами.

Висновок: Запропоновано алгоритм пошуку шляху на гексагональному растрі. Також запропоновано представлення поля гексагональних комірок у виді зв'язного графу та перетворення у двовимірну матрицю, для кращої обробки програмними засобами, та для виявлення непрохідних комірок, якщо такі присутні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

---

1. Barnouti N., Al-Dabbagh S., Sahib Naser M. Pathfinding in Strategy Games and Maze Solving Using A* Search Algorithm. Journal of Computer and Communications. September 2016. Vol. 4, №11. P. 15–25. DOI: [10.4236/jcc.2016.411002](https://doi.org/10.4236/jcc.2016.411002).
2. Мельник О. В., Романюк О. Н. Методи та засоби формування графічних примітивів на гексагональному растрі: монографія. Вінниця:ВНТУ, 2024. 144 с.
3. Мельник О. В., «Променевий алгоритм пошуку шляху на гексагональному растрі», НаукПраці ВНТУ, вип. 4, Груд 2025.
4. Мельник О. В., Романюк О. Н., Відхилення від ідеального відрізка прямої на квадратному та на гексагональному растрі. Наукові горизонти XXI століття: мультидисциплінарні дослідження: матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Ужгород, (16-17 травня 2024 р.). Ужгород; Київ, 2024. с. 610–612.

Часник Дмитро Васильович
провідний науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
м. Київ, Україна

ВИБІР ТА ЗАСТОСУВАННЯ КОНСТРУКЦІЙНИХ КЛЕЇВ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ МІКРОЕЛЕКТРОННИХ ВИРОБІВ

Конструкційні клеї застосовують для багатьох складальних операцій мікроелектронних виробів. На відміну від механічних способів кріплення під час використання монтажного клею:

- не ушкоджується поверхня (не потрібно висвердлювати отвори, не виникає теплова деформація, як, наприклад, при зварюванні металу);
- можна поєднувати різноманітні матеріали без виникнення електрохімічної корозії;
- зручно з'єднувати предмети різної геометричної форми;
- не створюється напруга на кількох локальних ділянках, що збільшує міцність;
- не потрібне повторне оздоблення;
- немає виступів, що додає естетичності.

У порівнянні з іншими типами клеючих речовин, у конструкційного клею найвища здатність витримувати навантаження, хороша стійкість до впливу навколишнього середовища та хімічна стійкість. Як правило, формула конструкційного клею на 100% складається з твердих речовин (у формулі відсутні розчинники); є конструкційні клеї з різними механічними властивостями та часом затвердіння. Затвердіння конструкційного клею – незворотний процес, який забезпечує відмінну термостійкість і стійкість до дії розчинників. Для висихання не потрібний доступ повітря або вологість, як для однокомпонентних силіконових та поліуретанових герметиків. Таким чином, у конструкційного клею необмежена товщина затвердіння.

У конструкційного клею так багато характеристик і застосування, що інженер-технолог може опинитися у скрутному становищі, визначаючи, який вид клею використовувати. У порівнянні з іншими видами клеючих речовин, застосування конструкційного клею менш очевидне, а на його характеристики можуть значно впливати способи обробки та підготовки поверхонь.

При виборі конструкційного клею можна проконсультуватися з представником компанії-постачальника або зі стороннім спеціалістом. У деяких ситуаціях через специфіку підприємства небажано залучати сторонніх експертів. У такому разі, при виборі монтажного клею інженер-технолог повинен керуватися загальними принципами. Однак незалежно від того, яким чином буде визначено тип клею, ключовим моментом

залишається випробування: не можна ухвалити остаточне рішення, не провівши спеціальних тестів та перевірки.

Тим не менш, існують основні принципи відбору деяких типів клеїв для випробувань. Можна вибрати клей, керуючись вимогами, які пред'являють до кінцевого застосування, та зіставивши різні види обробки та характеристики різних клеїв. Зокрема, умови кінцевого застосування передбачають таке:

- Очікувані умови при кінцевому застосуванні:
  - температура (наскільки жарко чи холодно);
  - вологість (чи потраплятиме матеріал під дощ чи під вплив соленої води);
  - ультрафіолетове випромінювання (чи буде клейове з'єднання перебувати на сонці і чи може ультрафіолетове випромінювання проникати крізь матеріал поверхні, досягаючи клейової речовини).

- Необхідна хімічна стійкість:
  - чи контактуватимуть специфічні рідини (моторне масло, бензин, дизельне паливо, реактивне паливо) з клейовим з'єднанням;
  - як часто буде проводитися миття клейової сполуки миючими розчинами (слабкими кислотами та основами);

- чи є якісь особливі хімічні речовини, які можуть потрапити на склеєну деталь;
- чи буде такий контакт постійним (наприклад, у блоці фільтрування) чи періодичним.

- Чистота/проблеми охорони навколишнього середовища середовища в процесі виробництва та кінцевого використання:

- дегазація, вміст іонів, потенціал корозії — чи склеювана деталь є чутливою до даних факторів (наприклад, електроніка або оптика);

- токсичність, утилізація — чи є нормативи, які необхідно дотримуватись (чи клей використовуватиметься в упаковках харчових продуктів чи в медичному приладі).

- Механічні навантаження:
  - удари, вібрація (чи буде склеєна деталь зазнавати сильного ударного або вібраційного впливу при використанні);

- тип та величина навантаження (наскільки високе навантаження на лінію склеювання, які види навантажень буде відчувати лінія склеювання).

Загальні відповіді на запитання — чи треба враховувати стійкість до дії розчину, чи буде деталь зазнавати постійної вібрації - допоможуть визначити, який тип конструкційного клею необхідно розглядати. Водночас відповіді на запитання, вплив якої температури відчуватиме клей у процесі кінцевого використання і яку саме масу має витримувати клейове з'єднання, дозволять зробити правильний вибір продукту на основі технічних паспортів виробів, наданих виробниками, та результатів тестів на придатність.

Загалом види конструкційних клеїв можна класифікувати залежно від хімічного складу. Незважаючи на те, що існують гібридні види, в основному їх поділяють на такі категорії:

- епоксидні смоли (одно- та двокомпонентні склади);
- акрили (двокомпонентні склади та склади для двоетапного застосування);
- уретани (двокомпонентні склади);
- ціаноакрилати ("моментальні клеї").

Звичайно, кожен категорію можна до певної міри пристосувати для певного застосування, але також допустимо провести їхнє грубе порівняння на підставі загальних властивостей, властивих конкретному складу. Властивості варіюються численними добавками, такими як згущувачі (для підвищення в'язкості або жорсткості), розріджувачі (для зменшення в'язкості), пластифікатори та інші. Крім того, для зміни часу затвердіння використовуються спеціальні затверджувачі та каталізатори. Відповідно, інженерам-технологам слід звернути увагу на особливі властивості видів конструкційного клею, що їх цікавлять.

Загалом, справедливо таке: акрили загалом забезпечують найміцніше склеювання пластмас, а також гарне склеювання металів, у тому числі багатьох металів, забруднених олією. Однак вони більш жорсткі в порівнянні з епоксидними смолами і мають нижчу стійкість до вібрації (ударів), оскільки відрізняються нижчою міцністю втомі. Уретани досить еластичні, але в цілому мають більш низьку міцність. Вони порівняно добре склеюють пластмаси та гуму та дешевші порівняно з іншими категоріями клеїв.

Епоксидні смоли мають різні властивості і найкраще підходять для склеювання металів. Стандартні «5-хвилинні» жорсткі епоксидні клеї, що продаються в будівельних та господарських магазинах, є крихкими та призначені для таких застосувань, де не передбачається вплив сильних навантажень та ударів. Еластичні епоксидні клеї мають високу міцність на відрив і, отже, кращу ударну міцність; вони також придатні для склеювання деталей, при кінцевому використанні яких може знадобитися певна гнучкість. Удароміцні епоксидні клеї містять еластомірні шари, що поглинають удари, та забезпечують найвищу стійкість до напруги зсуву, відриву, ударів, вібрації та навантажень втомі. Їх вибирають у тих випадках, коли при кінцевому застосуванні висуваються найвищі вимоги. Проте загалом, при використанні епоксидних клеїв слід ретельно очищати металеві поверхні, що склеюються, від олії (виняток становить більшість однокомпонентних епоксидних клеїв з гарячим затвердінням).

Таким чином, якщо інженеру-технологу потрібно склеїти АБС з нержавіючою сталлю, при цьому деталь відчуватиме помірну дію навколишнього середовища (наприклад, від -6 до $+65$ °C) та слабку вібраційну або ударну дію, ймовірним вибором будуть епоксидні та акрилові клеї. Якщо додати критерії стійкості до вібрації та ударів, слід скористатися епоксидними клеями або ударостійкими акрилами.

Коли треба склеїти дерево з пластмасою і надалі використовувати виріб поза приміщенням, за умови можливого значного переміщення підкладки через погодні зміни, варто розглянути уретани, що мають еластичність. Якщо потрібна більш висока міцність, бажаний еластичний епоксидний клей.

Склеювання пластмас з низькою поверхневою енергією, таких як поліетилен підвищеної щільності, між собою або з іншими пластмасами вимагатиме застосування спеціального акрилового клею.

Зрозуміло, що іноді остаточна міцність або певні характеристики можуть не знадобитися. У такому разі можна зробити вибір на основі фізико-хімічних властивостей клеїв.

Після того, як інженер-технолог визначив, який вид клею відповідає вимогам, що пред'являються до кінцевого використання, слід розглянути технологічні властивості клею та особливості поводження з ним. Тут потрібно враховувати властивості клею від

умов зберігання та терміну зберігання на складі до зручності роботи в процесі збирання. Конструкційні клеї різного хімічного складу мають різні властивості.

Аналізуючи технологічні властивості клеїв, треба робити різницю між однокомпонентними та двокомпонентними епоксидними складами, оскільки вони вимагають дуже різного поводження та обробки. В однокомпонентних епоксидних клеях основа та затверджувач попередньо перемішані, що усуває необхідність окремо відміряти та змішувати компоненти, але при цьому виникають проблеми з терміном зберігання (передчасне старіння), до того ж для подібних складів потрібно гаряче затвердіння (звичайно $+120... +175$ °C). Таким чином, у порівнянні з двокомпонентними епоксидними клеями однокомпонентні склади передбачають акуратне поводження, але їх порівняно легко розподіляти, причому їм завжди потрібне додаткове нагрівання для затвердіння. Як правило, однокомпонентні епоксидні клеї забезпечують найвищу міцність на зсув та найкращу термостійкість та стійкість до дії розчинників.

Дуже часто вибирають ціаноакрилати, оскільки вони дуже зручні в роботі: не вимагають змішування і мають дуже тривалий термін придатності при відкритій витримці до того, як затвердіють. Їх недоліки полягають у тому, що як тільки деталі, що склеюються, поєднані, їх положення не можна змінити; крім того, є характерний запах і існує ймовірність випадкового склеювання шкіри пальців рук. Крім цього, для деяких видів застосування може стати проблемою тенденція ціаноакрилатів до утворення нальоту (він фактично є випареним мономером, який осідає на деталях).

Двокомпонентні епоксидні клеї, акрили та уретани вимагають деякого часу на затвердіння після змішування частин і суміщення поверхонь, що склеюються; таким чином, допускається зміна положення деталей, але при цьому необхідно закріпити деталі на місці, доки клей не схопиться. Цей період часу називається часом схоплювання, часом фіксації або часом набору відпускнуї міцності — виробники називають його по-різному, тому інженеру-технологу необхідно ретельно вивчити дані, вказані в паспорті виробу, щоб точно визначити параметри кожного засобу, що клеїть. Як і ціаноакрилати, ці компоненти стійкі при кімнатній температурі до змішування; термін зберігання при кімнатній температурі найбільший для двокомпонентних епоксидних клеїв та найменший для уретанів, чутливих до вологості, та акрилатів, чутливих до змін температури.

Зазвичай двокомпонентні клеї постачають у наливному вигляді та використовують метод відмірювання та змішування; вони можуть бути упаковані в контейнери з двома відміреними компонентами поруч, що забезпечує змішування у відповідних пропорціях. Також можуть постачатися у маленьких баночках або тубиках, при цьому потрібно вручну відміряти та змішувати компоненти.

Клеючі речовини, що твердіють внаслідок хімічної реакції (у тому числі двокомпонентні клеї), чутливі до змін температури при затвердінні. У теплих умовах вони тверднуть швидше (і, отже, у них коротший термін придатності після змішування компонентів, час відкритої витримки та час набору відпускнуї міцності). У холодних умовах твердіння відбувається повільніше, при цьому вказані терміни зростають. Таким чином, при використанні клеючих речовин, при відсутності регулювання температури, користувач повинен враховувати різницю температур між фактичною та стандартною кімнатною температурою, що дорівнює $+21...+24$ °C, до якої зазвичай належать дані

виробників про термін придатності після змішування компонентів та часу набору відпускнуї міцності. Можна керуватися наступним дуже приблизним правилом: при використанні клею поза приміщенням у спекотний літній день час відкритої витримки скоротиться вдвічі по відношенню до зазначеного виробником у паспорті виробу; тоді як холодного весняного або осіннього дня, коли температура може не набагато перевищувати 10 °С, зазначені терміни можуть збільшитися вдвічі. Відповідно, потрібна особлива акуратність для швидкого склеювання в спекотний день, а в холодну погоду може знадобитися більше часу на схоплювання. Окрім зміни часу затвердіння, клей також розріджуватиметься в теплих умовах (те саме відбувається, наприклад, при підігріві меду або кленового сиропу) і згущуватиметься в холодних умовах. Загущення може призвести до меншого утворення поперечних зв'язків і нижчої міцності після затвердіння; рекомендується використовувати двокомпонентні склади при температурі +15...+27 °С, при цьому мінімальна температура застосування дорівнює близько +4 °С.

Можна зробити висновок, що час затвердіння двокомпонентних складів скорочується при використанні нагрівання. Зазвичай для цього застосовують сушильну піч або джерела променистого нагріву. Можливий час затвердіння визначають за допомогою паспортів виробів та інших даних, наданих виробниками.

У процесі склеювання в'язкість також має значення; монтажні клеї кожної категорії мають різну в'язкість. Загалом найбільшим діапазоном в'язкості відрізняються двокомпонентні епоксидні клеї та уретани, чия консистенція варіюється від рідкої до пастоподібної. Неосідаючі клеючі речовини можуть мати знижену в'язкість при зсуві: це забезпечує порівняно легке нанесення, але при цьому вони не розтікаються і не осідають після нанесення.

До складу конструкційного клею зазвичай не входять розчинники, але в ньому можуть міститися летючі органічні хімічні компоненти або інші речовини, що мають запах або викликають подразнення шкіри або органів дихання. Тому перед використанням клею рекомендується ознайомитися з паспортом безпеки матеріалу.

Для вибору клеючої речовини необхідно в першу чергу врахувати вимоги до кінцевого використання. На основі цих даних та інформації, наданої виробниками, виберіть декілька видів клеїв. Потім зробіть вибір клею з урахуванням вимог до навколишнього середовища у процесі роботи поряд із процесом виготовлення продукту. В результаті у вас залишиться порівняно невелика кількість клеїв, що мають необхідні характеристики та технологічні властивості. Для остаточного вибору рекомендується провести випробування та підтвердження на придатність. Зазвичай тести на міцність при зсуві з'єднаних нахлестом поверхонь проводяться для визначення міцності клею на конкретних підкладках або за певних умов навколишнього середовища, крім того, часто проводять випробування на відрив. Детальні умови випробувань визначаються залежно від конкретного проекту; не покладайтеся лише на результати, наведені в технічних паспортах на вироби, надані виробниками.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Клюфінська Ірина

*доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу,*

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ

У світі, що стає дедалі більш глобалізованим, володіння кількома іноземними мовами стало необхідною навичкою. Вивчення другої іноземної мови має унікальні переваги: сприяє міжкультурному взаєморозумінню, посилює когнітивні здібності та покращує професійні можливості.

Однак викладання другої іноземної мови має свої специфічні виклики. З одного боку, студенти вже володіють основами першої іноземної мови, що може вплинути на їхнє ставлення до другої. З іншого боку, їхня мотивація та зацікавленість можуть варіюватися залежно від того, наскільки вони вважають цю нову мову корисною у повсякденному житті чи кар'єрі. Ці фактори роблять надзвичайно важливим застосування відповідних та ефективних педагогічних методів. Ефективна методологія повинна не тільки сприяти вивченню мови, але й культивувати багатомовну культуру та заохочувати спілкування в глобальному контексті.

Міжкультурний підхід спрямований на розвиток міжкультурної свідомості у студентів, що допомагає їм зрозуміти культурні відмінності, соціальні звичаї та тонкощі використання мови в різних ситуаціях. Цей підхід є особливо актуальним у викладанні французької мови як другої іноземної, оскільки він збагачує мовне навчання, сприяє розумінню та повазі до культурних відмінностей, стимулює цікавість студентів до мови та пов'язаної з нею культури, готує студентів до більш плавного міжкультурного спілкування [1].

Сучасні технологічні інструменти відіграють центральну роль у викладанні іноземних мов, пропонуючи інноваційні та інтерактивні засоби для привернення уваги студентів та урізноманітнення методів навчання. Онлайн-додатки дозволяють студентам практикуватися самостійно, адаптуючись до свого темпу. Використання навчальних платформ зробить навчання ігровим за допомогою інтерактивних вікторин та персоналізованих вправ. Ці інструменти можна інтегрувати в курси для закріплення понять, вивчених у класі. Автентичні ЗМІ (фільми, музика, подкасти) знайомлять студентів з мовою в реальних ситуаціях. Перегляд фільмів або серіалів мовою, яку вивчають, допомагає поліпшити аудіювання та ознайомитися з ідіоматичними виразами. Прослуховування пісень або подкастів збагачує словниковий запас і покращує вимову, одночасно надаючи цінний культурний контент, який додатково мотивує студентів.

Поєднуючи ці інструменти з традиційними педагогічними методами, викладачі можуть створити насичений та імпульсивний навчальний досвід, адаптований до потреб сучасних студентів [4].

Інтерес, який ми приділяємо вивченню формування культурних уявлень у процесі викладання іноземної мови, спонукає до пошуку еволюції уявлень про поняття культури. Адже мова є одним із її складових елементів. У дидактиці французької мови як іноземної формування культурних уявлень пов'язане з трьома факторами:

- концепцією культури підручників, що виявляється у виборі культурних елементів, які розглядаються;
- уявлення про французьку культуру викладачів, які не є носіями французької мови (а також установ, в яких вони працюють), та їхні уявлення про культуру, яку вони викладають.
- методологічний підхід викладачів до обробки документів, призначених для представлення іншої культури [3].

Мова як складова частина культури та невід'ємна частина процесу ознайомлення з іноземною культурою відіграє важливу роль у формуванні дискурсу, що сприяє формуванню культурних уявлень. Аналіз мови може допомогти викладачу виконувати роль посередника між двома культурами у спілкуванні зі студентами. Для її успішного виконання його втручання повинно бути спрямованим на усвідомлення студентом того, що дискурс пронизаний стереотипними уявленнями. Ці уявлення мають тенденцію переоцінювати або принижувати певні аспекти певної культурної спільноти, іноді на шкоду культурі студента. Важливо розглядати культурні відмінності як історичні та соціокультурні реалії, що відрізняються між собою та контекстуалізовані в часі та просторі.

З цієї точки зору, викладач, усвідомлюючи свою роль посередника та наставника, повинен володіти конкретними елементами, побудованими на уважному та критичному аналізі дискурсу та на різноманітних документах з різних джерел, не покладаючись лише на свій особистий досвід контакту з іншою культурою[2].

Викладання другої іноземної мови — це цікаве завдання, яке вимагає поєднання інноваційних підходів, сучасних інструментів та особливої уваги до індивідуальних потреб студентів. Ключ до успіху полягає в умінні мотивувати студентів, зробити навчання цікавим та залучити їх до процесу, а також максимально ефективно використовувати доступні ресурси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

---

1. Christianne Benatti Rochebois. Langue, culture et didactique du FLE. Caligrama, Belo Horizonte, v. 21, n. 2, p. 95-111, 2016
2. Joanna Lorilleux and Emmanuelle Huver, “Quelles médiations en didactique des langues et des cultures ?”, Recherches en didactique des langues et des cultures [Online], 15-3 | 2018, Online since 30 June 2018, connection on 14 January 2026. URL: <http://journals.openedition.org/rdlc/3224>.
3. Séverine Behra and Dominique Macaire, “L’identité professionnelle des enseignants de langues-cultures : questionnements et/en recherche”, Recherches en didactique des langues et des cultures [Online], 23-1 | 2025, Online since 15 May 2025, connection on 14 January 2026. URL: <http://journals.openedition.org/rdlc/15447>.
4. Julia Putsche and Marine Totozani, “Plurielles et singulières – 12 recherches en didactique des langues-cultures (1)”, Recherches en didactique des langues et des cultures [Online], 23-2 | 2025, Online since 10 December 2025, connection on 14 January 2026. URL: <http://journals.openedition.org/rdlc/16977>.

Мироненко Анастасія Сергіївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Українська мова і література,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Євтушенко Світлана Олександрівна,
кандидат філологічних наук,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

СПЕЦИФІКА ІНТЕРМЕДІАЛЬНОГО ПЕРЕКОДІВАННЯ В ЕКРАНІЗАЦІЇ РОМАНУ МАЙКЛА КАННІНГЕМА «ГОДИНИ»

Роман «Години» Майкла Каннінгема та його екранна адаптація у виконанні Стівена Долдрі є прикладом взаємодії літературного тексту та кінематографічного мистецтва. Книга досліджує життя трьох жінок у різні епохи, а екранізація додає візуальній глибини завдяки вправній грі акторів і режисерській майстерності. Разом вони пропонують унікальну перспективу для роздумів на теми часу, ідентичності та впливу художнього тексту на реципієнта.

Для Майкла Каннінгема роман «Години» (1998) став одним із ключових творів його творчості. Схвальні відгуки здивували автора, про що він зізнався в одному з інтерв'ю: «Я був справді здивований успіхом «Годин». Це роман про трьох депресивних жінок, одна з яких Вірджинія Вулф. Нічого в цій книзі поки я писав її не казало мені: «Це справді буде продаватись» [5]. Його ідея початково полягала у переказі роману «Місіс Деллоуей» Вірджинії Вулф із перспективи сучасного гомосексуального чоловіка, однак пізніше цей задум трансформувався у три сюжетні лінії, включаючи історію Лори Браун, засновану на образі матері самого письменника [7]. Роман побудований так, що кожна сюжетна лінія взаємопов'язана через спільні мотиви та теми, наприклад, пошук сенсу життя чи боротьба з власними страхами. Така структурна складність дозволяє читачам не лише порівнювати досвід героїнь, але й бачити універсальність їхніх переживань, що значно посилює психологічне сприйняття історії. Все це принесло автору найбільшу кількість нагород за одну книгу, а саме – три, зокрема Пулітцерівську премію, що закріпило його місце в пантеоні сучасної літератури.

Такий успіх роману і став причиною екранізації. Фільм «Години», знятий у 2002 році британським режисером Стівеном Долдрі, за сценарієм Девіда Гарома став кінематографічним втіленням роману. «Години» стали другим повнометражним фільмом Долдрі та принесли йому найбільшу кількість нагород — 43, зокрема Оскар за найкращу жіночу роль (Ніколь Кідман) та два Золотих Глобуси в категоріях «найкращий драматичний фільм» та «найкраща жіноча роль» (Ніколь Кідман).

Роман Майкла Каннінгема «Години» та його екранізація режисером Стівеном Долдрі є прикладом того, як різні види мистецтва можуть взаємодіяти, зберігаючи основні ідеї, але

водночас трансформуючи їх у нові форми. Порівнюючи роман і фільм, можна відзначити, що режисер зберіг основну структуру трьох паралельних історій та ключові події в житті кожної героїні. Тематичний фокус на депресії, самогубстві та пошуку ідентичності так само залишився незмінним. Однак деякі елементи були вилучені або модифіковані. Зокрема, у фільмі використаний такий прийом як кільцева композиція: книжка починається сценою самогубства Вірджинії Вулф та закінчується зустріччю Клариси Воган та Лори Браун, коли ж фільм починається так само, однак сцена самогубства Вулф переривається, а її продовження глядач бачить в кінці. Також деякі сцени були або вилучені, або ж дещо змінені. Наприклад, на початку книги описано, як Кларисса зустрічає Волтера Гарді, але в фільмі цієї сцени немає, скоріш за все, через те, що ця сюжетна лінія ніяк не впливає на основний сюжет. Також цікавою є зміна одної деталі в сцені зустрічі Клариси та Луїса: в творі плаче саме Луїс, якого автор називає плаксієм та одразу ставить на противагу Кларису, яка «взагалі ніколи не плаче, дарма що їй часто хочеться». У фільмі ж починає плакати якраз Кларисса. На нашу думку, така зміна зумовлена тим, що фільм не мав змоги зачитати закадровим голосом всі роздуми головних героїнь, а вони в книзі є ключовими, оскільки Каннінгем пише «потоком свідомості», де всі думки та деталі, на які персонажі звертають увагу хоча б на секунду, переплітаються. Натомість, екранізація має перекодувати всі ці описи у візуальні та слухові елементи, оскільки саме вони характерні кінематографу, тому Стівен Долдрі вирішив дією показати емоційний стан Клариси. Така зміна настрою та акторська гра і монолог Меріл Стріп разом передають те, що Майк Каннінгем описує від особи «всезнаючого автора».

Для кращого розуміння взаємозв'язку між романом та екранізацією, проаналізуємо сюжетну лінію, пов'язану з Вірджинією Вулф. Перший епізод — Вірджинія працює над своїм новим романом і одночасно осмислює своє життя та емоційний стан. З роману було збережено загальний сенс та теми (хвороба головної героїні, її «страх» покоївки Неллі та уникання її, початок написання роману), настроїв і блідо-сіра кольорова гама, проте деякі деталі зазнали змін. У книзі Вірджинія прокидається з думкою про перше речення свого твору, розмірковує про парк, війну і ніби «прокидається вдруге». У фільмі до її ранку режисер вирішив додати візит лікаря, що одразу інформує глядача про її хворобу. Далі, за книгою, Вірджинія йде до ванної кімнати, тоді як у фільмі вона вмивається у своїй спальні. У романі, вмиваючись, Вірджинія уникає свого відображення, тоді як у фільмі Стівен Долдрі додає друге дзеркало: від першого письменника відводить погляд, але друге з'являється несподівано, і вона мимоволі бачить себе, після чого різко відвертається від нього. Ця зміна обумовлена тим, що фільм не здатний передати всі внутрішні монологи персонажа, тому режисер вирішив передати небажання Вірджинії дивитися на себе через візуальний прийом. Остання помітна зміна в цьому епізоді — діалог між Вірджинією та її чоловіком Леонардом. Тема розмови однакова — робота Леонарда та хвороба Вірджинії, відрізняється тільки емоційний стан Вулф. У книзі вона постає менш розратованішою та відстороненою, проте у фільмі Вірджинія пасивніша та агресивніша, наприклад, на запитання «Як твій сон?» у книзі відповідь «Минув без пригод», але у фільмі письменниця відповідає дещо злобним тоном «Та ніяк». Так само і з фразами Леонарда про те, що вона має поїсти, у фільмі вони ігноруються, але у книзі вона обіцяє поїсти пізніше та «Гаразд, з'їм я твій ланч, — відповідає Вірджинія різко, але беззлобно».

Наступний епізод - візит Ванесси. Було збережено ключове напруження у стосунках між сестрами, що є важливим для розкриття емоційного стану Вірджинії. У фільмі, як і в романі, присутній поцілунок у губи під час прощання, а також сцена від'їзду Ванесси, яка залишає Вірджинію в стані глибокого смутку. Водночас було вилучено моменти, коли поцілунок у губи відбувається одразу після приїзду Ванесси, а також епізод, де Вірджинія висловлює незадоволення через те, що сестра прибула раніше, ніж очікувалося. Фільм підсилює емоційне напруження цього епізоду. Зокрема, додано сцену діалогу між сестрами, в якій Ванесса розповідає про своє активне соціальне життя та вечірки, а Вірджинія висловлює обурення, що її на них більше не запрошують. У романі ж ці емоції описані як внутрішні роздуми Вірджинії, а не як частина їхньої розмови. Іншою зміною стала взаємодія Вірджинії з дітьми Ванесси. У фільмі Вірджинія виглядає більш відстороненою: хлопці ігнорують її, не вітаються та навіть насміхаються, тоді як у романі всі троє спілкуються з Вірджинією, а вона першою з ними вітається. Однак в обох версіях підкреслюється її певна близькість із донькою Ванесси, Анджелікою. Іншою важливою зміною є акцент на тому, що Вірджинія занурена у свої думки про роман і мало уваги приділяє оточенню. У сцені чаювання у фільмі Ванессі доводиться активно привертати увагу Вірджинії, яка відволікається і щось шепоче сама до себе. У романі ж Вірджинія сама намагається вийти зі своїх думок і підтримати розмову, хоча їй це вдається не надто добре. Додано кілька нових сцен, які посилюють драматизм. Зокрема, момент, коли Вірджинія лежить біля мертвої пташки, поки її кличуть до будинку, а також сцена прощання з Ванессою, де Вірджинія просить сестру залишитися та запитує, чи виглядає вона краще (маючи на увазі її стан здоров'я). Цей момент завершується сльозами Вірджинії, після чого Ванесса вирушає додому.

Процес адаптації літературного твору у формат кіно завжди супроводжується необхідністю трансформації художніх засобів, що спричиняє зміщення акцентів у змісті та сприйнятті. У романі Майкла Каннінгема «Години» та його однойменній екранізації Стівена Долдрі кульмінаційним моментом стає сцена самогубства Річарда. Її аналіз дає змогу простежити особливості інтермедіального перекодування та дослідити, як змінюється спосіб репрезентації трагедії при переході від літератури до кінематографа.

Важливим аспектом адаптації є точка зору, з якої подається подія. У романі Каннінгема сцена смерті Річарда подається через внутрішнє сприйняття Клариси. Автор використовує фокалізацію та прийом потоку свідомості, що дозволяє читачеві спостерігати події з її точки зору, а також створює глибоко особистий ефект та передає процес усвідомлення втрати в реальному часі. У фільмі ж акцент зміщений із внутрішнього світу Клариси на зовнішню динаміку подій. Клариса представлена як активний учасник подій, а її відчуття передаються через міміку, жести і взаємодію з простором. У сцені її паніка та безсилля підкреслюються мімікою, гучністю її голосу та спробами втримати Річарда від фатального рішення.

Не менш важливим елементом адаптації є використання світла та кольорової гами для створення емоційного ефекту. Квартира Річарда потопає у сонячному сяйві, що є незвичним для нього, настільки що автор порівнює його з вибухом: «Хоч це звичайне сонячне світло, яке погожого надвечір'я виповнює у висотці всі квартири, але в Річардовій оселі воно чомусь скидається на беззвучний вибух» [2]. Таке світло оголює

всю божевільність (такий опис обирає і сам автор «Одне слово, помешкання божевільного.» [2]) не тільки квартири Річарда, а і його самого. Фільм обирає холодну кольорову палітру. Біле світло, що проникає крізь вікна, створює відчуття відчуження та безнадії. Камера, слідуючи за поглядом Клариси, показує квартиру як символ виснаження Річарда: зношені меблі, запилюжене дзеркало, розкидані випадкові предмети. Таким чином, простір у фільмі функціонує не лише як фізичне місце дії, а й як візуальний вираз внутрішнього стану героя.

У романі Річард порівнює власне сприйняття часу із пасткою: «Години все одно спливатимуть далі, чи не так? Одна за одною. Щойно ти сяктак перебудеш першу, як на тебе—о Господи!—чекає друга.» [2]. У фільмі ця репліка звучить схожим чином, проте візуальне рішення підсилює її сенс: камера показує змарнілого Річарда: зморщена шкіра, мішки під очима, пустий погляд, крива постава та недбало зав'язаний халат.

У романі головний конфлікт сцени виражений через словесне протистояння Клариси та Річарда, але з паузами на думки жінки, ми слухаємо цю сцену повністю від її обличчя та чуємо, що відбувається у її голові теж. В екранізації основну роль теж відіграють слова, однак візуальні рішення роблять сцену напруженою. Сцени було знято ручною незафіксованою камерою, яка рухається вслід за Річардом, ніби ми бачимо його очима Клариси. Її нам теж показують, але тут кадр зафіксований, Кларисса стоїть прямо, а її очі ховаються за окулярами, але така позиція змінюється щойно вона усвідомлює, що збирається зробити Річард: Кларисса знімає окуляри, нахиляється ближче до Річарда. Камера починає знімати тільки її обличчя, на якому видно страхи та відчай Клариси: її голос тремтить, очі повні сліз, але вона намагається всміхнутися, роблячи вигляд, що нічого страшного не відбувається. Це контрастує з поведінкою Річарда: він говорить про те, як прекрасно надворі, але його голос звучить відсторонено і приречено.

Мить смерті Річарда загалом є однаковою, відмінність тільки у тому, що Каннінгем будує сцену самогубства Річарда через переживання Клариси, її суб'єктивне бачення, сповнене сумнівів, провини і спогадів. Усе розгортається у її свідомості, а не тільки у фізичному просторі. Кіноверсія натомість будує цей момент на повільному напруженні. Камера на кілька секунд затримується обличчі Річарда – наче він прощається. Його погляд зупиняється на Кларисі, потім він опускає очі і, злегка всміхнувшись, дозволяє собі пасти. Кларисса кричить, але глядач не одразу бачить момент падіння – камера зосереджується на її реакції.

Крім того, у фільмі додано кілька елементів, яких немає в романі. Перед приходом Клариси глядач бачить Річарда наодинці: він дивиться на старі фотографії матері, в якій глядач впізнає Лору Браун і вже краще розуміє мотивацію вчинку чоловіка. У книзі ж глава починається вже з того моменту, як приходить Кларисса. Також у фільмі після падіння Річарда сцена «розривається» – відбувається монтажний перехід до сцени святкування родини Браун, що створює контраст між життям і смертю. А в книзі ми ще читаємо про те, як Кларисса спускається вниз до тіла Річарда (у фільмі також є цей момент, але після святкування Дня народження).

Таким чином, інтермедіальне перекодування сцени самогубства Річарда демонструє різні підходи до відображення трагедії у літературі та кінематографі. Роман вибудовує сцену через внутрішній монолог і суб'єктивне сприйняття, тоді як фільм використовує

візуальні засоби, акторську гру та монтаж, що посилює динаміку сцени. Обидва підходи однаково ефективні у передачі неминучості події, однак вони створюють різні емоційні акценти, що впливають на спосіб сприйняття трагедії читачем і глядачем.

Першою розглянемо Вірджинію Вулф. У романі Майкла Каннінгема «Години» письменниця постає як тендітна, виснажена жінка з характерною зовнішністю: бліда, кощава, з розкуйовдженим волоссям. Її образ сповнений внутрішньої напруги та відчуття невпинної боротьби із власною свідомістю. Автор тричі підкреслює, що Вірджинія втратила свою красу: «Насправді ж на вигляд Вірджинія не така й чудова і вже мало що може із цим удіяти.» [2], «Так, вона зберегла величну поставу.....проте розгубила всю красу.» [2], «Вона неймовірно постаріла за останній рік, мовби з-під її шкіри випустили все повітря. Зробилася кощавою та виснаженою. Подібною до статуї з пористого сіро-білого мармуру» [2]. Також її образ формується завдяки опису інших деталей – нервові рухи, уважність до дрібничок, гостре відчуття простору й часу. Ці риси формують цілісний портрет Вірджинії як людини, що перебуває на межі між геніальністю та хворобою.

У фільмі Стівена Долдрі Вірджинія здається молодшою та привабливішою, ніж у романному описі. Також у книзі наголошено на її хворобливості та слабкості, тоді як у фільмі цей аспект менш виразний, він робить більший акцент на її внутрішньому стані через поведінку, а не через фізичні риси. Акторка Ніколь Кідман втілила образ Вірджинії Вулф, зокрема через зміну своєї зовнішності: використання накладного носа для імітації характерних рис письменниці («Я сказала їй: «Я не можу надіти тобі на голову капелюх 1917 року з таким носом» [8], — згадує Енн Рот, художниця-костюмер), блідий грим, мінімальний макіяж, що має передати природну виснаженість героїні. Костюми також допомагають занурити героїню в атмосферу її часу – скромні, довгі сукні з квітковими візерунками, а розпатлане волосся додає образу недбалості й зануреності у власні думки.

Окрім фізичної зовнішності, режисер використовує кінематографічні засоби для глибшого розкриття внутрішнього світу Вірджинії. Одним із прийомів є освітлення: сцени за участю героїні часто оповиті приглушеним, природним світлом, що створює ефект меланхолії. Камера часто затримується на її обличчі, фіксуючи моменти задумливості, а іноді – гострої напруги. Ще один важливий аспект – рухи та поведінка героїні. У фільмі Вірджинія часто неспокійно ходить по кімнаті, тривожно водить очима, курить, стискає руки та трусить ними – усе це відображає її нервовий стан, підкреслюючи її внутрішню боротьбу. Її рухи рвані та напружені, обличчя, неначе застигло в постійному вираз відстороненості та іноді певної ворожості. Навіть спосіб, у який вона пише, – нахилена над столом, стрімко виводячи слова, – передає її нав'язливий потік думок і глибоке занурення в творчий процес.

Також для кращою візуалізації режисер або додав деякі сцени, або дещо їх змінив. Зокрема, додано сцену діалогу між сестрами, в якій Ванесса розповідає про своє активне соціальне життя та вечірки, а Вірджинія висловлює обурення, що її на них більше не запрошують. У романі ж ці емоції описані як внутрішні роздуми Вірджинії, а не як частина їхньої розмови. Іншою зміною стала взаємодія Вірджинії з дітьми Ванесси. У фільмі Вірджинія виглядає більш відстороненою: хлопці ігнорують її, не вітаються та навіть насміхаються, тоді як у романі всі троє спілкуються з Вірджинією, а вона першою з ними вітається. Іншою важливою зміною є акцент на тому, що Вірджинія занурена у

свої думки про роман і мало уваги приділяє оточенню. У сцені чаювання у фільмі Ванессі доводиться активно привертати увагу Вірджинії, яка відволікається і щось шепоче сама до себе. У романі ж Вірджинія сама намагається вийти зі своїх думок і підтримати розмову, хоча їй це вдається не надто добре. Задля посилення драматизм також було додано момент, коли Вірджинія лежить біля мертвої пташки, поки її кличуть до будинку.

Лора Браун і в романі, і в фільмі змальована як домогосподарка 1950-х років, яка намагається відповідати традиційному ідеалу жінки, дружини та матері в США тих років. Якщо звертати увагу на відповідність зовнішності персонажа фільму літературному опису, то в романі Лора Браун описується як жінка з «темними, близько посадженими очима та римським носом» [2], що надає їй своєрідної, навіть дещо екзотичної зовнішності. У фільмі ж Лору грає Джуліанн Мур, яка менш виразний ніс, її очі темні, але не є близько посадженими. Однак це не є надважливою деталлю для передачі головної проблематики.

Загально зовнішність героїні фільму так само, як і в книзі, передає старання Лори відповідати стандарту тих часів: вона має доглянутий вигляд, носить відповідний часу одяг, її макіяж та зачіска чітко відповідають епосі 1950-х, що підкреслює її соціальну роль. Також оператори теплі відтінки та м'яке освітлення, яке часто трапляється у фільмах про щасливе сімейне життя у повоєнних США, де дружина є берегинею сімейної гармонії, а чоловік працює на благо країни та родини. Однак уже з першого речення читач бачить, що щось не так. «Лора Браун намагається втекти від себе» [2] — саме так починається роман і чітко дає усвідомити, що щасливої історії не варто очікувати.

Роман Каннігема пропонує пряме зображення внутрішнього світу Лори, надаючи читачам доступ до її думок, почуттів і мотивацій. У фільмі глядач не має доступу до внутрішнього монологу Лори, але може помітити її невдоволення через відсторонену поведінку, тужливий погляд і труднощі у спілкуванні з родиною, особливо сином, який наче наскрізь її бачить. Камера часто фокусується на її обличчі, де проявляється пригнічення, тривога чи роздуми, і до того ж, можна помітити як її очі майже завжди неначе наповнені сльозами. Також у багатьох сценах Лора або зовсім уникає зорового контакту, або не здатна його витримати і змушена одразу відвести погляд. Композиція кадру декілька разів поміщає її у просторі так, що вона здається надто маленькою та недолугою відносно її дому. Показовою також є її невдала спроба спекти ідеальний торт на день народження чоловіка, ця сцена відображає її нездатність виправдати очікування домашньої досконалості.

У фільмі «Години» важливу роль відіграє саундтрек Філіпа Гласса, який створює напружений, медитативний ритм. Звуковий супровід допомагає розкрити емоційний стан Лори: у моменти її внутрішньої боротьби музика стає більш гучнішою, тоді як у побутових сценах переважають тиша або приглушені звуки.

Для кращої візуалізації персонажа режисер також додав сцену прощання Лори з її сином Річі, коли вона їхала до готелю. У книзі просто згадується, що вона попросила сусідку подивитись за ним, коли ж фільм дає цілу сцену, де хлопчик сильно плаче та кричить, тому що не хоче розставитись з мамою, в той час як Лора нервово посміхається, а згодом і плаче, покидаючи його. Така сцена додає напруження та певного «поганого передчуття» щодо життя Лори.

Візуальний образ Кларисси Воган у фільмі значною мірою відповідає опису з роману. Книга дає не так багато точних описів її зовнішності, читає знає, що Кларисса має «квадратну щелепу» [2] та «цупкі невіразні очі» [2] та має «такий собі богемний шарм доброї чаклунки» [2]. У фільмі її грає Меріл Стріп, яка має більш округлу щелепу, однак зберігає поведінку літературного образу. А богемний шарм зберігається завдяки костюмерам: образ, який вона носить впродовж дня виглядає стильно, але водночас невимушено, оверсайз-пальто і прямі джинси мають відтінок ретро-стилю, що часто зустрічається в богемному образі, а також наявне поєднання різних матеріалів (хутряне пальто, джинси і шкіряна сумка), що також притаманно богемному шику. Також будинок Кларисси показує її як людину, яка любить мистецтво чи самовираження: картини та квіти стоять в кожній кімнаті, також є пробкова дошка, де фотографії зібрані у стилі «колаж» та полички з книжками.

Особливість персонажа Кларисси у тому, що зовні вона здається сміливою, різкою, впевненою, коли всередині вона насправді вразлива та чуттєва. У романі це добре передається завдяки доступу до думок Кларисси, у фільмі ж це помітно завдяки грі Меріл Стріп та поведінці її героїні. Акторка чергує напруженість та радість, це помітно насамперед завдяки тому, як вона грає голосом: у відповідні моменти він доброзичливий, але водночас зрозуміло, коли ця доброзичливість щира, а коли награна, бо цього потребує ситуація. Ще окрім очевидного — міміки та мови тіла — можна виділити те, що у фільмі Кларисса майже завжди так швидко ходить, що наче трохи біжить. Це добре передає заклопотаність персонажа, коли вона намагається і готуватись до вечірки, і згадує власне життя паралельно. Такі швидкі рухи, які чергуються з жестами, які показують, що вона втомилась (руки на голові, тяжкі видихи) дуже добре передають потрібний настрій. Також у колірній гамі лінії Кларисси кіноадаптації домінують холодні відтінки, що символізують її самотність та певну тривогу.

Цікавою є зміна однієї деталі в сцена зустрічі Кларисси та Луїса: в творі плаче саме Луїс, якого автор називає плаксієм та одразу ставить на протиположність Кларисси, яка «взагалі ніколи не плаче, дарма що їй часто хочеться» [2]. У фільмі ж починає плакати якраз Кларисса. Це теж зроблено, щоб краще розкрити, на перший погляд, суворий образ Кларисси та показати наскільки емоційно напруженою вона є, якщо може заплакати ні з того, ні з цього.

Підсумовуючи аналіз образів героїнь у романі Майкла Каннінгема «Години» та його екранізації, можна відзначити, що кожен з медумів має свої особливості у їхній репрезентації. Роман дозволяє глибше зануритися у внутрішній світ персонажів через їхні думки, емоції та рефлексії, тоді як фільм використовує візуальні, кінематографічні та звукові засоби для передачі тих самих переживань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданова А. Потік свідомості в романі Вірджинії Вулф "Місіс Деллоуей": особливості перекладу українською мовою (на матеріалі перекладу Тараса Бойка): бакалаврська робота (035 «Філологія»). Український католицький університет. Кафедра філології. Львів: УКУ, 2022, 30 с.

2. Каннінгем М. Години / Майкл Каннінгем; пер. з англ. О. Постранської. – Х.: Віват, 2017. – 224 с.
3. Кочерга Світлана, Вісич Олександра. Літературознавча інтермедіальність: генеза і сучасні горизонти. Навчальний посібник для здобувачів вищої освіти. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. 286 с.
4. Crawford Lillian. The Hours at 25: The book that changed how we see Virginia Woolf. URL: <https://www.bbc.com/culture/article/20230808-the-hours-at-25-the-book-that-changed-how-we-see-virginia-woolf>
5. Michael Cunningham: ‘Some people have never forgiven me for not just writing The Hours again’. URL: <https://www.theguardian.com/books/2024/jan/13/michael-cunningham-some-people-have-never-forgiven-me-for-not-just-writing-the-hours-again>
6. Michlin Monica. Expanding Adaptation: Intertextuality and Remediation in Stephen Daldry’s The Hours. In: Interfaces. Image Texte-Langage 34, 2013. Expanding Adaptations. pp. 139-164
7. The Hours Michael Cunningham and The Hours Background. URL: <https://www.sparknotes.com/lit/hours/context/>
8. Walsh Savannah. Nicole Kidman’s Fake Nose in *The Hours* Sparked a Battle Between Two Hollywood Bullies. URL: <https://shorturl.at/5wLIX>
9. Wild Andrea. The Suicide of the Author and his Reincarnation in the Reader: Intertextuality in The Hours by Michael Cunningham. URL: https://xchanges.org/xchanges_archive/xchanges/1.2/wild.html
10. Woolf Virginia. Mr. Bennet and Mrs. Brown – London: Hogart Press Tavistock square, 1924. – 24 p.

Юрчишин Тетяна Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційно-комунікаційних технологій
Західноукраїнського національного університету

ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНА ЛЕКСИКА ЯК ЛІНГВІСТИЧНЕ ЯВИЩЕ

Функціонування емоційно-експресивної лексики охоплює широкий спектр комунікативних сфер – від художньої літератури та публіцистики до повсякденного мовлення [1, с. 24]. У художніх текстах вона служить засобом художньої виразності та психологізації персонажів, у публіцистиці – інструментом переконання та мобілізації, у розмовному мовленні – способом безпосереднього вираження емоцій та оцінок.

Емоційно-експресивна лексика є структурованою підсистемою мови, що функціонує за власними закономірностями. Її вивчення передбачає аналіз як власне лексичного рівня, так і рівнів словотвору, семантики та стилістики, що демонструє її міжкатегоріальну природу та центральну роль у створенні виразності мовлення. Розуміння класифікації та механізмів функціонування цієї лексики є необхідною умовою для ефективного аналізу текстів різних стилів та жанрів, а також для професійної роботи в галузі перекладу, літературної творчості та комунікації.

Емоційно-експресивна лексика становить фундаментальний пласт мовної системи, що відіграє вирішальну роль у формуванні живої, образної та переконливої комунікації [2, с. 44]. Її значення виходить далеко за межі простого номінування предметів і явищ, охоплюючи складний спектр емоційних, оцінних та експресивних функцій. Ця лексика служить потужним інструментом впливу на свідомість і підсвідомість реципієнта, активізуючи не лише раціональне, але й емоційне сприйняття інформації.

Важливість вивчення емоційно-експресивної лексики полягає насамперед у її здатності трансформувати нейтральне повідомлення в емоційно насичене, що значно підвищує його комунікативну ефективність. У художній літературі ця лексика є основним засобом створення психологічних портретів персонажів, формування атмосфери твору та впливу на емоційний стан читача. У публіцистиці вона виконує функцію переконання та мобілізації, дозволяючи автору не лише повідомляти факти, але й формувати певне ставлення до них. У повсякденному мовленні емоційно-експресивна лексика забезпечує жвавість і природність комунікації, дозволяючи точніше передавати власні переживання та ставлення до навколишньої дійсності [2].

Класифікація емоційно-експресивної лексики є необхідною умовою для її системного вивчення та ефективного застосування в перекладі. Поділ за типом емоційно-оцінного забарвлення дозволяє чітко диференціювати лексику з позитивною та негативною конотацією, що особливо важливо при аналізі ідеологічно навантажених текстів або при перекладі рекламних повідомлень. Розрізнення лексики за ступенем експресії дає змогу

точно дозувати емоційний вплив та уникати стилістичних помилок. Наприклад, використання просторічної лексики в офіційному документі або високого стилю в побутовому спілкуванні призводять до комунікативного дисонансу.

Особливої уваги заслуговує класифікація за способом вираження експресії, оскільки вона безпосередньо пов'язана з механізмами творення та функціонування емоційно-експресивних одиниць у мові [1, с. 76]. Розрізнення слів з суцільним і похідним забарвленням має принципове значення для перекладача. Слова з суцільним забарвленням часто вимагають пошуку прямих відповідників у мові перекладу, тоді як лексика з похідним забарвленням може перекладатися шляхом використання аналогічних словотворчих моделей, стилістичних прийомів або контекстуальних замінів.

Емоційно-експресивна лексика виконує низку специфічних комунікативних функцій, що визначають її значення в організації мовленнєвої взаємодії. Її використання не є випадковим, а підпорядковане певним прагматичним цілям, що дозволяє розглядати цей пласт лексики як важливий інструмент мовної гри [4]. Основною функцією виступає емоційно-експресивна функція, яка полягає у безпосередньому вираженні внутрішнього стану мовця. Ця функція реалізується через вербалізацію почуттів, настроїв та переживань, що дозволяє перетворити абстрактні емоції на мовну форму. Вона забезпечує канал для емоційної розрядки та сприйняття цих емоцій адресатом [3, с. 469].

Тісно пов'язаною з нею є оцінна функція. Емоційно-експресивна лексика слугує інструментом категоризації навколишньої дійсності з точки зору системи цінностей мовця. Вона дозволяє здійснювати не просто логічну класифікацію явищ, а їхнє аксіологічне осмислення, поділ на бажане та небажане, прийнятне та неприйнятне. Важливою є прагматична функція, спрямована на вплив на адресата.

Використання експресивно забарвлених одиниць має на меті не лише передати власне ставлення, але й сформувані певні ставлення у реципієнта [5, с. 56]. Ця функція реалізується через механізм емоційного зараження, переконання та аргументації, де експресія посилює переконливість висловлювання. У художньому мовленні на перший план виходить образотворча функція. Емоційно-експресивна лексика стає основним засобом створення художніх образів, психологізації персонажів та формування специфічної атмосфери твору. Вона сприяє реалізації принципу поетичної функції мови, зосереджуючи увагу на повідомленні як такому.

Що стосується ролі в створенні стилістичного ефекту, то емоційно-експресивна лексика виступає ключовим інструментом стилістичної диференціації. Вона є одним із головних маркерів стилістичної належності тексту, дозволяючи ідентифікувати його як належний до розмовного, художнього чи публіцистичного стилів. У межах тексту ця лексика забезпечує створення стилістичного контрасту.

Співвідношення нейтральних та експресивних одиниць формує динаміку мовлення, зосереджуючи увагу на ключових моментах повідомлення. Такий контраст може використовуватися для створення іронії, сарказму, пафосу чи драматизму. Емоційно-експресивна лексика відіграє вирішальну роль у формуванні індивідуального стилю мовця або автора. Вибір певних експресивних засобів, їхня частотність та комбінація становлять основу ідіостилу, що дозволяє ідентифікувати творчість конкретного автора чи особливості мовленнєвої поведінки індивіда.

Функціонування емоційно-експресивної лексики в мовленні є комплексним процесом, що поєднує психологічні, соціальні та естетичні аспекти комунікації. Її роль у створенні стилістичного ефекту полягає не лише в зовнішньому оформленні мовлення, але й у глибинній організації його структури та семантики, що робить цю лексику невід'ємним компонентом ефективної комунікації.

Розуміння функцій та стилістичних можливостей емоційно-експресивної лексики є необхідною умовою для створення якісних текстів різних жанрів та забезпечення успішної міжособистісної та міжкультурної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: Семантичний лексикографічний і функціональний аспекти [монографія]. Ніжин. 2005. 552 с.
2. Бойко Н.І. Проблема експресивної маркованості лексичних одиниць у працях українських мовознавців. Література та культура. Полісся, 2008. Вип. 43. С. 115-121. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkp_2008_43_17
3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови. Академічна граматики української мови/ за ред. І.Р. Вихованця. Київ: Пульсари, 2004. 400 с.
4. Коваль Т.Л. Експресиви як безпосередній засіб репрезентації експресивної функції мови. Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст., 2011. Бібліогр.: 12 назв. укр. Вип. XXIV, ч. 2. С. 468-476.
5. Прокопенко Н.М. До питання про лінгвістичну сутність експресії. Філологічні трактати, 2015. Т. 7, No 4. С. 54-58. URL:<http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr2015749>

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Білик Н.І.

студентка 3 групи, 2 курсу, факультету права

Навчально-наукового інституту права та

правоохоронної діяльності

Львівського державного університету внутрішніх справ

*Науковий керівник: **Бутинська Р.Я.***

к.ю.н., доцент,

завідувачка кафедри господарсько-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та

правоохоронної діяльності

Львівського державного університету внутрішніх справ

МОБІНГ І БУЛІНГ НА РОБОТІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Гарантування психічного комфорту на роботі сьогодні є одним із важливих складників права людини на працю.

У сучасних умовах праця є не лише способом заробітку, а й важливою частиною життя людини, що безпосередньо впливає на її психологічний стан, самопочуття та якість життя. Безпечне й сприятливе робоче середовище має забезпечувати не тільки фізичний захист працівників, а й сприятливі моральні умови у трудовому колективі. Проте на практиці не завжди дотримуються принципи поваги, рівності та гідного ставлення до людини на робочому місці. Одним із негативних явищ, яке дедалі частіше зустрічається у трудових відносинах, є мобінг — форма психологічного тиску та переслідування працівника. Усвідомлення сутності цього явища, його ознак, причин виникнення та правових наслідків є необхідною умовою для ефективного захисту трудових прав працівників, що й зумовлює актуальність даної тематики.

Мобінг можна розглядати як окремий галузевий різновид булінгу, який властивий лише учасникам трудових відносин.

Отож поняття «булінг» означає залякування, переслідування, знущання, тобто форму навмисної агресії, яка є забороненою державними правовими актами, а також постійне фізичне і психологічне насильство від однієї особи чи групи осіб, які мають певну перевагу.

У цьому випадку доцільно говорити саме про психологічний різновид булінгу. Його можна класифікувати за специфічними ознаками:

1) Словесний булінг, що знаходить вияв у погрозах, насмішках, регулярних образах, шантажі та принизливих висловлюваннях — щодо зовнішності, віросповідання, національності, стилю, манери поведінки, тобто буквально щодо всього.

2) Соціальний булінг, що полягає у навмисному відчуженні людини від групи чи колективу шляхом ігнорування, обмеження, гостингу, публічної зневаги або осоромлення [6].

Українське законодавство визначає мобінг як «систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність» [1].

На результативність трудового колективу впливає внесок кожного окремого працівника. Мобінг є чинником, що вагомо позначається на усьому робочому процесі, одночасно порушуючи стабільність, формуючи напруження в колективі та зменшуючи загальну продуктивність праці. Щоб запобігти цьому явищу або знизити його вплив, насамперед потрібно з'ясувати причини.

Можна стверджувати, що постраждати від мобінгу здатна будь-яка людина незалежно від віку, статі, соціального становища, посади, досвіду чи психологічного стану. Найчастіше цькування зазнають ті, хто чимось вирізняється з-поміж інших, тобто не відповідає загальноприйнятим нормам і стандартам. До групи підвищеного ризику також входять емоційні та чутливі особи, амбітні новачки, ті, хто не бажає дотримуватись неформальних правил, люди з низькою стресостійкістю, а також ті, через кого виниує конкуренція в колективі [4].

Насильницькі дії у формі мобінгу можуть проявлятися не тільки відкрито, а й приховано, наприклад, у формі безпідставної пасивної агресії.

Особа, яка здійснює цькування, усвідомлює свої дії, розуміє можливі наслідки та бажає або свідомо допускає їх настання. Визнання мобінгу як необережного зазвичай є формальним, оскільки метою таких дій є прагнення завдати шкоди іншій людині — фізичної, психологічної або матеріальної.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» став ключовим документом у сфері захисту працівників від мобінгу. Він визначив основні засади та гарантії захисту осіб, що зазнали мобінгу, обов'язки роботодавця створювати сприятливі умови в трудовому колективі, а також можливість отримати відшкодування заподіяної шкоди, якщо судом буде встановлено, що особа дійсно зазнала моральних страждань або проблем зі здоров'ям [7].

Фіксувати факт мобінгу та складати протоколи відповідно до статті 230-1 КУпАП мають повноваження посадові особи, уповноважені керівником центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд за дотриманням трудового законодавства. Справи щодо мобінгу розглядаються судами, що передбачено статтею 221 КУпАП [3].

КУпАП визначає види адміністративних стягнень, які застосовуються за вчинення мобінгу щодо працівника. Ці стягнення відрізняються за видом і мірою залежно від суб'єкта вчинення: до громадян застосовуються штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 20 до 30 годин; щодо фізичних осіб-підприємців — штраф від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи строком від 30 до 40 годин; і щодо посадових осіб — штраф – від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян чи громадські роботи – строком від 30 до 40 годин. Більш суворе стягнення встановлюється для осіб, які вчинили мобінг повторно протягом року, або щодо групи осіб, а саме накладення штрафу на громадян від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 30 до 50 годин; накладення штрафу на фізичних осіб-підприємців та посадових осіб - від 200 до 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 40 до 60 годин [2].

Згідно зі статтею 173 КЗпП, якщо здоров'ю працівника завдано шкоди внаслідок мобінгу, факт якого підтверджено рішенням суду, що набрало законної сили, завдані витрати на лікування підлягають відшкодуванню.

У статті 237-1 КЗпП встановлюється можливість цивільно-правової відповідальності роботодавця, а саме відшкодування моральної шкоди, за мобінг, якщо це призвело до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від працівника додаткових зусиль для організації свого життя.

Також мобінг тягне за собою і дисциплінарну відповідальність, яка передбачає розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця на основі частини 12 статті 40 КЗпП, а саме через вчинення працівником мобінгу, встановленого судовим рішенням, що набрало законної сили [1].

За загальним правилом, цькування на роботі тягне за собою лише зазначені санкції, проте у деяких випадках можливе настання кримінальної відповідальності. Хоча сам Кримінальний кодекс України не містить такого поняття, як мобінг, притягнення до цього виду відповідальності можливе за суміжні правопорушення, як-от погрози чи хуліганство, якщо дії справді несуть велику суспільну небезпеку і містять склад кримінального правопорушення [5].

Отже, психологічна безпека працівника є невід'ємною складовою сучасного права на працю та важливим чинником ефективного функціонування трудового колективу. Мобінг як систематичне психологічне чи економічне переслідування працівника становить серйозну загрозу не лише для психічного й фізичного здоров'я особи, а й для стабільності трудових відносин та продуктивності підприємств загалом.

Важливим є те, що українське законодавство на сьогодні вже містить правове визначення мобінгу та передбачає комплекс заходів відповідальності за його вчинення — адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної. Водночас ефективність реалізації цих норм значною мірою залежить від належної правозастосовної практики, рівня обізнаності працівників та відповідальності роботодавців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Кодекс законів про працю України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n2>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 – 330): Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#n2>
4. Красюк Т. В., Федоренко А. О. Мобінг: причини виникнення на способи подолання. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». С. 140–145. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.25>
5. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2>
6. Остапенко О. Булінг і мобінг (цькування) як різновиди насильницьких посягань на фізичну особу. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки» № 4 (40), 2023. С. 124–133. URL: <http://doi.org/10.23939/law2023.40.124>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню): Закон України від 16.11.2022 № 2759-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#Text>

Бочарова Анастасія Віталіївна,
здобувач вищої освіти 4-го курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Березняк Василь Сергійович**
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЧИ ПЕРЕСИЛАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ БЕЗ МЕТИ ЗБУТУ

Актуальність дослідження особливостей кваліфікації незаконних дій з наркотичними засобами без мети збуту зумовлена значною поширеністю цієї категорії справ у структурі сучасної злочинності та динамічними змінами в наркополітиці держави. Стаття 309 КК України є однією з найбільш застосовуваних, проте її реалізація на практиці супроводжується численними дискусійними питаннями, що стосуються розмежування суміжних складів, визначення моменту закінчення кримінального правопорушення та встановлення суб'єктивної сторони [1]. Об'єктом даного кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що забезпечують здоров'я населення. Предмет кримінального правопорушення є обов'язковою ознакою і включає речовини, перелік яких чітко визначений Кабінетом Міністрів України [3]. Ключовим моментом при кваліфікації є встановлення виду та ваги речовини, оскільки від цього залежить не тільки наявність складу кримінального правопорушення, а й відмежування кримінальної від адміністративної відповідальності за статтею 44 КУпАП [2].

Диспозиція статті передбачає шість альтернативних дій: виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення та пересилання. Кожна з цих дій має свої специфічні ознаки. Під незаконним виробництвом розуміються дії, спрямовані на серійне отримання наркотичних засобів у промислових масштабах або шляхом хімічного синтезу. Виготовлення ж передбачає переробку сировини або інших речовин, внаслідок чого отримуються готові до вживання засоби. Важливо розмежовувати ці поняття з процесом

«доведення до готовності» (наприклад, висушування коноплі), що в судовій практиці часто кваліфікується саме як виготовлення. Незаконне придбання означає перехід права володіння до особи будь-яким способом: купівля, привласнення знайденого, збирання дикорослих рослин тощо. Моментом закінчення придбання є перехід речовини у фактичне володіння особи [5].

Зберігання є триваючим правопорушенням і полягає у перебуванні речовини у володінні особи (у кишені, у квартирі, у тайнику). Тривалість зберігання не впливає на кваліфікацію, проте має значення для визначення моменту припинення злочинної діяльності. Перевезення та пересилання відрізняються способом переміщення речовини у просторі. Якщо перевезення передбачає фізичну присутність особи під час транспортування, то пересилання — це використання пошти, кур'єрських служб або третіх осіб, які не знають про вміст пакунка. Головною ознакою, що відмежовує ст. 309 від ст. 307 КК України, є відсутність мети збуту. Встановлення цієї мети є найскладнішим аспектом суб'єктивної сторони. Суди мають враховувати об'єктивні чинники: кількість речовини, її фасування, наявність ваг, пакувальних матеріалів, а також свідчення про попередні факти продажу [6]. Якщо особа зберігає значну кількість наркотику, що явно перевищує потреби особистого вживання, правоохоронні органи часто намагаються інкримінувати намір на збут, що потребує ретельної перевірки доказів.

Особливу увагу слід приділити кваліфікуючим ознакам. Частина 2 статті 309 передбачає відповідальність за дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або протягом року після засудження за цією ж статтею, або якщо предметом є наркотичні засоби у великих розмірах. Поняття «великий розмір» визначається наказами МОЗ України [4]. Важливо розуміти, що для кваліфікації за ознакою повторності не обов'язково, щоб особа відбула покарання, достатньо самого факту постановлення вироку. Частина 3 статті передбачає відповідальність за дії з речовинами в особливо великих розмірах, що суттєво підвищує санкцію. В контексті сучасної реформи кримінального законодавства важливим є інститут кримінальних проступків. Дії за ч. 1 ст. 309 належать до категорії проступків, що передбачає спрощене розслідування (дiзнання) та особливий порядок розгляду в суді.

Проблема розмежування ст. 309 та ст. 317 (організація або утримання місць для незаконного вживання) також є актуальною. Якщо особа надає своє житло іншим особам для спільного вживання придбаних без мети збуту наркотиків, виникає сукупність злочинів. Також слід враховувати положення частини 4 статті 309, яка передбачає спеціальну підставу звільнення від кримінальної відповідальності: добровільне звернення до лікувального закладу та початок лікування від наркоманії. Це є важливим стимулюючим фактором для декриміналізації споживачів наркотиків та їх соціальної реабілітації. Добровільність у цьому контексті означає, що особа самостійно, до моменту викриття її правоохоронцями або за наявності реальної можливості продовжувати приховувати злочин, обирає шлях лікування. Процесуальні особливості також впливають на кваліфікацію. Використання результатів НСРД (негласних слідчих розшукових дій) має бути бездоганим з точки зору законності. Часто помилки при затриманні або особистому огляді призводять до визнання доказів (самої речовини) недопустимими, що робить неможливим притягнення до відповідальності. Аналіз судової практики свідчить

про тенденцію до гуманізації покарань для осіб, що страждають на наркотичну залежність, за умови відсутності мети збуту. Проте, при кваліфікації дій за ст. 309 необхідно чітко розмежовувати «зберігання для власних потреб» від «приготування до збуту», спираючись на системний аналіз обставин справи, а не лише на обсяг вилученого.

Підсумовуючи, можна констатувати, що кваліфікація за ст. 309 КК України вимагає не лише знання тексту закону, а й розуміння специфіки предмета злочину, процедур експертного дослідження та актуальних правових позицій Верховного Суду щодо визначення мети дій винної особи. Подальше вдосконалення законодавства має йти шляхом чіткішого розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності, а також розширення можливостей для лікування осіб замість їх ізоляції, якщо їхні дії не становлять високої суспільної небезпеки та не пов'язані з розповсюдженням наркотичних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

---

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів».
4. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.08.2000 № 188 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів...».
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів...».
6. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (щодо правових позицій про відмежування зберігання від готування до збуту).

Веремієнко Світлана Вікторівна
*старший викладач кафедри правоохоронної діяльності
та загальноправових дисциплін
Національного університету «Чернігівська політехніка»*
Анікеєва Дарья Сергіївна
*здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

ПОРЯДОК ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ НА ПОСАДУ ЯК ГАРАНТІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Судова влада є однією з фундаментальних складових механізму державної влади в правовій державі. Її призначення полягає у здійсненні правосуддя, захисті прав і свобод людини та громадянина, а також у забезпеченні верховенства права. Від рівня незалежності судової влади безпосередньо залежить ефективність функціонування всієї правової системи держави. Однією з ключових гарантій такої незалежності виступає чітко врегульований порядок призначення суддів на посаду.

Конституція України закріплює принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову, визначаючи судову владу як самостійну та незалежну [1]. У цьому контексті процедура формування суддівського корпусу набуває особливого значення, оскільки саме вона має запобігати політичному впливу, забезпечувати професійність суддів та їхню добросовісність. Призначення суддів не є суто формальним актом, а являє собою складний правовий процес, що включає низку взаємопов'язаних етапів та участь декількох суб'єктів публічної влади.

Актуальність дослідження порядку призначення суддів на посаду зумовлена постійними трансформаціями судової системи України, що здійснюються в ході судової реформи. Її метою є приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів та рекомендацій міжнародних організацій, зокрема Венеційської комісії. У зв'язку з цим аналіз чинного порядку призначення суддів є необхідним для визначення як його переваг, так і наявних проблем.

Порядок призначення суддів в Україні визначається насамперед Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [2]. Відповідно до Конституції України судді є незалежними та підкоряються лише закону, а держава гарантує їхню незалежність і недоторканність. Однією з таких гарантій виступає особливий порядок набуття суддею свого статусу.

У доктрині конституційного права також підкреслюється необхідність узгодження національного механізму призначення суддів із практикою Європейського суду з прав

людини. Як зазначає Європейський суд з прав людини в одному зі своїх рішень при розгляді питання справедливого суду, оцінка незалежності судового органу здійснюється з урахуванням «способу призначення членів такого органу та терміну їхніх повноважень, існування гарантій від зовнішнього тиску і того, чи такий орган справляє враження незалежного» [3].

Згідно з конституційними положеннями, судді в Україні призначаються на посаду Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя [1]. Така модель є компромісною, оскільки поєднує участь глави держави як суб'єкта публічної влади та спеціалізованого органу суддівського врядування, покликаного забезпечувати незалежність судової влади. При цьому ключова роль у процесі призначення суддів належить саме Вищій раді правосуддя.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» конкретизує вимоги до кандидатів на посаду судді. До них належать наявність громадянства України, досягнення встановленого віку, вища юридична освіта, відповідний стаж професійної діяльності у сфері права, а також володіння державною мовою [2]. Такі вимоги спрямовані на формування професійного та компетентного суддівського корпусу, здатного здійснювати правосуддя на високому рівні.

Важливим елементом порядку призначення суддів є конкурсний добір. Конкурсна процедура передбачає складання кваліфікаційного іспиту, проходження спеціальної підготовки в Національній школі суддів України та подальше кваліфікаційне оцінювання. Конкурсність розглядається як одна з основних гарантій об'єктивності та прозорості добору суддів, оскільки вона мінімізує ризики суб'єктивного чи політичного впливу.

Кваліфікаційне оцінювання суддів і кандидатів на посаду судді має на меті встановлення їх відповідності критеріям професійної компетентності, добросовісності та суддівської етики. У межах цього оцінювання аналізуються не лише знання та практичні навички кандидата, але й його професійна репутація, дотримання етичних стандартів, а також відповідність способу життя задекларованим доходам. Такий підхід відповідає сучасним європейським тенденціям у сфері боротьби з корупцією та підвищення довіри до судової влади.

Особлива роль в процедурі призначення суддів належить Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, яка здійснює організацію та проведення конкурсу, а також кваліфікаційне оцінювання кандидатів. За результатами її діяльності формуються рекомендації, які надалі розглядаються Вищою радою правосуддя. Саме Вища рада правосуддя ухвалює остаточне рішення щодо внесення подання про призначення судді на посаду.

Президент України, отримавши подання Вищої ради правосуддя, видає указ про призначення судді. Загалом етап призначення судді Президентом України можна вважати достатньо формальним, адже відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Президент України призначає суддів на посаду на підставі та в межах подання Вищої ради правосуддя, без перевірки додержання встановлених вимог до кандидатів на посаду судді та порядку проведення добору чи кваліфікаційного оцінювання кандидатів [4, с.153].

Варто зазначити, що ефективність порядку призначення суддів залежить не лише від нормативного закріплення процедур, але й від реального рівня незалежності органів

суддівського врядування, прозорості їх діяльності та дотримання принципу добросовісності всіма суб'єктами цього процесу. У переліку численних питань організації судової гілки влади в Україні особливої уваги на даному етапі заслуговує адміністративно-правовий статус суб'єктів, уповноважених здійснювати процедури добору та призначення кандидатів на суддівські посади, оскільки саме від їх ефективної, злагодженої діяльності залежить якість кадрового забезпечення судів, здатних здійснювати завдання із забезпечення правосуддя у державі [5, с.30].

Окремої уваги заслуговує питання відповідальності суб'єктів, залучених до процесу призначення суддів. Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів України мають діяти на засадах колегіальності, неупередженості та публічності, що впливає з їх конституційного статусу. Недотримання цих принципів може нівелювати саму ідею конкурсного добору суддів та поставити під сумнів легітимність результатів призначення.

В умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій особливого значення набуває питання суспільної довіри до судової влади. Саме прозорість і зрозумілість процедури призначення суддів є тим чинником, який безпосередньо впливає на сприйняття суду як справедливого та неупередженого інституту. У наукових дослідженнях наголошується, що відсутність чітких і відкритих процедур добору суддів може призводити до зниження авторитету судової влади та формування у громадян уявлення про її залежність від політичних процесів.

Також варто звернути увагу на проблему тривалості процедур призначення суддів, яка на практиці може негативно впливати на доступ громадян до правосуддя. Наявність вакантних суддівських посад у судах різних інстанцій призводить до перевантаження діючих суддів та порушення розумних строків розгляду справ. Вирішення проблеми подолання кадрової кризи в судовій системі зумовлює об'єктивну потребу у внесенні відповідних змін до законодавства України, спрямованих на спрощення процедур добору кандидатів на посади суддів та оцінювання суддів на відповідність займаній посаді [6, с.52].

Таким чином, порядок призначення суддів слід розглядати як один із ключових інструментів забезпечення незалежності судової влади та стабільності конституційного ладу України. Ефективний порядок призначення суддів повинен поєднувати високі вимоги до професійності та добросовісності кандидатів із розумною тривалістю процедур і максимальною відкритістю для суспільства. Лише за таких умов можливо забезпечити реальну незалежність судової влади та її відповідність принципам демократичної, правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.12.2025).
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 26.12.2025).
3. Decision as to admissibility of Application № 28972/95 by Erik NINN-HANSEN against Denmark, 18 may 1999. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-4583> (дата звернення: 26.12.2025)

4. Сердинський В. С. Особливості призначення судді на посаду в контексті забезпечення його незалежності (крізь призму європейських рекомендацій). Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. 2020. Т. 31 (70), ч. 2, № 2. С. 150-154.

5. Левенець А.В. Процедура добору та призначення кандидатів на суддівські посади: український та зарубіжний досвід. Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство. 2024. Том 26. Випуск 1 (38). С. 29-34.

6. Борденюк В.І. Деякі питання вдосконалення порядку призначення на посаду судді безстроково суддів, призначених строком на п'ять років, у контексті верховенства права. Нове українське право. 2024. № 2. С.50-63.

Голуб Юлія Юріївна,
здобувач вищої освіти 4 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Березняк Василь Сергійович**
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ВІДМЕЖУВАННЯ БАНДИТИЗМУ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Правильна кваліфікація кримінальних правопорушень проти власності та громадської безпеки є одним із найважливіших завдань правозастосовної практики. Особливу складність становить відмежування бандитизму, передбаченого ст. 257 Кримінального кодексу України (далі – КК України) від таких суміжних складів злочинів як розбій (ст. 187 КК України), грабіж (ст. 186 КК України) та вимагання (ст. 189 КК України) [1]. Ця проблема має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення, оскільки помилкова кваліфікація може призвести до призначення несправедливого покарання та порушення прав людини.

Відповідно до ч. 1 ст. 257 КК України, бандитизм визначається як організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі [1]. Кваліфікуючими ознаками (ч. 2 ст. 257 КК України) є вчинення діяння, передбаченого частиною першою цієї статті, особою, яка є організатором або керівником банди. Обов'язковими ознаками банди є: 1) стійке озброєне об'єднання; 2) наявність мінімум трьох осіб; 3) попередня змова; 4) спеціальна мета – напад на підприємства, установи, організації чи окремих осіб [2, с. 654]. Банда характеризується високим рівнем організованості, ієрархічною структурою, розподілом ролей між учасниками та наявністю зброї у всіх або більшості членів угруповання.

Судова практика підкреслює, що під озброєністю банди розуміється наявність у її членів вогнепальної або холодної зброї як заводського виготовлення, так і виготовленої саморобним способом, пристроїв, предметів, конструктивно призначених для ураження живої чи іншої цілі (постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23.12.2005) [3].

Розбій, згідно з ч. 1 ст. 187 КК України, являє собою напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства [1]. На відміну від

бандитизму, розбій посягає насамперед на відносини власності, тоді як бандитизм – на громадську безпеку. Основні критерії відмежування бандитизму від розбою включають:

Суб'єктивну сторону. При розбої умисел винної особи спрямований на заволодіння конкретним чужим майном. При бандитизмі мета є більш широкою – організація озброєної банди для здійснення нападів, незалежно від того, чи будуть ці напади спрямовані на заволодіння майном, чи матимуть інші цілі [2, с. 478].

Момент закінчення злочину. Розбій є закінченим злочином з моменту нападу, незалежно від того, чи вдалося заволодіти майном. Бандитизм вважається закінченим злочином з моменту створення озброєної банди, навіть якщо жодного нападу фактично не було вчинено [4, с. 123].

Об'єктивну сторону. Розбій може бути вчинений однією особою або групою осіб без попередньої змови. Бандитизм обов'язково передбачає створення стійкого озброєного злочинного об'єднання з розподілом ролей та ієрархічною структурою [2, с. 655].

Озброєність. При розбої застосування зброї не є обов'язковою ознакою складу злочину (крім кваліфікуючої ознаки ч. 4 ст. 187 КК України). Озброєність банди є конститутивною ознакою бандитизму [1].

Судова практика свідчить, що у випадках, коли озброєна банда вчиняє розбійний напад, дії винних підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів – за ст. 257 КК України та відповідною частиною ст. 187 КК України (ухвала Верховного Суду від 18.06.2020, справа № 757/5960/18) [5].

Грабіж визначається ст. 186 КК України як відкрите викрадення чужого майна [1]. Кваліфікованим видом грабежу є його вчинення за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 186 КК України), особливо небезпечним рецидивістом або особою, раніше засудженою за розбій, бандитизм або вимагання (ч. 3 ст. 186 КК України). Відмежування бандитизму від грабежу здійснюється за наступними критеріями:

Об'єкт злочину. Основним безпосереднім об'єктом грабежу є відносини власності. Бандитизм посягає на громадську безпеку як основний об'єкт, а відносини власності можуть бути лише додатковим об'єктом при вчиненні бандою конкретних нападів [2, с. 473].

Характер дій. Грабіж полягає у відкритому викраденні майна, тобто вчиняється відкрито для потерпілого або інших осіб. Бандитизм охоплює не лише викрадення, а й будь-які інші напади, що можуть не мати корисливої мети [4, с. 125].

Обов'язковість озброєння. Для грабежу озброєність не є обов'язковою ознакою (лише у ч. 3 ст. 186 КК України передбачено кваліфікуючу ознаку «з незаконним проникненням у житло, інше приміщення чи сховище що завдав значної шкоди потерпілому»). Озброєність є необхідною ознакою банди [1].

Організованість. Грабіж може бути вчинений однією особою, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою. Бандитизм передбачає вищий рівень організованості – створення саме банди як озброєного стійкого злочинного об'єднання [2, с. 656].

При вчиненні грабежу організованою озброєною групою необхідно встановлювати, чи є ця група бандою. Якщо встановлено ознаки банди, то дії винних кваліфікуються за ст. 257 КК України та відповідною статтею, що передбачає відповідальність за конкретний злочин проти власності [2, с. 474].

Згідно з ч. 1 ст. 189 КК України, вимагання – це вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці [1]. Відмінності між бандитизмом та вимаганням:

Спосіб досягнення злочинної мети. При вимаганні винна особа домагається передачі майна шляхом психічного впливу – погрози. При бандитизмі передбачається фізичний напад з використанням озброєння [4, с. 127].

Часовий проміжок. Вимагання характеризується тим, що між моментом пред'явлення вимоги та моментом передачі майна існує певний проміжок часу. При нападі банди заволодіння майном (якщо напад має корисливу мету) відбувається негайно або протягом короткого часу [2, с. 481].

Обов'язковість організованості. Вимагання може бути вчинене однією особою. Бандитизм обов'язково передбачає створення організованого озброєного злочинного об'єднання [1].

Характер погрози. При вимаганні погроза може бути різноманітною (насильство, знищення майна, розголошення відомостей тощо) і реалізується у майбутньому. При бандитизмі озброєний напад є безпосередньою реальною загрозою застосування насильства [2, с. 482].

Судова практика показує, що якщо вимагання вчиняється озброєною бандою, дії винних кваліфікуються за сукупністю злочинів – за ст. 257 КК України та відповідною частиною ст. 189 КК України. При цьому суди особливу увагу приділяють встановленню всіх ознак банди, зокрема стійкості об'єднання та озброєності [3].

Важливою особливістю кваліфікації бандитизму є те, що створення озброєної банди чи участь у ній утворюють самостійний склад кримінального правопорушення, який не охоплюється статтями про кримінальні правопорушення проти власності. Тому, як роз'яснив Пленум Верховного Суду України, конкретні кримінальні правопорушення, вчинені бандою (розбої, грабежі, вимагання), підлягають додатковій кваліфікації за відповідними статтями КК України [3]. Науково-практичний коментар передбачає, що бандитизм є злочином проти громадської безпеки, тоді як розбій, грабїж та вимагання – злочинами проти власності. Це означає, що при вчиненні бандою конкретних злочинів проти власності має місце ідеальна сукупність злочинів, оскільки одними діями порушуються різні об'єкти кримінально-правової охорони [2, с. 657].

Відмежування бандитизму від розбою, грабежу та вимагання здійснюється за комплексом критеріїв: об'єкт злочинного посягання, об'єктивна та суб'єктивна сторони, момент закінчення злочину, обов'язковість ознак організованості та озброєності. Основною відмінністю є те, що бандитизм посягає насамперед на громадську безпеку і характеризується створенням стійкого озброєного злочинного об'єднання, тоді як розбій, грабїж та вимагання є злочинами проти власності і не обов'язково передбачають високий рівень організованості злочинців.

Правильна кваліфікація цих злочинів має важливе значення для призначення справедливого покарання та забезпечення законності у кримінальному судочинстві. При

встановленні ознак банди необхідна додаткова кваліфікація конкретних злочинів, вчинених бандою, за сукупністю із статтею 257 КК України. Судова практика постійно розвивається у цьому напрямку, конкретизуючи критерії відмежування цих складів злочинів та забезпечуючи єдність правозастосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.01.2026).
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
3. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09> (дата звернення: 18.01.2026).
4. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2020. 768 с.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 18.01.2026).

Гончар Кароліна Сергіївна,
здобувач вищої освіти 4-го курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Березняк Василь Сергійович**
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ БЕЗ МЕТИ ЗБУТУ

Проблематика незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів залишається однією з найбільш складних і дискусійних у кримінально-правовій доктрині та правозастосовній практиці України. Особливе місце у цій сфері посідають кримінально протиправні діяння, які вчиняються без мети збуту, оскільки саме вони найчастіше викликають труднощі при кваліфікації, зумовлюють різнотлумачення норм кримінального закону та породжують неоднакову судову практику.

Неправильне розмежування таких діянь із адміністративними правопорушеннями або, навпаки, зі злочинами, пов'язаними зі збутом наркотиків, призводить до порушення принципів справедливості, законності та індивідуалізації покарання. Саме тому аналіз особливостей кваліфікації незаконних дій з наркотичними засобами без мети збуту є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Центральною проблемою при кваліфікації незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів є встановлення або спростування мети збуту. Саме ця ознака має вирішальне значення для відмежування кримінального правопорушення, передбаченого статтею 309 КК України, від більш тяжкого складу, передбаченого статтею 307 КК України [1].

На практиці доведення відсутності мети збуту є складним завданням, оскільки така мета не завжди має зовнішнє вираження. Правоохоронні органи часто ґрунтують обвинувачення на непрямих доказах: кількості речовини, способі її пакування, наявності ваг, грошових коштів або контактів з іншими особами. Однак сам по собі значний обсяг

наркотичного засобу не може автоматично свідчити про намір збуту, що неодноразово підкреслювалося у судовій практиці Верховного Суду. Таким чином, відсутність чітких законодавчих критеріїв для визначення мети збуту створює ризик суб'єктивного підходу при кваліфікації діянь.

Ще однією суттєвою проблемою є розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності за незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту [2]. Законодавство України передбачає, що зберігання наркотичних засобів у малих розмірах без мети збуту може тягнути адміністративну відповідальність, тоді як перевищення встановлених меж — кримінальну.

На практиці складність полягає у визначенні «малого», «великого» та «особливо великого» розмірів наркотичних засобів, що здійснюється на підставі підзаконних нормативно-правових актів. Залежність кваліфікації від експертного висновку створює ситуації, коли мінімальне перевищення встановленого розміру автоматично переводить діяння у площину кримінального права, що не завжди відповідає ступеню суспільної небезпеки вчиненого [3].

Особливу увагу при кваліфікації незаконних дій без мети збуту необхідно приділяти повторності. Законодавець встановлює більш сувору відповідальність за повторне вчинення аналогічного діяння, навіть якщо кожен окремий випадок був пов'язаний виключно з особистим споживанням наркотичних засобів.

Проблема полягає в тому, що повторність не завжди свідчить про підвищену суспільну небезпечність особи. У ряді випадків вона зумовлена наркотичною залежністю, що ставить під сумнів доцільність посилення кримінальної репресії замість застосування медичних чи реабілітаційних заходів.

В свою чергу, аналіз судової практики свідчить про неоднаковість підходів судів до кваліфікації діянь без мети збуту. В одних випадках суди визнають відсутність мети збуту навіть за значних обсягів наркотичних речовин, в інших — кваліфікують аналогічні обставини як підготовку до збуту [4].

Причиною такої неоднорідності є як відсутність єдиних методичних рекомендацій, так і значна дискреція суду при оцінці доказів. Це негативно впливає на принцип правової визначеності та передбачуваності кримінально-правових наслідків для особи.

Важливою особливістю кваліфікації незаконних дій з наркотичними засобами без мети збуту є їх тісний зв'язок із соціальними проблемами, зокрема з наркозалежністю. Кримінальне переслідування осіб, які вчинили такі дії виключно для власного вживання, часто не досягає мети попередження злочинності та не сприяє їх ресоціалізації. У зв'язку з цим у науковій літературі все частіше порушується питання щодо доцільності гуманізації кримінальної відповідальності за діяння без мети збуту, розширення можливостей звільнення від кримінальної відповідальності та застосування альтернативних заходів впливу.

Отже, особливості кваліфікації незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення та пересилання наркотичних засобів без мети збуту полягають у складності встановлення наміру особи, проблемах розмежування видів юридичної відповідальності, впливі повторності на кваліфікацію та відсутності єдності судової практики.

Вирішення зазначених проблем потребує вдосконалення законодавства, вироблення єдиних підходів у правозастосуванні та орієнтації кримінальної політики на принципи гуманізму і справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.01.2026).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 18.01.2026).
3. Баулін Ю. В. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 768 с.
4. Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів // Вісник кримінального судочинства. 2019. № 3. С. 45–56.

Іванько Ельвіра Миколаївна

студентка 4 курсу

Полтавського юридичного інституту

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Скрипник Андрій Володимирович

асистент кафедри кримінального права

та кримінально-правових дисциплін

Полтавського юридичного інституту

Національного юридичного університету

МЕЖІ ДОПУСТИМОГО ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНІСТЬ ПІД ЧАС ОСОБИСТОГО ОБШУКУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

У кримінальному провадженні будь-яке втручання у приватну сферу особи має бути чітко обґрунтованим та здійснюватися у суворій відповідності до вимог законодавства. Особистий обшук належить до тих процесуальних заходів, які безпосередньо пов'язані з обмеженням конституційних прав людини, зокрема права на повагу до приватного і сімейного життя, свободу особи та особисту недоторканність. Саме тому його правова природа, умови та порядок проведення потребують окремого аналізу. У сучасних умовах реформування кримінального процесу особистий обшук виконує як доказову, так і превентивну функції, а його нормативне регулювання має демонструвати узгодження стандартів національного законодавства із підходами Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Особистий обшук як форма втручання в приватне життя особи повинен відповідати конституційним вимогам та стандартам ЄСПЛ. Право на повагу до приватного життя, закріплене в ст. 32 Конституції України та ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, не може бути обмежене без законних підстав і належних гарантій. Європейський суд у своїй практиці неодноразово зазначав, що будь-який обшук є серйозним втручанням у сферу приватності, тому держава зобов'язана забезпечити його пропорційність і необхідність (справа *Jalloh v. Germany*) [1]. Суд підкреслює, що процедури проведення обшуку мають містити достатні запобіжники від зловживань, а спосіб проведення повинен максимально зберігати людську гідність.

У кримінальному процесуальному законодавстві України терміни «обшук особи» та «особистий обшук» використовуються як рівнозначні. КПК України оперує цими поняттями в різних статтях (ч. 3 ст. 208, ч.ч. 5, 6 ст. 208, ч. 7 ст. 223, ч. 5 ст. 236, ч. 1 ст. 615),

не розмежовуючи їх за змістом та не надаючи їх нормативного визначення [2]. Незважаючи на це, лексичний аналіз свідчить, що ці терміни фактично позначають одну й ту саму дію — обстеження тіла, одягу та речей особи для виявлення предметів або документів, які можуть мати значення для кримінального провадження. У словосполученнях ключовим елементом є «обшук», тоді як уточнюючі слова («особи», «особистий») вказують лише на спрямованість втручання на фізичну особу [3, с. 222].

На відміну від КПК України 1960 року, чинний Кодекс не містить окремої норми, яка б комплексно врегульовувала процедуру проведення особистого обшуку. З аналізу системи норм випливає, що особистий обшук не розглядається законодавцем як окрема слідча дія, а є складовою інших процесуальних механізмів. Він проводиться або під час затримання особи (ч. 3 ст. 208 КПК України), або в межах обшуку житла чи іншого володіння (ч. 5 ст. 236 КПК України) [2]. У межах цих ситуацій закон прямо визнає можливість обшуку особи, хоча у практиці виникають й інші обставини, коли у слідства є обґрунтована необхідність перевірити особу, наприклад у публічно доступному місці, якщо існують підстави припускати, що вона зберігає речі чи документи, важливі для кримінального провадження.

Особистий обшук як одна з найбільш чутливих і глибоких форм втручання держави у приватну сферу людини безпосередньо пов'язаний із конституційними гарантіями недоторканності приватного життя та людської гідності. На відміну від інших процесуальних дій, він передбачає фізичний контакт із тілом особи, доступ до її особистих речей, одягу, інтимного простору та інформації. Тому статті 28 і 32 Конституції України, а також стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод виступають базою для оцінки допустимості, пропорційності та законності такого втручання.

ЄСПЛ неодноразово наголошував, що втручання, спрямовані на огляд тіла чи речей особи, становлять втручання у сферу приватного життя навіть за мінімального рівня інтенсивності. Як у рішеннях *Wainwright v. United Kingdom* та *Vasileva v. Denmark*, Суд визнавав, що обшук, який містить оголення чи фізичне торкання, порушує статтю 8 Конвенції, якщо він не був належним чином обґрунтований, проведений без достатньої правової підстави, не відповідав легітимній меті або здійснювався у спосіб, що створював припущення чи психологічний дискомфорт, яких можна було уникнути [4].

Обшук не може проводитися як «запобіжна» дія без конкретних підстав, не може застосовуватися автоматично чи за відсутності об'єктивної необхідності. Натомість він має відповідати триступеневому тесту за практикою ЄСПЛ: бути передбаченим законом, переслідувати легітимну мету та бути необхідним у демократичному суспільстві, тобто пропорційним. У рішенні *Jalloh v. Germany* ЄСПЛ наголосив, що держава зобов'язана дбати про людську гідність навіть у ситуаціях, коли особа підозрюється у вчиненні злочину, а застосований спосіб втручання може бути визнаний неприйнятним, якщо він має деградаційний або принизливий характер [5].

Таким чином, принцип пропорційності виступає не просто технікою оцінки правомірності дій державних органів, а фундаментальною гарантією від свавілля та надмірного втручання в особисту сферу людини. Він забезпечує баланс між публічними та приватними інтересами, зводить до мінімуму ризики необґрунтованих обмежень і

гарантує, що будь-який примус у кримінальному процесі буде застосований лише настільки, наскільки це необхідно і законно.

Правові межі застосування фізичної сили під час проведення особистого обшуку визначаються принципом необхідності, пропорційності та поваги до людської гідності, що випливає як із Конституції України (ст. 28), так і з вимог Кримінального процесуального кодексу України та спеціальних законів [6]. Частина 1 статті 43 Закону України «Про Національну поліцію» прямо передбачає, що поліцейські можуть застосовувати фізичну силу лише для припинення правопорушення, подолання протидії законним вимогам, затримання особи або для забезпечення проведення процесуальних дій, але виключно у мінімально необхідному обсязі. Аналогічно, ст. 45 цього Закону зобов'язує правоохоронців уникати дій, що можуть спричинити надмірний біль або непотрібні страждання, а будь-яке застосування сили повинно бути пропорційним рівню опору особи [7].

Практика Європейського суду з прав людини встановлює чіткі межі, які мають безпосереднє значення для оцінки правомірності застосування сили під час обшуку. У справі “*Kudla v. Poland*” (2000) Суд наголосив, що навіть під час проведення обшуків та затримань держава не звільняється від обов'язку гарантувати людську гідність і уникати надмірного фізичного впливу [8]. У справі “*Rehbock v. Slovenia*” (2000) ЄСПЛ підкреслив, що застосування прийомів фізичного контролю допустиме лише тоді, коли особа чинить реальний опір, і лише в межах, абсолютно необхідних для досягнення законної мети. Суд окремо зазначив, що жорсткі прийоми фіксації, які спричиняють сильний біль, є сумісними зі ст. 3 Конвенції лише за умови доведеної необхідності [9].

Отже, особистий обшук у кримінальному процесі України є складним процесуальним заходом, який поєднує ознаки доказової та превентивної діяльності і водночас становить істотне втручання в особисту сферу людини. Його нормативне регулювання вимагає подальшого вдосконалення, щоб забезпечити баланс між ефективністю кримінального провадження та дотриманням стандартів прав людини, сформованих у практиці ЄСПЛ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

---

1. Case of «*Jalloh v. Germany*» (Application no. 54810/00) : Judgment European Court of Human Rights 11 July 2006. HUDOC. European Court of Human Rights. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22site%22:%5B%2201-76307%22%5D%7D>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> .
3. Амелін О. Обшук особи як спосіб збирання доказів у досудовому розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Правова держава. 2025. № 58. С. 220–231.
4. Case of «*Wainwright v. the United Kingdom*» (Application no. 12350/04) : Judgment European Court of Human Rights 26 September 2006. HUDOC. European Court of Human Rights. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%2201-76999%22%5D%7D>

5. Case of «Jalloh v. Germany» (Application no. 54810/00) : Judgment European Court of Human Rights 11 July 2006. HUDOC. European Court of Human Rights. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76307>

6. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

7. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 12 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

8. Case of «Kudła v. Poland» (Application no. 30210/96) : Judgment European Court of Human Rights 26 October 2000. HUDOC. European Court of Human Rights. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58920%22%5D%7D>

9. Case of «Rehbock v. Slovenia» (Application no. 29462/95) : Judgment European Court of Human Rights 28 November 2000. HUDOC. European Court of Human Rights. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59052%22%5D%7D>

Кобець Оксана Олександрівна
здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національного університету «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: **Шпомер Алла Іванівна**
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ДОГОВІР ЛІЗИНГУ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах реформування приватного права України та скасування Господарського кодексу України спостерігається значне оновлення підходів до регулювання договірних господарських відносин. Особливого значення це набуває щодо договору лізингу, який використовується як ефективний інструмент фінансування та оновлення основних фондів без одноразових значних капіталовкладень. Перехід до домінуючої ролі Цивільного кодексу України разом з відповідними положеннями спеціального законодавства, зокрема Закону України «Про фінансовий лізинг» створює потребу в детальному аналізі правової природи лізингових відносин, їх місці в системі договірних зобов'язань, визначення прав та обов'язків сторін у договорі, а також особливостей правового регулювання договору лізингу як окремого виду господарського договору.

Метою дослідження є аналіз договору лізингу як окремого виду договору, визначення його правової природи та особливостей правового регулювання відповідно до норм Цивільного кодексу України і Закону України «Про фінансовий лізинг».

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**: розкрити правову природу договору лізингу та його місця в системі договірних зобов'язань; проаналізувати правове регулювання лізингових відносин за нормами чинного законодавства; охарактеризувати основні умови договору лізингу та особливості припинення лізингових відносин.

Виклад матеріалу. Згідно з нормами глави 58 Цивільного кодексу України, лізинг розглядається як різновид орендних правовідносин нарівні з договорами прокату, оренди земельних ділянок, будівель, інших капітальних споруд чи транспортних засобів. Відповідно до ч. 1 ст. 759 ЦКУ, за договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у володіння та користування за плату на певний строк [2].

З організаційно-правового погляду лізинг – це специфічна довгострокова оренда машин, обладнання, транспортних засобів і споруд виробничого характеру [1, с. 200].

Основна різниця між лізингом та звичайною орендною платою полягає у тривалості користування майном і способі погашення його вартості. Якщо під час купівлі-продажу право власності переходить до покупця відразу після укладання угоди, то за лізинговим

договором власником об'єкта буде залишатися лізингодавець, а лізингоодержувач отримує лише право тимчасового користування даним майном.

Отже, можна договір лізингу визначити як цивільно-правовий договір, за яким лізингодавець (сторона, що надає майно) передає лізингоодержувачу (сторона, що отримує майно у користування) майно у користування на визначений строк за певну плату.

Закон України «Про фінансовий лізинг» [4] базується майже на повністю на нормах цивільного права і спрямований насамперед на регулювання договірних відносин між сторонами водночас існує потреба у визначенні та врегулюванні лізингу як форми господарської діяльності, зокрема як різновиду інвестиційної діяльності, що здійснюється учасниками ринку фінансових послуг. З огляду на характер лізингових відносин, статут господарської діяльності має лише діяльність лізингодавця. Для інших сторін, тобто лізингоодержувачів або продавців, лізинг виступає лише як окрема господарська операція.

Згідно з рекомендацією лізингових операцій (IAS 17) Комітету з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, за наявності хоча б однієї з чотирьох ознак договір повинен бути визнаний договором фінансового лізингу [1, с. 200]:

- після завершення строку дії договору об'єкт передається у власність лізингоодержувача;
- лізингоодержувач має право придбати майно за справедливою ціною;
- період лізингу фактично збігається з корисним строком експлуатації об'єкта;
- сума мінімальних лізингових платежів дорівнює або перевищує вартість майна.

Також у договорі лізингу необхідно чітко врегулювати шість ключових аспектів, а саме:

1. ідентифікація майна. Під час укладання лізингової угоди важливим є детальне зазначення не лише назви та основи технічних характеристик об'єкта, а й інформації, що дозволить однозначно виділити це майно. До такої інформації входять: серійний номер, рік випуску, модель, технічний паспорт або дані виробника. Дані відомості зазвичай містяться у технічній документації або надаються заводом-виробником;

2. строк передання предмета лізингу лізингоодержувачеві. Лізингодавцю варто передбачити в договорі можливість зміщення строків передання об'єкта лізингоодержувачу, оскільки постачальник може порушити свої зобов'язання щодо строків доставки майна. Таке рішення дозволяє уникнути неправомірних претензій та врахувати потенційне прострочення постачальника;

3. особа, що має право підписувати акт приймання-передачі. Обидві сторони зобов'язані дотримуватися формальностей та перевіряти наявність документів, що підтверджують повноваження підписанта: статут, наказ, довіреність тощо. Якщо повноваження не підтвержені, існує ризик визнання договору недійсним, а також неможливість довести факт передачі майна;

4. індексація лізингових платежів. Фінансовий лізинг поєднує елементи постачання, оренди та купівлі-продажу, тому учасники прагнуть мінімізувати ризики, пов'язані з коливанням курсу валют та інфляцією. Для цього в договорі зазвичай прописують механізм коригування цін;

5. порядок обігу платіжних документів. У договорі доцільно чітко прописати механізм здійснення рахунків, зокрема важливо передбачити обов'язок лізингодержувача здійснювати оплату самостійно, що дозволить уникнути затримок у платежах і спірних ситуацій. Також важливим моментом є встановлення вимоги щодо надсилання рахунків рекомендованими листами або цінними відправленнями з описом вкладення, щоб мати підтвердження факту та дати відправки;

6. припинення лізингових правовідносин. В даному випадку слід передбачати, що передання (в тому числі дострокове) права власності на об'єкт фінансового лізингу оформлюється окремим актом. Це означає, що даний документ має бути підписаний уповноваженими представниками обох сторін і засвідчений їхніми печатками, що гарантує юридичну визначеність завершення лізингових відносин.

У тому випадку, якщо лізингодавець не виконає свій обов'язок щодо оформлення відповідного акта, він несе відповідальність у вигляді штрафної санкції. Якщо ж лізингодавець і далі ухиляється від підписання акта, лізингодержувач отримує право звернутися до суду з вимогою визнати за ним право власності на майно.

Особливістю лізингових відносин являється те, що сторони можуть відмовитися від договору лізингу при настанні певних обставин. До таких обставин належать:

- прострочення поставки предмета лізингу з боку лізингодавця більш ніж на 30 днів (лізингодержувач має право розірвати договір);
- прострочення платежів лізингодержувачем понад 30 днів (лізингодавець може відмовитися від договору, вимагати повернення майна та погашення заборгованості).

Якщо в першому випадку, сторони ще не вступили в ту стадію лізингових відносин, коли виникає фактичне користування майном і відповідно обов'язок сплати лізингових платежів, то в другому, сторонами може бути вже виконана велика частина договору. Це обумовлює часте виникнення спорів між учасниками договору лізингу. У зв'язку з чим, звертаємо увагу на наступне [1, с. 203].

Висновки. Отже, договір лізингу це юридично складний інструмент, який поєднує риси оренди та купівлі-продажу і використовується для довгострокового користування майном за певну плату. Його ефективність залежить від чітко прописаних умов. Правильне юридичне оформлення такого договору не лише забезпечить баланс інтересів сторін, а й сприяє передбачуваності та правовій визначеності у сфері господарської діяльності, роблячи лізинг ефективним та надійним інструментом економічної взаємодії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

---

1. Марченко Я. Правовий аналіз договору лізингу: зб. матеріалів доп. учасн. Всеук. наук.-практ. конф., м. Мелітополь, 17 жовт. 2020 р. С. 200-204.
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 16.11.2025).
3. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV : станом на 28 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 16.11.2025).
4. Про фінансовий лізинг : Закон України від 04.02.2021 № 1201-IX : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text> (дата звернення: 16.11.2025).

Крючко Катерина Сергіївна
студентка 3 групи, 2 курсу,
Навчально-наукового інституту права та
правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Бутинська Р.Я.**,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Львівського
державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗМІНИ ІСТОТНИХ УМОВ ПРАЦІ В УКРАЇНИ

Зміна істотних умов праці є одним із найбільш складних інститутів трудового права України, оскільки безпосередньо зачіпає стабільність трудового договору та обсяг трудових прав працівника. Особливість цього механізму полягає в тому, що він допускає одностороннє ініціювання змін роботодавцем без отримання згоди працівника, що потенційно створює загрозу порушення принципу соціальної справедливості та балансу інтересів сторін трудових правовідносин. Саме тому правове регулювання зміни істотних умов праці потребує чіткої законодавчої визначеності та належних гарантій захисту прав працівника [3, с. 124–125].

Чинне трудове законодавство України не містить легального визначення поняття «істотні умови праці». Стаття 32 Кодексу законів про працю України лише окреслює перелік таких умов, до яких належать системи та розміри оплати праці, пільги, режим роботи, встановлення або скасування неповного робочого часу, суміщення професій, зміна розрядів і найменування посад тощо [1]. Відкритий характер цього переліку створює правову невизначеність, оскільки унеможливорює однозначне розмежування істотних та неістотних умов праці, що негативно впливає на стабільність трудових правовідносин [3, с. 125–126].

Суттєвою проблемою є відсутність чітких критеріїв відмежування зміни істотних умов праці від переведення на іншу роботу. На практиці це призводить до випадків, коли роботодавець під виглядом зміни істотних умов праці фактично змінює трудову функцію працівника, обсяг його посадових обов'язків або характер виконуваної роботи. Такі дії суперечать положенням трудового законодавства, оскільки зміна істотних умов праці допускається виключно за умови збереження тієї ж спеціальності, кваліфікації або посади працівника [1; 3, с. 126–127].

Правомірність зміни істотних умов праці закон пов'язує з наявністю змін в організації виробництва і праці. Проте законодавство не розкриває змісту цього поняття, що створює

можливості для його формального тлумачення. На практиці роботодавці нерідко обґрунтовують зміну істотних умов праці загальними управлінськими або економічними міркуваннями без належного підтвердження реальних організаційних чи технологічних змін. Така ситуація ускладнює судовий захист прав працівників і фактично перекладає тягар доказування неправомірності дій роботодавця на працівника [3, с. 127–128].

Важливим елементом механізму зміни істотних умов праці є обов'язок роботодавця завчасно повідомити працівника про майбутні зміни. Загальне правило, встановлене ст. 32 КЗпП України, передбачає двомісячний строк такого повідомлення, що має забезпечити працівникові можливість оцінити наслідки змін і прийняти усвідомлене рішення щодо продовження роботи. Водночас закон не визначає чіткої форми повідомлення, що породжує спори щодо належності інформування працівника та створює додаткові труднощі при доказуванні в судових справах [3, с. 128].

Особливої актуальності проблема зміни істотних умов праці набула в умовах воєнного стану. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» істотно змінив підхід до регулювання цього інституту, передбачивши можливість незастосування двомісячного строку повідомлення працівника про зміну істотних умов праці [2]. Такі законодавчі новели суттєво звужили обсяг процедурних гарантій працівників і змістили баланс інтересів на користь роботодавця [4, с. 91–92].

Подальші зміни законодавства частково відновили обов'язок повідомлення працівника, однак дозволили здійснювати його одночасно із запровадженням нових істотних умов праці. У результаті працівник фактично позбавляється реальної можливості підготуватися до змін або скористатися правом на відмову від продовження роботи в нових умовах. Такий підхід обмежує реалізацію трудових прав працівника та має виключно тимчасовий характер, зумовлений дією особливого правового режиму [4, с. 92–93; 5, с. 66–67].

Правовим наслідком відмови працівника від продовження роботи у зв'язку зі зміною істотних умов праці є припинення трудового договору на підставі п. 6 ч. 1 ст. 36 КЗпП України [1]. Проте в реальних умовах така відмова часто має вимушений характер, оскільки працівник опиняється перед вибором між прийняттям погіршених умов праці або втратою роботи. Це ставить під сумнів добровільність волевиявлення працівника та потребує посилення соціально-правових гарантій його захисту [3, с. 129].

Судова практика відіграє важливу роль у формуванні підходів до оцінки правомірності зміни істотних умов праці. Суди звертають увагу на необхідність доведення реальних змін в організації виробництва і праці, а також на недопустимість формального погіршення умов праці без належного обґрунтування. Водночас відсутність чітких законодавчих критеріїв оцінки таких змін зумовлює неоднорідність судових рішень і негативно впливає на принцип правової визначеності [3, с. 128–130].

Отже, правове регулювання зміни істотних умов праці в трудовому праві України характеризується наявністю системних проблем, серед яких ключовими є відсутність чіткого понятійного апарату, невизначеність підстав для зміни умов праці, обмеження процедурних гарантій у період воєнного стану та неоднорідність судової практики. Усунення цих проблем потребує комплексного вдосконалення законодавства з метою забезпечення балансу інтересів сторін трудового договору та реалізації соціальної функції трудового права [3, с. 130].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

---

1. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
3. Головань Т. Г. Проблемні питання правового регулювання змін істотних умов праці, механізму їх впровадження з точки зору розподілу свободи волі сторін трудового договору, зокрема в умовах воєнного стану // Право: збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2023. Вип. 38. С. 124–131. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/14105/4471> (дата звернення: 15.01.2026).
4. Фатєєв Я. В. Динаміка правового регулювання змін істотних умов праці в умовах воєнного стану // Виклики правничої професії в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. конф. Харків, 2022. С. 91–94. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8b025000-37e0-4c46-8178-689935eeec28/content> (дата звернення: 15.01.2026).
5. Шабанов Р. І. Щодо правового регулювання особливостей зміни істотних умов праці в період оголошеного воєнного стану // Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали наук.-практ. конф. Харків, 2024. С. 65–68. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/14893> (дата звернення: 15.01.2026).

Крючко Катерина Сергіївна

студентка 3 групи, 2 курсу,

*Навчально-наукового інституту права та
правоохоронної діяльності*

Львівського державного університету внутрішніх справ

*Науковий керівник: **Бутинська Р.Я.**, к.ю.н., доцент,*

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін

Львівського державного університету внутрішніх справ.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПРАЦІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Дистанційна праця є відносно новим, але надзвичайно актуальним явищем для сучасного трудового права України. Її поява та стрімке поширення зумовлені розвитком цифрових технологій, трансформацією ринку праці, глобалізаційними процесами, а також надзвичайними обставинами, зокрема пандемією COVID-19 та введенням воєнного стану. За цих умов дистанційна форма організації праці стала не просто альтернативою традиційній роботі, а необхідним інструментом забезпечення реалізації конституційного права на працю. Водночас швидкість упровадження дистанційної роботи значно випередила темпи її належного правового врегулювання, що спричинило виникнення численних проблем у сфері трудових правовідносин.

Тривалий час дистанційна праця взагалі не була предметом спеціального правового регулювання в КЗпП України. До 2020 року трудове законодавство не містило визначення дистанційної роботи, а правозастосовна практика вимушено спиралася на норми, які регулювали працю надомників, зокрема Положення про умови праці надомників 1981 року. Зазначений нормативний акт був прийнятий за зовсім інших соціально-економічних умов і не враховував ані використання інформаційно-комунікаційних технологій, ані особливостей сучасної організації праці, що призводило до правової невизначеності та численних колізій [3, с. 61–62].

Суттєвим кроком уперед стало внесення змін до Кодексу законів про працю України на підставі Закону України від 04.02.2021 № 1213-IX, яким було закріплено правове регулювання дистанційної та надомної роботи. Зокрема, у ст. 60² КЗпП України визначено, що дистанційна робота — це форма організації праці, за якої працівник виконує роботу поза приміщеннями або територією роботодавця з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Законодавець також передбачив письмову форму трудового договору, можливість електронного документообігу та право працівника на період відключення. Однак навіть після цих змін правове регулювання дистанційної праці не набуло комплексного та системного характеру.

Однією з ключових проблем є питання забезпечення рівності трудових прав дистанційних працівників і працівників, які працюють у приміщеннях роботодавця. На практиці дистанційні працівники нерідко опиняються у менш вигідному становищі щодо доступу до колективних гарантій, участі у профспілковій діяльності, реалізації права на соціальне забезпечення та належні умови праці. Відсутність чітких законодавчих механізмів захисту таких працівників сприяє формуванню дискримінаційних практик і фактичному звуженню змісту трудових прав [4, с. 103–104].

Не менш гострою залишається проблема правового регулювання робочого часу та часу відпочинку дистанційних працівників. КЗпП України передбачає, що такі працівники самостійно розподіляють робочий час, якщо інше не встановлено трудовим договором. Проте на практиці це положення часто призводить до розмивання меж між робочим і особистим часом, збільшення фактичної тривалості робочого дня та прихованої понаднормової роботи. Запроваджене право на «період відключення» хоча й має важливе соціальне значення, однак носить переважно декларативний характер, оскільки закон не містить чітких механізмів контролю за його дотриманням і відповідальності роботодавця за порушення [1; 3, с. 64].

Серйозні труднощі виникають також у сфері охорони праці дистанційних працівників. Законодавство покладає на роботодавця обов'язок забезпечити безпечні та нешкідливі умови праці, однак у разі дистанційної роботи фактичний контроль за умовами праці є обмеженим. Особливо проблемним є питання розслідування нещасних випадків, що сталися під час виконання дистанційної роботи вдома. На відміну від окремих європейських держав, українське законодавство не містить презумпції виробничого характеру таких нещасних випадків, що ускладнює захист прав працівників і перекладає значний тягар доказування на них [6, с. 88–89].

Крім того, чинне трудове законодавство практично не враховує психологічні ризики дистанційної праці, такі як професійне вигорання, соціальна ізоляція, емоційне перенавантаження та постійна доступність працівника для роботодавця. Відсутність спеціальних норм, спрямованих на профілактику таких ризиків, негативно впливає на стан охорони праці та загальний рівень соціального захисту дистанційних працівників [6, с. 90].

Важливою проблемою є також недостатня імплементація міжнародних стандартів у сфері дистанційної праці. Міжнародна організація праці прийняла Конвенцію № 177 «Про надомну працю» та Рекомендації № 184, які спрямовані на забезпечення рівності трудових прав, належних умов праці та соціального захисту працівників, що працюють поза приміщеннями роботодавця. Проте Україна досі не ратифікувала ці акти, що стримує гармонізацію національного трудового законодавства з міжнародними та європейськими стандартами [3, с. 63].

Отже, попри законодавчі новели останніх років, правове регулювання дистанційної праці в Україні залишається неповним і потребує подальшого вдосконалення. Наявні прогалини у сфері забезпечення рівності трудових прав, регулювання робочого часу, охорони праці та соціального захисту дистанційних працівників свідчать про необхідність комплексного підходу до розвитку цього інституту. Подальше реформування трудового законодавства має ґрунтуватися на імплементації міжнародних стандартів, усуненні правових колізій та створенні ефективних механізмів захисту прав дистанційних працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

---

1. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 14.01.2026).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 № 1213-IX // Відомості Верховної Ради України. 2021. № 20. Ст. 178. URL: <https://share.google/F00tqbDZSKkmmJgpg>
3. Дрозд О. Ю. Генеза розвитку правового регулювання дистанційної роботи // Київський часопис права. 2022. № 2. С. 59–65. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/163/151>
4. Вапнярчук Н. М. Дистанційна зайнятість: проблеми правового регулювання // Право та інновації. 2016. № 1 (13). С. 102–110. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/Vapnyarchuk13.pdf>
5. Беззуб І. Дистанційна форма зайнятості: українські та зарубіжні реалії // Громадська думка про правотворення. 2020. № 16 (201). С. 85–94.

Куліш Вікторія Олександрівна,
курсант 3 курсу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Христова Юлія Вікторівна,**
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, УЧИНЕНИХ ПІД ЧАС ЕВАКУАЦІЇ АБО БОЙОВИХ ДІЙ (РОЗДІЛ VI ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ)

Кримінальні правопорушення проти власності є одними з найпоширеніших кримінальних правопорушень, а в умовах воєнного стану, що діє на території України з 24 лютого 2022 року, їх правильна кваліфікація набуває особливого значення. Специфічні обставини, пов'язані з евакуацією населення, веденням бойових дій та тимчасовою окупацією територій, створюють особливі умови для вчинення кримінальних правопорушень проти власності та потребують чіткого розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень.

Кримінальні правопорушення проти власності регламентуються розділом VI Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), який містить норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за посягання на право власності як визначальну складову економічної системи держави [1]. Відповідно до статті 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, а право власності є непорушним.

Об'єктом кримінальних правопорушень проти власності виступають суспільні відносини у сфері власності, що забезпечують права володіння, користування та розпорядження майном. Предметом цих кримінальних правопорушень є чуже майно, що характеризується сукупністю юридичних, економічних, соціальних і фактичних ознак. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення проти власності характеризується активними діями щодо протиправного заволодіння чужим майном або його пошкодження чи знищення. Суб'єктивна сторона передбачає наявність прямого умислу та корисливого мотиву [2].

З метою посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності в умовах воєнного стану 3 березня 2022 року було прийнято Закон України № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» [3]. Цим Законом запроваджено кваліфікуючу ознаку вчинення кримінальних правопорушень «в умовах воєнного або надзвичайного стану» у частинах четвертих статей 185 (крадіжка), 186 (грабіж), 187 (розбій), 189 (вимагання) та 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) КК України. Також було підвищено мінімальну межу покарання за мародерство (стаття 432 КК України) з трьох до п'яти років позбавлення волі.

Відповідно до частини 4 статті 185 КК України крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану, карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років [1]. Аналогічна кваліфікуюча ознака передбачена за грабіж (частина 4 статті 186 КК України – позбавлення волі на строк від семи до десяти років) та інші кримінальні правопорушення проти власності. Верховний Суд України визначив три критерії для кваліфікації кримінального правопорушення як мародерства: чітка локалізація місця вчинення злочину (поле бою або ділянка активних бойових дій); викрадення майна у вбитих або поранених; вчинення кримінального правопорушення військовослужбовцем. Так само зазначається, що не є мародерством заволодіння речами здорових військовослужбовців – такі дії кваліфікуються як кримінальні правопорушення проти власності. Для складу мародерства не має значення, до якої армії належать вбиті і поранені, речі яких розкрадалися. Мародерство вважається закінченим кримінальним правопорушенням з моменту, коли винний отримав можливість розпорядитися вилученою річчю за своїм розсудом [4].

Проект нового Кримінального кодексу України (далі – КК України) (станом на 21.07.2025) вносить суттєві зміни у регулювання відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності [4]. Книга шоста проекту КК України присвячена кримінальним правопорушенням проти економіки, у складі якої розділ 6.1 регулює кримінальні правопорушення проти власності.

Важливою новелою проекту є чітке визначення поняття «викрадення» у статті 1.1.1 проекту КК України як вилучення чужого рухомого майна всупереч волі власника, законного володільця чи користувача або уповноваженої особи, зі спотворенням їх волі або з ігноруванням їх волі, що спричинило майнову шкоду у розмірі вартості викраденого майна [5]. Таке визначення усуває неоднозначність у тлумаченні складів кримінального правопорушення проти власності.

Проект КК України запроваджує нову систему визначення розмірів майнової шкоди через розрахункові одиниці. Відповідно до статті 1.1.3 проекту КК України майнова шкода поділяється на істотну (до 50 розрахункових одиниць), суттєву (більше 50, але не більше 500 розрахункових одиниць), значну (більше 500, але не більше 5000 розрахункових одиниць) та тяжку (більше 5000 розрахункових одиниць) [5]. Така градація забезпечує більшу визначеність і передбачуваність кримінального закону.

На відміну від чинного КК України, який передбачає кваліфікуючу ознаку вчинення кримінального правопорушення проти власності «в умовах воєнного або надзвичайного стану», проект нового КК не містить такої загальної кваліфікуючої ознаки для всіх кримінальних правопорушень проти власності. Натомість проект передбачає

спеціальний розділ 10.6 «Кримінальні правопорушення проти порядку несення військової служби в умовах збройного конфлікту», який, ймовірно, міститиме норми про мародерство та інші специфічні військові кримінальні правопорушення [5].

Порівняльний аналіз показує, що проєкт нового КК України відходить від практики встановлення загальної кваліфікуючої ознаки «в умовах воєнного стану» для всіх злочинів проти власності. Це відображає зміну концептуального підходу: замість автоматичного посилення відповідальності за всі кримінальні правопорушення, вчинені під час воєнного стану, законодавець прагне забезпечити диференційований підхід, за якого посилена відповідальність застосовується лише у випадках, коли злочин справді пов'язаний з використанням умов воєнного часу.

Доцільним видається вдосконалення законодавчого регулювання відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності в умовах воєнного стану. По-перше, необхідно законодавчо закріпити чіткі критерії застосування кваліфікуючої ознаки «в умовах воєнного стану», щоб уникнути її автоматичного застосування до всіх злочинів, вчинених під час дії воєнного стану. По-друге, слід розробити окремі норми, які б регулювали відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності, вчинені під час евакуації населення або на тимчасово окупованих територіях. По-третє, необхідно узгодити положення чинного КК України з практикою Верховного Суду щодо тлумачення відповідних норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 06.11.2025).

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Станом на 29 вересня 2024 р. / За заг. ред. І. М. Копотуна. Київ : Центр учбової літератури, 2024. 888 с.

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20> (дата звернення: 06.11.2025).

4. Не всі кримінальні правопорушення проти власності, що вчиняються під час воєнного стану, є мародерством – суддя ККС ВС Ольга Булейко. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1289628/> (дата звернення: 06.11.2025).

5. Проєкт нового Кримінального кодексу України (станом на 21.07.2025). Реформування кримінального законодавства України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf> (дата звернення: 27.10.2025).

УДК: 346.9

Лугина Є.Ю.

*студентка 4 курсу, юридичний факультет
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: Шпомер А.І.
доцент кафедри публічного та приватного права,
кандидат юридичних наук, доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ: ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Актуальність дослідження. Доказування – одна з основних процедур, у межах якої найбільше проявляється змагальність сторін. Вона є складною та багатогранною, оскільки вимагає від учасників справи подання доказів, а від суду – всебічного дослідження та оцінки для ухвалення справедливого рішення. Така діяльність може бути тривалою, тому для забезпечення дотримання розумних строків господарське процесуальне право встановлює умови, за яких окремі обставини не підлягають доказуванню. Визначені нормами статті 75 ГПК України положення формують інститут звільнення від доказування, який спрямований на процесуальну економію. Практика правозастосування відповідних норм показує, що цей правовий інститут має особливості застосування в суді, тому потребує аналізу нормативної основи та виявлення проблем, що можуть виникати під час судового розгляду.

Мета дослідження. Здійснення комплексного аналізу підстав звільнення від доказування у господарському процесі, визначення їх правової природи та практичного значення.

Стан дослідження. Проблематику звільнення від доказування в господарському процесуальному праві досліджували зокрема такі вітчизняні вчені, як І. П. Зеленко, Л. М. Ніколенко, Д. Зятіна та ін. У наукових працях враховуються позиції Верховного Суду та окреслюються аспекти законодавства, що потребують подальшого дослідження й удосконалення.

Основний виклад. Обов'язок доказування у господарському процесі покладається на сторони, які повинні довести ті обставини, на які посилаються для обґрунтування своїх вимог або заперечень (ч. 1 ст. 74 ГПК України). Такий підхід є основою реалізації принципу змагальності судового процесу та підтвердження обґрунтованості вимог сторін. Проте це не вимагає заперечення кожної обставини, тому в частині 1 статті 75 ГПК України законодавство допускає визнання обставин учасниками справи.

Визнання обставин учасником спору може мати наслідком звільнення від доказування за наявності двох умов: визнання їх всіма учасниками справи та відсутності обґрунтованих сумнівів суду щодо їх достовірності або застосування примусу. Таке

визнання може бути виражене у заявах по суті справи або у поясненнях учасників справи чи їх представників.

Застереження законодавця щодо неможливості визнання недостовірних обставин або обставин визнаних під примусом є гарантією захисту прав учасників спору, тому таке визнання не є беззаперечним. Ч. 2 ст. 75 дозволяє особі подати відмову від визнання обставин, яка приймається судом, про що він постановляє ухвалу. Така відмова має бути обґрунтована: 1) наявністю помилки, що має істотне значення, і внаслідок якої здійснено визнання обставин; 2) наявністю зовнішнього впливу на особу (обман, насильство, погроза чи тяжка обставина); 3) зловмисною домовленістю представника сторони з іншою стороною. Наслідком прийняття відмови є доказування цих обставин у загальному порядку. Таким чином, визнання обставин є винятковим процесуальним правом, яке забезпечує баланс між процесуальною економією та справедливим судовим розглядом.

Іншою підставою звільнення від доказування є загальновідомі обставини. Відповідно до ч. 3 ст. 75 ГПК України критерії загальновідомості прямо не визначені, що залишає їх встановлення на розсуд суду.

У практиці КГС у складі ВС ця підстава звільнення від доказування була розкрита значно детальніше. У Постанові від 19.06.2018 у справі № 922/3946/16 суд зазначив, що загальновідомість обставин має об'єктивні (територіальні) та суб'єктивні (обставина відома всьому складу суду) межі [1]. В іншій постанові Верховний Суд наголосив, що загальновідомість є відносною та залежить від часу, що минув після події [2].

Отже, попри практичну важливість інституту звільнення від доказування, формулювання ч. 3 ст. 75 ГПК України є недостатньо визначеним, що може призводити як до затягування розгляду справи, так і до обмеження права сторін на заперечення.

Окремою категорією підстав звільнення від доказування є преюдиційні факти. У правовій доктрині преюдиція розглядається як система правил застосування судових рішень, що набули законної сили, або як факти, встановлені судом, спільною ознакою яких є звільнення від повторного доказування цих обставин.

За визначенням І. П. Зеленка, преюдиція є: нормативним приписом, який звільняє суд від необхідності повторно доказувати обставини, встановлені судовим рішенням, та є обов'язковим для іншого суду [4, с. 7]. Норми ч.ч. 4 та 6 ст. 75 ГПК України відповідають цьому визначенню та передбачають звільнення від доказування обставин, які 1) були раніше встановлені рішенням суду в господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, якщо беруть участь ті самі учасники, або обставини стосуються тієї ж особи, що і в іншій справі; 2) обвинувальний вирок у кримінальному провадженні або постанова суду, якими особу притягнуто до кримінальної чи адміністративної відповідальності, та які набрали законної сили, є обов'язковими для господарського суду, який розглядає справу щодо цієї особи.

Преюдиція сприяє процесуальній економії, але має об'єктивні та суб'єктивні межі застосування [5, с. 81]. Судова практика доводить, що преюдиційні обставини мають бути безпосередньо встановлені судом та відображені в мотивувальній частині судового рішення [6]. Верховний Суд неодноразово підкреслював розмежування преюдиційних фактів та правової оцінки фактів іншим судом, яка відповідно до ч. 7 ст. 75 ГПК України не обов'язковою для врахування господарським судом. Істинність преюдиційних фактів

встановлено у рішенні, у зв'язку з чим нема потреби встановлювати їх знову, піддаючи сумніву істинність та стабільність судового акту, який набрав законної сили [7].

Водночас преюдиційність обставин не є абсолютною, оскільки вони можуть бути спростовані особою, яка не брала участі у справі, у якій ці обставини були встановлені.

ГПК України у статті 75 більше не передбачає інших підстав звільнення від доказування, у правозастосовній практиці важливу роль відіграють презумпції. Попри відсутність їх прямого закріплення у ГПК України, вони зберігають значення, зокрема презумпція правомірності правочину, передбачена ст. 204 ЦПК України [8, с. 86]. КГС ВС у Постанові від 04.03.2019 у справі № 5015/6070/11 зазначив, що презумпція правомірності правочину означає чинність правочину до моменту її спростування[9]. Отже, факт, що нормативно закріплений як презумпція, не потребує доказування, адже його істинність встановлена законом.

Висновки. З урахуванням зазначеного вище, можна зробити висновок, що звільнення від доказування є інститутом процесуального права, який безпосередньо впливає на здійснення справедливого, своєчасного, неупередженого, ефективного правосуддя. Чинний ГПУ України у ст. 75 закріплює три типи окремих підстав, які можуть бути застосовані в судовому розгляді для звільнення від доказування певних обставин: визнання обставин учасниками, загальновідомість обставин, преюдиційні факти. При цьому, на сьогодні відсутні згадки про законні презумпції, хоча вони підлягають правозастосуванню, і вони передбачені матеріальним правом. При цьому, жодна з цих підстав не є абсолютною, і їм не притаманна безапелюваність. Кожна з вказаних підстав вимагає ретельного розгляду обставин судом, який має керуватися не лише нормами закону, але й дотримуватися сучасних тенденцій правового аналізу, враховуючи висновки Верховного Суду, Конституційного Суду України, ЄСПЛ.

Попри центральне місце процедури доказування та умов звільнення від доказування певних обставин у господарському процесі, процесуальні норми потребують вдосконалення та приведення у відповідність з матеріальним правом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

---

2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19.06.2018 у справі № 922/3946/16.
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 10.03.2020 у справі № 910/8395/19.
4. Зеленко І. П. Преюдиція: поняття та співвідношення з суміжними правовими явищами. Наукові записки. 2024, №16. С. 6-10.
5. Ніколенко Л. М. Особливості звільнення від доказування у господарському судочинстві. Історико-правовий часопис. 2023, №1 (10). С. 77-82.
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12.07.2018 у справі № 927/976/17.
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 28.01.2020 р. у справі № 917/31335/18.
8. Зягіна Д. Докази і доказування в господарському процесі: новітня практика Касаційного господарського суду. Підприємництво, господарство і право. 2019, № 6. С. 83-88.
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 04.03.2019 у справі № 5015/6070/11.

Панчук Олександр Олександрович,

аспірант

Хмельницького університету управління та права

імені Леоніда Юзькова

ODCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-3144-9708>

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ СПРАВ У ПРИСКОРЕНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Законодавство про адміністративне судочинство України не виділяє поняття прискорених проваджень у адміністративному судочинстві, а також їх видів, однак виходячи із сутності поняття «прискорені провадження» у розумінні Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (81) 7 від 14 травня 1981 року, цілей таких адміністративних проваджень, а також досягнень адміністративно-правової доктрини, фактично у ньому визначені такі види прискорених проваджень у адміністративному судочинстві як: спрощене позовне провадження, що проводиться із повідомленням учасників справи та у судовому засіданні (відповідно до положень ст. 262 КАСУ), в тому числі вирішення «термінових адміністративних справ» (відповідно до положень ст. ст. 268 – 289-9 КАСУ), письмове провадження (відповідно до положень ст. 263 КАСУ) та провадження у зразковій і типовій справі (відповідно до положень ст. ст. 290 та 291 КАСУ).

У законодавстві держав-членів Європейського Союзу також наявні схожі правові інститути, що передбачають ухвалення рішення без проведення судового засідання або з проведенням останнього у кабінеті судді, ухвалення рішення суддею одноособово, спрощене рішення тощо [3, с. 186]. Так, в Німецькому кодексі адміністративного судочинства та в Латвійському адміністративно-процесуальному законі передбачається процедура розгляду справи у письмовій формі без судового засідання, яка може бути застосована судом, якщо справа не представляє особливих труднощів фактичного або правового характеру і факти справи з'ясовані. При розгляді справи в письмовому порядку суд заслуховує учасників та просить подати необхідну інформацію та докази у письмовій формі. Однак, суд може на власний розсуд визначити питання судового засідання для вчинення індивідуальної процесуальної дії або прийняття рішення про процедурне питання. При цьому, в німецькому та латвійському законодавстві не визначено перелік справ, які вирішуються за цією процедурою; визначено лише перелік справ, які вирішуються виключно у судовому засіданні [4; 5]. З іншого боку, польський закон «Про провадження у адміністративних судах» детально визначає перелік справ, які можуть бути вирішені «за спрощеною процедурою»: при вирішенні питання про виправлення неточностей, канцелярських або бухгалтерських помилок, інших очевидних помилок у рішенні; у разі подання клопотання стороною про вирішення справи «за спрощеною процедурою» та відсутності клопотань інших сторін про вирішення справи у судовому засіданні протягом чотирнадцяти днів з дня повідомлення про клопотання; у справах про

оскарження судового рішення, ухвали про закриття провадження у справі, рішення, винесені у виконавчому та забезпечувальному провадженні; у разі оскарження судового рішення з мотивів тривого ведення судового розгляду; у разі невиконання органом влади обов'язку направити скаргу до суду у випадках, визначених законом, якщо фактична та правова ситуація, викладена у скарзі, не викликає обґрунтованих сумнівів [6; 7, с. 20]. В Кодексі адміністративного судочинства Естонської республіки, передбачається можливість вирішення адміністративної справи в спрощеному провадженні, якщо суд переконається, що це справедливо, і якщо порушення права, щодо якого позов вимагає захисту, є незначним або якщо сторони та треті особи прямо дають на це згоду. У спрощеному провадженні суд може з метою вирішення справи більш швидким способом зробити письмовий запис процесуальних дій лише в тій мірі, в якій суд вважає це необхідним, відмовитися від запрошення інших учасників провадження висловити свою позицію щодо заяви про виправлення протоколу, встановити строки, відмінні від передбачених законом, крім строку на оскарження судового рішення, відступити від формальних вимог щодо подання та прийняття доказів, від формальних вимог, які передбачені законом щодо вручення процесуальних документів та документів, поданих учасниками провадження, відмовитися від проведення письмового підготовчого провадження або скликання судового засідання [8].

ЛІТЕРАТУРА:

---

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (із наступними змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
2. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя від 14 травня 1981 року. Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/08.pdf>.
3. Палій Є. А. Зарубіжний досвід розгляду справ адміністративної юрисдикції у скороченому провадженні в інших державах. Правова позиція. 2018. № 2 (21). С. 184-188.
4. Verwaltungsgerichtsordnung 21.01.1960. Gesetze im Internet. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/BJNR000170960.html>.
5. Administrative Procedure Law: Text consolidated by Valsts valodas centrs. Latvijas Vestnesis. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/55567administrative-procedure-law>.
6. Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Open Lex. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-o-postepowaniu-przed-sadami-administracyjnymi-16982717>.
7. Гембара Г. І. Спрощені форми судового розгляду адміністративних справ у законодавстві європейських країн. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2023. Випуск 78. Частина 2. С. 17-23.
10. Code of Administrative Court Procedure: Passed 27.01.2011. Riigi Teataja. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/527012014001/consolide>.

Перкатий Ілля Романович

здобувач вищої освіти ННІ № 4-102-25 Кб

Харківського національного університету внутрішніх справ

Процків Анатолій Анатолійович

здобувач вищої освіти ННІ № 4-102-25 Кб

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Кіріка Діана Володимирівна

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри адміністративної діяльності ННІ №3

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У ФУНКЦІОНУВАННІ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

*«Найкраща поліція — та, присутність якої
зменшує кількість злочинів ще до їх вчинення»*

Роберт Піл

Розбудова правової, демократичної та соціально орієнтованої держави неможлива без ефективної системи правоохоронних органів, діяльність яких спрямована не лише на реагування на правопорушення, а й на їх попередження. У цьому контексті превентивна діяльність поліції набуває особливого значення, оскільки саме вона забезпечує раннє виявлення та нейтралізацію факторів, що сприяють вчиненню протиправних діянь. В умовах трансформації правоохоронної системи України, євроінтеграційних процесів, а також функціонування держави в умовах воєнного стану, актуалізується питання визначення місця та ролі превентивної діяльності поліції в системі правоохоронних органів. Посилення превентивної складової дозволяє зменшити рівень злочинності, підвищити рівень публічної безпеки та забезпечити ефективний захист прав і свобод людини. Метою дослідження є комплексний аналіз превентивної діяльності поліції, визначення її місця в системі правоохоронних органів України та обґрунтування її ролі у забезпеченні публічного порядку й безпеки.

Превентивна діяльність поліції є одним із ключових напрямів реалізації правоохоронної функції держави. У науковій літературі превенція розглядається як система заходів правового, організаційного, соціального та виховного характеру, спрямованих на недопущення правопорушень і усунення причин та умов їх вчинення. Закон України «Про Національну поліцію» визначає превентивну діяльність як один із базових напрямів роботи поліції, що реалізується шляхом застосування поліцейських заходів превентивного характеру, проведення профілактичної роботи з населенням, а також взаємодії з іншими органами державної влади та інститутами громадянського суспільства.[1]

Сутність превентивної діяльності полягає у переході від реактивної моделі правоохоронної діяльності, що зосереджена на розслідуванні вже вчинених

правопорушень, до проактивної моделі, орієнтованої на запобігання правопорушенням. Такий підхід відповідає сучасним європейським стандартам поліцейської діяльності та сприяє підвищенню ефективності правоохоронної системи та зниженню рівня злочинності, підвищенню рівня громадської безпеки та зміцненню правопорядку, що є основою стабільного розвитку демократичної держави.

Правову основу превентивної діяльності поліції становить Конституція України, яка закріплює принцип верховенства права, гарантії прав і свобод людини та обов'язок держави забезпечувати безпеку особи і суспільства. Розвиток цих положень здійснюється в галузевому законодавстві, насамперед у Законі України «Про Національну поліцію». Важливе значення для регулювання превентивної діяльності мають норми Кодексу України про адміністративні правопорушення, які визначають підстави та порядок застосування адміністративно-превентивних заходів. Окрему роль відіграють підзаконні нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ України, що деталізують організацію діяльності підрозділів превентивної поліції. Законодавче регулювання превентивної діяльності спрямоване на забезпечення балансу між ефективністю поліцейських заходів та дотриманням прав і свобод людини. Це передбачає чітке визначення меж повноважень поліції, принципів пропорційності, законності та недискримінації.[2]

Система правоохоронних органів України включає сукупність державних органів, уповноважених здійснювати охорону правопорядку, боротьбу зі злочинністю та забезпечення національної безпеки. У цій системі Національна поліція посідає провідне місце як орган, що здійснює безпосередню взаємодію з населенням та реалізує завдання щодо забезпечення публічної безпеки і порядку. Превентивна діяльність поліції є фундаментальною складовою функціонування всієї правоохоронної системи. Саме завдяки превентивним заходам зменшується кількість правопорушень, що, у свою чергу, знижує навантаження на органи досудового розслідування, прокуратуру та суди. На відміну від інших правоохоронних органів, діяльність яких часто має спеціалізований або вузько спрямований характер, поліція здійснює комплексну превентивну роботу, що охоплює всі сфери суспільного життя. Таким чином, превентивна діяльність поліції виступає системоутворюючим елементом правоохоронної діяльності держави.[3]

Реалізація превентивної функції покладається насамперед на спеціалізовані підрозділи превентивної діяльності Національної поліції України. До них належать патрульна поліція, дільничні офіцери поліції, підрозділи ювенальної превенції та інші структурні підрозділи. Патрульна поліція забезпечує охорону публічного порядку в громадських місцях, здійснює профілактику адміністративних і кримінальних правопорушень, а також оперативно реагує на правопорушення, що мають превентивне значення. Дільничні офіцери поліції відіграють важливу роль у роботі з населенням на місцевому рівні, здійснюючи індивідуальну профілактику правопорушень. Окреме значення має діяльність підрозділів ювенальної превенції, спрямована на захист прав дітей, запобігання правопорушенням серед неповнолітніх та роботу з неблагополучними сім'ями. У сукупності діяльність цих підрозділів формує цілісну систему превентивного впливу на суспільні відносини.[4]

Ефективність превентивної діяльності значною мірою залежить від рівня взаємодії поліції з іншими суб'єктами забезпечення правопорядку. Йдеться насамперед про органи місцевого самоврядування, соціальні служби, заклади освіти та громадські організації. Партнерська модель поліцейської діяльності передбачає активну участь громади у

процесах забезпечення публічної безпеки. Такий підхід сприяє підвищенню довіри населення до поліції та формуванню спільної відповідальності за стан правопорядку.

Сучасні виклики, зокрема збройна агресія проти України, внутрішня міграція населення, зростання соціальної напруги та кіберзлочинності, зумовлюють необхідність удосконалення превентивної діяльності поліції та впровадження інноваційних форм і методів роботи. Запровадження правового режиму воєнного стану суттєво вплинуло на характер превентивної діяльності поліції. Зросла роль поліції у забезпеченні публічної безпеки, контролі за дотриманням правового режиму, протидії диверсійній та підривній діяльності. Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання превентивної діяльності поліції.[3,4]

Підвищення ефективності превентивної діяльності можливе за умови належного нормативно-правового забезпечення, професійної підготовки поліцейських, розвитку аналітичних підрозділів і зміцнення довіри громадян до поліції. Важливу роль у здійсненні превенції відіграють профілактичні заходи, інформаційно-роз'яснювальна робота, поліцейське піклування, патрулювання та застосування ризик-орієнтованого підходу до оцінки загроз безпеці.[1]

Висновки. Превентивна діяльність поліції посідає ключове місце в системі правоохоронних органів України та відіграє визначальну роль у забезпеченні публічної безпеки і правопорядку. Вона є основою ефективного функціонування всієї правоохоронної системи, оскільки спрямована на запобігання правопорушенням, мінімізацію їх негативних наслідків та формування правової культури населення. Подальший розвиток превентивної діяльності поліції повинен ґрунтуватися на вдосконаленні нормативно-правового забезпечення, розширенні взаємодії з громадськістю та впровадженні сучасних підходів до забезпечення публічної безпеки. Ефективна реалізація превентивних заходів сприяє зниженню рівня злочинності, підвищенню рівня громадської безпеки та зміцненню правопорядку, що є основою стабільного розвитку демократичної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беспалий І. В. Поняття превентивної діяльності Національної поліції як об'єкта адміністративно-правового регулювання / І. В. Беспалий // Forum Prava. - 2024. - № 79(2). - С. 135-141. - DOI: 10.5281/zenodo.10933584 (дата звернення: 14.01.2025).
2. Чому гальмується демократичне реформування правоохоронних та судових систем пострадянських держав? - ECPL. URL: <https://ecpl.com.ua/news/chomu-halmuietsia-demokratychnereformuvannia-pravookhoronnykh-ta-sudovykh-system-postradianskykherzhav/> (дата звернення: 14.01.2025).
3. Національна поліція в умовах воєнного стану: зміни в законодавстві // Право в умовах війни. URL: <https://law-in-war.org/nacjonalna-policzziya-v-umovah-voyennogo-stanu-zminy-v-zakonodavstvi/> (дата звернення: 14.01.2025).
4. ІПС “ЛІГА:ЗАКОН”. Про Національну поліцію України. Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. - Інформаційно-правовий сервіс ЛІГА:ЗАКОН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH1B000A?an=47> (дата звернення: 14.01.2025).

Сидор Я.В.,
студентка 3 групи, 2 курсу,
Навчально-наукового інституту права і
правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Бутинська Р.Я.,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

ТРУДОВІ ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціально-економічними трансформаціями, зумовленими повномасштабною збройною агресією російської федерації, що безпосередньо вплинули на стан реалізації основоположних прав людини. Особливої актуальності набуває проблема забезпечення трудових прав внутрішньо переміщених осіб, адже вимушене переміщення значної частини населення призвело до втрати стабільного джерела доходу, професійної реалізації та соціальної захищеності. У таких умовах держава опинилася перед необхідністю одночасного поєднання воєнних обмежень із гарантуванням конституційних прав громадян, що потребує адаптації трудового законодавства до кризових реалій. Водночас Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України виконали свій обов'язок щодо захисту прав та надання гарантій для «переселенців», які зазнали складних життєвих ситуацій через збройні конфлікти [5, с. 446]. Такі обставини зумовлюють необхідність комплексного дослідження проблем реалізації трудових прав внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО) та механізмів їх правового захисту в умовах воєнного стану.

Право на працю є одним із ключових соціально-економічних прав, без реалізації якого неможливе забезпечення гідного рівня життя особи. Конституція України гарантує кожному можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, однак для внутрішньо переміщених осіб реалізація цього права ускладнюється низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників. Війна спричинила масове руйнування підприємств, втрату робочих місць, порушення трудових відносин і вимушену зміну місця проживання, що безпосередньо впливає на можливість працевлаштування за фахом. Як зазначає науковець Русаль Л.М., сьогодні війна в Україні внесла свої корективи у всі сфери суспільного розвитку громадян [4, с. 84]. У цьому контексті трудові права ВПО потребують не лише формального закріплення, а й реальних механізмів реалізації, які б ураховували специфіку воєнного стану.

Внутрішньо переміщені особи, відповідно до статті 1 Закон України «Про забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб», є особливою категорією громадян, які потребують додаткового соціального та правового захисту [1]. Вони змушені адаптуватися до нових соціально-економічних умов, часто без належної матеріальної бази та професійної підтримки. При цьому трудові права ВПО тісно пов'язані з іншими конституційними правами, зокрема правом на соціальний захист, житло та рівність перед законом. До основних прав внутрішньо переміщених осіб належать право на житло, право на соціальний захист, право на рівність і захист від дискримінації, трудові права [2, с. 62]. Такий взаємозв'язок свідчить про комплексний характер проблеми працевлаштування ВПО та необхідність міжгалузевого підходу до її вирішення.

На практиці реалізація трудових прав внутрішньо переміщених осіб супроводжується низкою системних проблем, серед яких провідне місце займає обмежена кількість вакансій у приймаючих регіонах, невідповідність пропонованої роботи професійній кваліфікації ВПО, а також відсутність або втрата необхідних документів. Додатковими бар'єрами є психологічна невизначеність, орієнтація на тимчасовість перебування та страх втрати соціальних виплат у разі офіційного працевлаштування. Вимушене переселення в умовах збройного конфлікту поставило внутрішньо переміщених осіб перед численними викликами, з якими вони не стикалися у своєму довоєнному житті [5, с. 447].

Важливу роль у забезпеченні трудових прав ВПО відіграють механізми правового захисту від дискримінації у сфері праці. Умови воєнного стану підвищують ризик упередженого ставлення роботодавців до внутрішньо переміщених осіб, що може проявлятися у відмові в прийнятті на роботу, погіршенні умов праці або необґрунтованому звільненні. Водночас Закон України «Про забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб» гарантує захист працівників від дискримінації, мобінгу та інших форм порушення трудових прав. Внутрішньо переміщені особи не повинні бути об'єктом дискримінації через їхню соціальну приналежність чи інші ознаки, або зазнавати соціального тиску на робочому місці [3, с. 47]. Реалізація цих гарантій є важливою умовою інтеграції ВПО у нові громади та формування стабільних трудових відносин.

Окремої уваги заслуговують законодавчі новації, спрямовані на спрощення процедури працевлаштування внутрішньо переміщених осіб у період воєнного стану. Зокрема, було скасовано низку обмежень щодо роботи за сумісництвом, розширено можливості для залучення ВПО до ринку праці та запроваджено механізми компенсації роботодавцям витрат на оплату праці переміщених осіб. Метою законодавця є максимальне спрощення процедури працевлаштування внутрішньо переміщених осіб для того, щоб максимально забезпечити їм реалізацію права на працю [4, с. 86], що свідчить про прагнення держави адаптувати трудове законодавство до реалій воєнного часу.

Разом із тим, ефективність реалізації трудових прав ВПО значною мірою залежить від рівня їх соціалізації та інтеграції у приймаючі громади. Працевлаштування виступає не лише джерелом доходу, а й важливим чинником психологічної стабільності, відновлення почуття гідності та залученості до суспільного життя. Право на працевлаштування є фундаментальним правом внутрішньо переміщених осіб, реалізація якого має визначальне значення для забезпечення їх повноцінної участі в суспільному житті [5, с. 448]. Держава та органи місцевого самоврядування мають активно сприяти створенню

умов для зайнятості таких осіб, зокрема шляхом розвитку регіональних програм підтримки та перекваліфікації.

Не менш важливим є питання відповідності національної системи захисту трудових прав внутрішньо переміщених осіб європейським стандартам. Європейська соціальна хартія та інші міжнародні акти встановлюють обов'язок держав забезпечувати ефективну реалізацію трудових прав навіть в умовах надзвичайних ситуацій. Права, гарантовані Європейською соціальною хартією, мають фундаментальний характер і повинні забезпечуватися навіть за умов збройних конфліктів [2, с. 63]. Гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами сприятиме підвищенню рівня правового захисту ВПО та посиленню довіри до державних інституцій.

Отже, реалізація трудових прав внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах воєнного стану є складним і багатограним процесом, що потребує системного підходу та постійного удосконалення правових механізмів. Забезпечення ефективного доступу ВПО до ринку праці, захист від дискримінації та створення умов для професійної самореалізації мають стати пріоритетними напрямками державної політики. Трудові права виступають не лише засобом матеріального забезпечення, а й ключовим чинником соціальної інтеграції та відновлення гідного життя внутрішньо переміщених осіб. У подальшому доцільно зосередити зусилля на розвитку програм зайнятості, удосконаленні законодавства та посиленні міжвідомчої взаємодії з метою забезпечення реального, а не декларативного характеру трудових гарантій для ВПО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

---

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення - 15.01.2026).
2. Голубенко І. І., Єгорова В. С. Конституційні права внутрішньо переміщених осіб в Україні в аспекті дотримання європейських стандартів захисту // Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 4. С. 61–64. URL: http://lsej.org.ua/4_2025/15.pdf (дата звернення – 15.01.2026).
3. Прокопчук Н. Р. Деякі аспекти правового регулювання трудових прав та гарантій внутрішньо переміщених осіб // Галицькі студії. Юридичні науки. 2023. № 4. С. 46–52. URL: <https://journals.gi.ternopil.ua/index.php/law/article/download/42/39/40> (дата звернення - 15.01.2026).
4. Русаль Л. М. Особливості забезпечення права на працю внутрішньо переміщених осіб (ВПО) під час війни в Україні // Аналітично-порівняльне правознавство : електронне наукове видання. 2024. С. 83–86. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/03/15.pdf> (дата звернення - 15.01.2026).
5. Сівченко А. О. Основні права та гарантії внутрішньо переміщених осіб в Україні // Аналітично-порівняльне правознавство: електронне наукове видання. 2025. Вип. № 06, ч. 2. С. 445–449. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/12/74-1.pdf> (дата звернення - 15.01.2026).

Хлівна Марія Анатоліївна

*здобувач вищої освіти спеціальності
«081 Право» 4 курсу ФПФОДР НПУ*

*Дніпровського державного університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0007-6700-8479>*

Науковий керівник: Людвік Валентин Дмитрович
кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-3385-6046>*

КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ (СТАТТЯ 438 КК УКРАЇНИ)

Кримінально-правова кваліфікація воєнних злочинів є одним із ключових елементів механізму реалізації норм міжнародного гуманітарного права та національного кримінального законодавства, спрямованого на забезпечення охорони основоположних цінностей людства. В умовах збройних конфліктів, зокрема тих, що мають міжнародний або змішаний характер, особливої актуальності набуває проблема належної правової оцінки суспільно небезпечних діянь, які полягають у порушенні імперативних норм міжнародного гуманітарного права, що визначають допустимі засоби та методи ведення збройної боротьби. Від правильності кримінально-правової кваліфікації таких діянь безпосередньо залежить ефективність притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, забезпечення принципу невідворотності покарання, а також дотримання міжнародних зобов'язань держави у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Одним із таких воєнних кримінальних правопорушень є воєнні злочини передбачені статтею 438 Кримінального кодексу України (далі- КК України), які полягають у жорстокому поводженні з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, тощо. Основною особливістю даної статті є зазначення, щодо «інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами. [1]. Зазначені діяння посягають на врегульований нормами міжнародного гуманітарного права порядок здійснення збройних конфліктів та характеризуються підвищеним рівнем суспільної небезпеки, оскільки спрямовані на порушення фундаментальних прав і свобод людини, а також базових принципів гуманізму й забезпечення захисту цивільного населення. Саме цим пояснюється підвищена увага законодавця та правозастосовної практики до даної категорії кримінальних правопорушень.

З огляду на це, можемо зазначити, що стаття має універсальний (загальний) характер, оскільки її зміст розкривається шляхом бланкетної відсилки до міжнародних договорів у сфері міжнародного гуманітарного права («інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України») [2, с. 205]. Вказана норма не формулює чіткого та вичерпного нормативного закріплення об'єктивної сторони відповідного складу кримінального правопорушення, обмежуючись відсылним характером до положень міжнародних договорів. Такий підхід, з одного боку, забезпечує гнучкість правового регулювання, а з іншого - ускладнює процес практичного застосування норми. У зв'язку з цим у процесі кримінально-правової кваліфікації діянь, що охоплюються категорією «інше порушення законів та звичаїв війни», ключову роль відіграють норми міжнародного гуманітарного права, які виступають первинним і базовим джерелом правового регулювання.

Такі дії забезпечують гармонізацію національного законодавства з міжнародним гуманітарним правом, відповідно до статті 9 Конституції України, яка інтегрує ратифіковані міжнародні договори в національну правову систему [3] та сприяють належному виконанню Україною міжнародно-правових зобов'язань у сфері запобігання та покарання воєнних злочинів. Застосування статті 438 КК України з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них, забезпечує єдність підходів до кримінально-правової оцінки порушень законів і звичаїв ведення збройних конфліктів.

Відповідно до ч. 1 статті 22 КК України, суб'єктом кримінального правопорушення визнається загальний суб'єкт — фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку [1]. Зазначене положення закріплює загальні підходи законодавця до визначення кола осіб, які можуть нести кримінальну відповідальність, та є універсальним для більшості складів кримінальних правопорушень, передбачених Кримінальним кодексом України. Водночас, з огляду на специфіку правової природи воєнних злочинів, абсолютна більшість таких діянь вчиняється військовослужбовцями або іншими особами, які безпосередньо беруть участь у здійсненні воєнних (бойових) дій чи фактично залучені до їх виконання.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом. Особа усвідомлює і бажає так діяти, а в окремих формах його вчинення, усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачає можливість або неминучість настання суспільно небезпечних наслідків і бажає їх настання [4, с. 412]. При цьому в науковій літературі та судовій практиці дедалі частіше підкреслюється, що суб'єктивна сторона воєнних злочинів передбачає також усвідомлення винним особливого контекстуального елемента - наявності збройного конфлікту (міжнародного чи неміжнародного) та зв'язку власних дій із цим конфліктом. Хоча диспозиція статті 438 КК України прямо не вказує на необхідність такого усвідомлення, воно впливає з бланкетного характеру норми та вимог міжнародного гуманітарного права, до якого відсилає законодавець.

Суддя Верховного суду України Наталія Марчук наголошує на тому, що значні труднощі при кваліфікації злочинів виникають у випадках, коли відповідальність за аналогічні діяння передбачена кількома нормами Кримінального кодексу України.

Визначальним критерієм правильної кваліфікації в таких ситуаціях є встановлення того, чи вчинення злочину перебуває в безпосередньому причинно-наслідковому зв'язку із збройним конфліктом, чи, інакше кажучи, чи було діяння вчинене саме в контексті та в зв'язку зі збройним конфліктом.

Наприклад, відповідні діяння за своїми об'єктивними та суб'єктивними ознаками можуть формально підпадати під ознаки розбійного нападу. Водночас такий напад учинено військовослужбовцем збройних сил держави-агресора, який незаконно перебував на території України та, використовуючи погрозу застосування вогнепальної зброї, заволодів майном цивільної особи. За відсутності причинно-обумовленого зв'язку між зазначеними діями та збройним конфліктом такі діяння підлягали б кримінально-правовій кваліфікації за статтею 187 КК України. Проте, оскільки такий злочин безпосередньо пов'язаний зі збройним конфліктом та заволодінням майна цивільної особи, то кваліфікувати його потрібно за ст. 438 КК України, яка з урахуванням норм міжнародних актів охоплює всі обставини і ознаки такого кримінального правопорушення [5].

Отже, кримінально-правова кваліфікація воєнних злочинів, передбачених статтею 438 КК України, має ключове значення для забезпечення ефективної реалізації норм міжнародного гуманітарного права та виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань. Бланкетний характер зазначеної норми зумовлює необхідність безпосереднього застосування положень міжнародних договорів під час встановлення об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину. Визначальним критерієм правильної кваліфікації є наявність безпосереднього зв'язку вчиненого діяння зі збройним конфліктом, а також усвідомлення особою цього контексту. Такий підхід сприяє відмежуванню воєнних злочинів від загальнокримінальних правопорушень, забезпечує принцип невідворотності покарання та підвищує ефективність національного механізму притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за порушення законів і звичаїв війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 09.01.2026).
2. Шаповалова А. О. Специфіка та проблеми доказування у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів. Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану. Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції. 2025. С. 205- 206
3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10.01.2026).
4. Марієнко А. О., Марков М. О. Матеріали XV міжнародної науково- практичної конференції. Проблеми та перспективи Сучасної науки та освіти. Львівський науковий форум. 2025. С. 411- 412
5. Порушення законів та звичаїв війни: особливості кваліфікації ст. 438 КК України проаналізувала суддя ВС Наталія Марчук. Верховний суд. Судова влада України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1345046/> (дата звернення: 10.01.2025)

Шевченко Юлія Станіславівна,
здобувач вищої освіти 3-го курсу,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Єфімов Володимир Веніамінович,**
кан. юр. наук, доцент кафедри кримінального процесу,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМАТИКА КЛАСИФІКАЦІЇ ЕКСТРЕМІСТСЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У системі кримінального законодавства України кримінальні правопорушення екстремістського характеру не виділені в окрему самостійну групу, що зумовлює наявність істотних проблем у сфері протидії явищу екстремізму. Так, Бабій А. Ю. вважає доцільним формування спеціальної групи кримінальних правопорушень, пов'язаних з екстремістською діяльністю, як позитивного кроку у вдосконаленні кримінально-правових механізмів забезпечення національної безпеки та громадського порядку [1, с. 390].

Використання в юридичній доктрині різних термінів для позначення кримінально караних проявів екстремізму, таких як «кримінальні правопорушення екстремістської спрямованості», «екстремістські кримінальні правопорушення», «кримінальні правопорушення з ознаками екстремізму», «кримінальні правопорушення, вчинені з екстремістських мотивів» тощо, свідчить про відсутність єдиного концептуального підходу до розуміння сутності екстремізму та форм його кримінально-правового прояву.

Аналіз наукової літератури з визначеною теми дає підстави стверджувати, що найбільш поширеним є використання поняття «кримінальні правопорушення екстремістської спрямованості». Водночас застосування ознаки «спрямованості» не завжди дозволяє повною мірою розкрити сутність екстремістського кримінального правопорушення, оскільки така характеристика вказує лише на можливий напрям протиправної поведінки, а не на її змістовну природу [2, с. 43]. У зв'язку з цим обґрунтовується недоцільність використання зазначеного терміна як базового в юридичній доктрині.

З кримінологічної точки зору доцільним видається об'єднання різних форм екстремістських діянь у єдину кримінологічну групу під узагальнюючою назвою «екстремістські кримінальні правопорушення», що сприятиме усуненню термінологічної невизначеності та формуванню системного підходу до їх попередження і протидії.

Відсутність у законодавстві України визначення поняття «екстремізм» істотно ускладнює процес визначення кола кримінальних правопорушень, які можуть бути віднесені до екстремістських. Існуючі словникові дефініції мають надмірно абстрактний характер (від лат. «extremus» – крайній) як прихильність до крайніх поглядів та заходів, та не забезпечують належного рівня правової визначеності [3]. Це, у свою чергу,

зумовлює відсутність єдиного підходу до класифікації екстремістських кримінальних правопорушень у доктрині кримінального права.

Наукові підходи до класифікації екстремістських кримінальних правопорушень ґрунтуються на різних критеріях, зокрема на об'єкті кримінально-правової охорони, мотивації протиправної поведінки, формах екстремістської діяльності та цільовій спрямованості. При цьому у наукових працях екстремізм диференціюється на політичний, національний, релігійний, а також економічний та екологічний, що зумовлює різноманіття форм його кримінально-правових проявів [4, с. 4].

Обґрунтованим видається підхід, відповідно до якого в основу класифікації екстремістських кримінальних правопорушень мають бути покладені родовий об'єкт посягання та екстремістський мотив як ключова ознака протиправної поведінки [1, с. 391-392]. У цьому контексті екстремістські кримінальні правопорушення доцільно розглядати як такі, що посягають на основи національної безпеки, життя і здоров'я особи, конституційні права і свободи людини і громадянина, громадську безпеку, громадський порядок і моральність, авторитет органів державної влади, а також мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок, за умови вчинення їх з екстремістських мотивів. Слід додати, що цей перелік не є вичерпним.

Слід наголосити, що система екстремістських кримінальних правопорушень не обмежується лише власне екстремістськими актами. Вона охоплює також кримінальні правопорушення, які забезпечують здійснення екстремістської діяльності або безпосередньо з нею пов'язані, зокрема фінансування, організаційне сприяння, вербування та матеріальне забезпечення осіб для реалізації екстремістських цілей.

Таким чином, формування єдиної, науково обґрунтованої системи екстремістських кримінальних правопорушень є необхідною передумовою підвищення ефективності кримінально-правової політики держави у сфері протидії екстремізму та забезпечення національної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Babii A. Problems of classification of extremist crimes. *Law Review of Kyiv University of Law*. 2020. № 2. С. 389–394. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2020.75> (дата звернення: 06.01.2026).
2. Ліпкан В. А. Боротьба з тероризмом: у визначеннях та поняттях / В. А. Ліпкан. К.: Магістр — XXI ст., 2009. 162 С.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.
4. Бояров В. І. Криміналістична характеристика кримінально-караних проявів екстремізму / В. І. Бояров // *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. - Т.7, №4. - С.3-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chau_2014_7_4_2 (дата звернення: 06.01.2026).

Шелкоплясова Олександра Сергіївна

здобувач вищої освіти -го курсу

факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Березняк Василь Сергійович

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,

завідувач кафедри кримінального права та кримінології,

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Проблема забезпечення безпеки дорожнього руху залишається однією з найактуальніших у сучасній Україні. Щорічно внаслідок дорожньо-транспортних пригод гинуть та травмуються тисячі людей, завдається значна матеріальна шкода. Кримінально-правова охорона безпеки дорожнього руху здійснюється через встановлення відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, що передбачено статтею 286 Кримінального кодексу України (ділі – КК України) [1]. В умовах воєнного стану в Україні проблема дорожньо-транспортних пригод набуває особливої актуальності через часті блекаути, спричинені ракетними обстрілами об'єктів енергетичної інфраструктури. Відсутність електропостачання створює додаткові ризики для безпеки дорожнього руху, оскільки не працюють світлофори, вуличне освітлення та інші технічні засоби регулювання руху. Це зумовлює необхідність детального аналізу особливостей кримінально-правової кваліфікації дорожньо-транспортних правопорушень.

Основною нормою, що передбачає кримінальну відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху, є стаття 286 КК України, є суспільні відносини у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Додатковими об'єктами виступають життя та здоров'я людини, власність. Предметом кримінального правопорушення транспортні засоби - автомобілі, трамваї, тролейбуси та інші механічні транспортні засоби [2]. Не є предметом цього злочину транспорт, що рухається по рейках (крім трамваїв і тролейбусів), повітряний, морський та річковий транспорт, відповідальність за порушення правил безпеки руху або експлуатації яких передбачена

іншими статтями КК України. Об'єктивна сторона злочину характеризується: діянням у формі дії або бездіяльності (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту); наслідками, які настали – у частині 1 наслідками є середньої тяжкості тілесні ушкодження, у ч. 2 - тяжкі тілесні ушкодження або загибель потерпілого, у ч. 3 - загибель декількох осіб.

причинним зв'язком між порушенням правил і настанням суспільно небезпечних наслідків.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є місце вчинення злочину - дорога, вулиця, залізничний переїзд або інше місце, де здійснюється дорожній рух [3]. Диспозиція ст. 286 КК України є бланкетною, що зумовлює необхідність звернення до нормативно-правових актів, які регулюють правила дорожнього руху, зокрема до нормативно-правових актів правила дорожнього руху, затверджені постановою Кабінету Міністрів України [4]. Суб'єктом злочину є спеціальний суб'єкт - особа, яка досягла 16-річного віку та керує транспортним засобом. При цьому не має значення, чи має особа право на керування транспортним засобом, чи керує вона транспортом з дозволу власника або незаконно заволоділа транспортним засобом.

Якщо особа незаконно заволоділа транспортним засобом і під час його використання порушила правила безпеки дорожнього руху, що спричинило відповідні наслідки, її дії підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів за ст. 289 та ст. 286 КК України.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується необережною формою вини у вигляді злочинної самовпевненості або злочинної недбалості. Особа передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховує на їх відвернення (самовпевненість), або не передбачає можливості настання таких наслідків, хоча повинна була й могла їх передбачити (недбалість). У разі встановлення умислу щодо наслідків дії особи підлягають кваліфікації за статтями про злочини проти життя та здоров'я особи (ст. ст. 115, 121, 122 КК України) [2].

Особливої уваги потребує кваліфікація дій водія, який перебував у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Сам факт керування транспортним засобом у стані сп'яніння не впливає на кваліфікацію за ст. 286 КК України, але враховується судом при призначенні покарання. Якщо водій після вчинення дорожньо-транспортної пригоди залишає місце події, його дії додатково кваліфікуються за ст. 135 КК України (залишення в небезпеці).

Одним із найскладніших питань кваліфікації є встановлення причинного зв'язку між порушенням правил дорожнього руху та наслідками, що настали. Причинний зв'язок має бути прямим та безпосереднім. Якщо наслідки настали внаслідок порушення правил іншими учасниками дорожнього руху або через інші обставини, не пов'язані з діями водія, склад кримінального правопорушення відсутній [6].

Правила дорожнього руху, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306, встановлюють загальні вимоги до учасників дорожнього руху незалежно від умов видимості та функціонування технічних засобів регулювання [4]. Зокрема, водій зобов'язаний керувати транспортним засобом з швидкістю, що не перевищує встановлених обмежень, враховуючи дорожні умови та особливості перевезення вантажу.

Станом на 2026 рік блекаут як надзвичайна ситуація створює специфічні умови для дорожнього руху, що впливає на кваліфікацію дій водіїв. За відсутності електропостачання водії мають керуватися загальними правилами проїзду нерегульованих перехресть, знаками пріоритету та принципом обережності. Судова практика свідчить, що в умовах блекауту посилюється обов'язок водія щодо дотримання швидкісного режиму та дистанції. У справі Печерського районного суду м. Києва № 759/18456/23 суд зазначив, що відсутність освітлення не звільняє водія від обов'язку передбачати можливі наслідки своїх дій та керувати транспортним засобом з такою швидкістю, яка дозволяє зупинитися перед перешкодою, що виникла [5]. При кваліфікації дорожньо-транспортних пригод, що сталися в умовах блекауту, необхідно враховувати можливість казусу або непереборної сили. Якщо ДТП сталася внаслідок раптового відключення електроенергії, що призвело до миттєвого знеструмлення світлофорів та вуличного освітлення, і водій об'єктивно не міг передбачити та запобігти настанню наслідків, його дії можуть бути визнані невинним заподіянням шкоди. Однак, як зазначає Верховний Суд України у постанові від 15 березня 2023 року, сам факт блекауту не є безумовною підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, оскільки водій повинен адаптувати свою поведінку до змінених дорожніх умов [4].

Таким чином, кримінально-правова кваліфікація порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту потребує комплексного аналізу всіх елементів складу кримінального правопорушення, чіткого встановлення причинного зв'язку та врахування положень КК України, що сприяє єдності судової практики та дотриманню принципу законності. Блекаут не є обставиною, що автоматично звільняє від кримінальної відповідальності, але може враховуватися при призначенні покарання як фактор, що ускладнював виконання водієм своїх обов'язків. Водночас водій повинен адаптувати свою поведінку до змінених умов руху, знижувати швидкість, підвищувати увагу та використовувати всі доступні технічні засоби для забезпечення безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

---

1. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року №2341-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 12.01.2026)
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
3. Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 6-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2020. 584 с.
4. Правила дорожнього руху, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.01.2026).
5. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 12.11.2023 у справі № 759/18456/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 15.01.2025).
6. Березняк В.С. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту: огляд судової практики. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. №3. С.227-234

Янусь Яна Орестівна
студентка 3 групи, 2 курсу,
Навчально-наукового інституту права і
правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Бутинська Р.Я.,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

ДИСТАНЦІЙНА ПРАЦЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасний етап розвитку науки та освіти в Україні характеризується активними трансформаційними процесами, зумовленими цифровізацією суспільства, реформуванням освітньої системи, а також надзвичайними викликами, пов'язаними з пандемією COVID-19 та запровадженням правового режиму воєнного стану. Конституція України у статті 43 закріплює право кожного громадянина на працю, що включає можливість заробляти на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, а держава гарантує створення умов для повного здійснення цього права та забезпечення рівних можливостей у виборі професії. Аналогічно, стаття 53 Конституції України гарантує право на освіту, включно з можливістю здобуття дистанційної форми навчання, що підкреслює соціальну значущість адаптації трудового законодавства до нових форм організації праці, серед яких провідне місце посідає дистанційна праця педагогічних працівників [1].

Дистанційна праця педагогічних працівників стала важливим інструментом забезпечення безперервності освітнього процесу та реалізації конституційного права на освіту. Водночас її широке застосування виявило низку проблем трудово-правового характеру, пов'язаних із визначенням режиму робочого часу, обліком педагогічного навантаження, гарантіями оплати праці, охороною праці та забезпеченням соціальних прав педагогів. Особливу увагу слід приділяти соціальним ризикам, серед яких виділяють харасмент – форму гендерної дискримінації, яка полягає у небажаній і настирливій фізичній або словесній поведінці, що принижує або ображає працівника, створює психологічний дискомфорт та порушує його особисті межі. У сфері педагогічної діяльності харасмент може проявлятися як у класичній формі (небажані коментарі, жарти, натяки, фізичні дії), так і у дистанційній (словесні або онлайн-образи, цькування, переслідування через електронні комунікації) [4].

Наявні законодавчі механізми не завжди враховують специфіку педагогічної діяльності, що здійснюється в дистанційному форматі.

Правове регулювання дистанційної праці в Україні здійснюється відповідно до статті 60-2 Кодексу законів про працю України [2], яка визначає дистанційну роботу як форму організації праці, за якої працівник виконує трудову функцію поза приміщеннями чи територією роботодавця з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Зазначене положення має універсальний характер і поширюється, зокрема, на педагогічних та науково-педагогічних працівників. Законодавством передбачено затвердження типової форми трудового договору про дистанційну роботу, а також заборону її застосування за наявності небезпечних і шкідливих виробничих факторів, що спрямовано на забезпечення права працівника на безпечні умови праці.

Відповідно до статті 60-2 КЗпП України працівник, який працює дистанційно, самостійно визначає робоче місце та розподіляє робочий час, а правила внутрішнього трудового розпорядку на нього не поширюються, якщо інше не встановлено трудовим договором. Водночас загальна тривалість робочого часу не може перевищувати норм, передбачених статтями 50 і 51 КЗпП України, що має особливе значення для педагогічних працівників з огляду на специфіку їхнього професійного навантаження. Закон також допускає поєднання дистанційної роботи з роботою безпосередньо у приміщенні роботодавця та регламентує особливості службових відряджень таких працівників.

Важливе місце у правовому регулюванні дистанційної праці посідають питання матеріально-технічного забезпечення та гарантії права на відпочинок. Порядок забезпечення працівника обладнанням, компенсації витрат та подання звітності визначається трудовим договором, а у разі відсутності відповідних положень — покладається на роботодавця. Водночас законодавець закріплює гарантію періоду вільного часу для відпочинку (періоду відключення), а також можливість запровадження дистанційної роботи наказом роботодавця у разі надзвичайних ситуацій, що має особливе значення для функціонування системи освіти в сучасних умовах.

Поширення дистанційної роботи в Україні та її законодавче врегулювання стало особливо актуальним у період пандемії COVID-19. З метою подальшого вдосконалення правового регулювання нетипових форм зайнятості було ухвалено Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу” [3], яким до КЗпП було введено статтю 60-2. Відповідно до цього Закону, дистанційна робота отримала чітке правове визначення як форма організації праці, за якою працівник виконує свої обов’язки поза робочими приміщеннями або територією роботодавця, самостійно обирає місце роботи та використовує інформаційно-комунікаційні технології для виконання трудових завдань.

Окрім правового забезпечення, дистанційна робота педагогів охоплює також соціально-психологічні та економічні аспекти. До її ключових переваг можна віднести можливість виконувати професійні обов’язки з будь-якого місця, що економить час на дорогу та зменшує стрес від щоденних поїздок, підвищує автономність і продуктивність, забезпечує гнучкість у плануванні робочого часу, а також сприяє інклюзивності для працівників з особливими потребами. Крім того, дистанційна праця створює можливості

для додаткового заробітку та зменшення навантаження на екологію. Водночас існують суттєві виклики: обмежене та не завжди актуальне законодавче регулювання, розрив між українськими нормами та міжнародними стандартами, нерівномірний розвиток ІТ-інфраструктури, недостатній рівень підготовки педагогів до онлайн-формату, ризики порушення трудових прав, проблеми з інформаційною безпекою, а також психологічні труднощі, пов'язані з браком живого спілкування з колегами та студентами.

Подальший розвиток дистанційної праці в освітньому середовищі потребує комплексного підходу до вдосконалення правового регулювання. Необхідно впровадити спеціалізовані нормативні акти, які б встановлювали чіткі права та обов'язки дистанційного працівника, гарантували заборону дискримінації та харасменту, забезпечували умови для професійного розвитку та підвищення кваліфікації педагогів, а також контроль за дотриманням безпечних і здорових умов праці.

Важливим кроком є кодифікація законодавства з урахуванням міжнародного досвіду та найкращих практик організації дистанційної праці. Це дозволить не лише підвищити ефективність освітнього процесу та рівень навчальних досягнень студентів, а й зміцнити соціально-трудова гарантії педагогів, мінімізувати психологічні та професійні ризики та сприятиме впровадженню інноваційних методів навчання, адаптованих до сучасних технологічних і соціальних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28. 06. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кодекс Законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.01.2021 р. № 1213-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. 20. Ст.178.
4. Бутинська Р.Я. Харасмент як вид гендерної дискримінації у сфері праці. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія юридична. 2023. Вип. 80.Ч.1. С. 276-281.